

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ЄРЄПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

3

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

A REFEREED

No. 3 (420), March, 1983, Vol. XXXVI

Редателе Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1983-й РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	30 дол.	15 дол.	8 дол.	3 дол.
Австрія	500 шіл.	260 шіл.	150 шіл.	55 шіл.
Аргентина	250.000 пез.	125.000 пез.	70.000 пез.	25.000 пез.
Бельгія	1,200 бфр.	650 бфр.	400 бфр.	150 бфр.
В. Британія	15 ф.	8 ф.	4.50 ф.	1.50 ф.
Канада	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
США	35 дол.	20 дол.	12 дол.	3.50 дол.
Німеччина	70 н.м.	40 н.м.	25 н.м.	8 н.м.
Франція	150 фр.	80 фр.	50 фр.	20 фр.
Швеція	150 кор.	80 кор.	50 кор.	20 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-й обкладинки.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 3 (420)

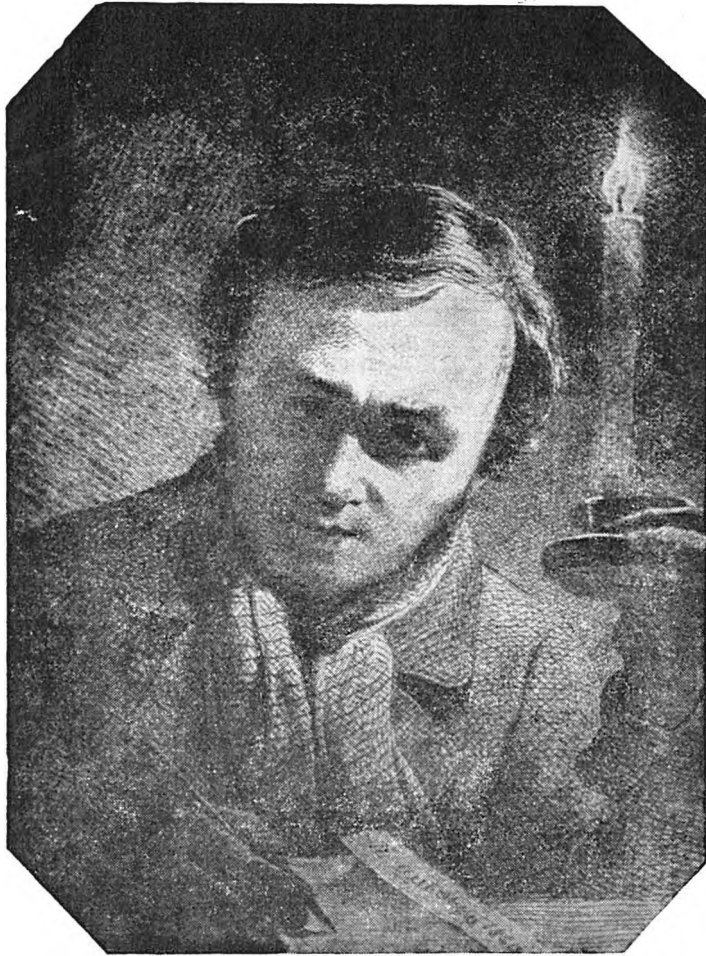
БЕРЕЗЕНЬ, 1983

Річник XXXVI

Зміст III-ої книжки

<u>У 100-річчя народження і в 10-річчя смерті сл. п. Д. Донцова</u>	
Д-р Дмитро Донцов: НОВА МАСКА ДИЯВОЛА	259
Михайло Гікавий: ДЕНЬ ДОКТОРА ДМИТРА ДОНЦОВА	265
<u>Матеріали VI ВЗ ОУН</u>	
— ПОЛІТИЧНО-ПРОГРАМОВА ПРОБЛЕМАТИКА	267
<u>З міжнароднього фронту боротьби</u>	
— ВИЗВОЛЕННЯ — НОВА СТРАТЕГІЯ ДЛЯ ВІЛЬНОГО СВІТУ — 277, РЕЗОЛЮЦІЯ ВАКЛ — 278, ВАКЛ В ОБОРОНІ ЮРІЯ ШУХЕВИЧА — 280, ВАКЛ НА ПРОСЛАВУ УПА-ОУН — 282.	
<u>В 40-річчя УПА</u>	
Проф. К. Савчук: РОМАН ШУХЕВИЧ — РЕАЛІЗАТОР СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	285
С. Карпатський: ДОСВІТНІ СИГНАЛЬНІ ВОГНІ (Закінчення, 5)	296
<u>На актуальні теми</u>	
В. Тесляр: В ПОЛЬЩІ »СОЛІДАРНІСТЬ« ЗАБОРОНЕНА. ЩО ДАЛІ?	306
Василь Литвин: ПОЛІТИКА І ТОРГІВЛЯ	309
<u>В імперії тиранів</u>	
Степан Косенко: МОСКВА ЗАНЕПОКОЄНА ВІДРОДЖЕННЯМ РЕЛІГІЇ І НАЦІОНАЛІЗМІВ СЕРЕД ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ	315
<u>До 2000-річчя постанови Києва та 1600-річчя української державности</u>	
Леонід Полтава: КИЇВ — Мала Антологія (Продовження, 7)	321
<u>З галерії творчости наших поетів</u>	
Яр Славутич (Із збірки »Живі Смолоскипи«): БЕРДНИК	329
ПАМ'ЯТІ ІВАСЮКА, ПІ	329
Лариса Мурович: БАЛЯДА ПРО ТАЄМНИЦЮ КВІТКИ	330
<u>Матеріали й документи з поневоленої України</u>	
Євген Крамар: СЛАВЕТНА УКРАЇНКА В СУЛТАНСЬКОМУ ДВОРІ	331
<u>Поезії з нескореної України</u>	
Євген Крамар: БРАТАМ ЛЯХАМ	341
<u>Наука і досліди</u>	
Проф. д-р Ю. Бойко: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОСОФІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ (Закінчення, 3)	344
Володимир Жила: ФРАНКО І ГЕТЕ (Закінчення, 2)	352
о. д-р Іван Музичка: ВОГОСЛОВІЯ ПРО МИРЯН (Закінчення, 2)	361
*	
Валентин Боковський: ДЕЩО З МИНУЛОГО (Порядком обговорення)	367
*	
Д-р Олекса Воропай: МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА	374
<u>Огляди, рецензії</u>	
Вол. Жила: СПІВЕЦЬ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ (В. Гренджа-Донський)	378
*	
— КАТАЛОГ КНИЖОК УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ В ЛОНДОНІ (Закінчення, 2)	383

ВИДАЄ »УКРАЇНСКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА«
ЛОНДОН

Тарас ШЕВЧЕНКО

МОЛИТВА

Благословенная в женах
Святая, праведная Мати
Святого Сина на землі!
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марно тратить,
Скорблящих¹ радосте! Пошли,
Пошли мені святее слово,
Святої правди голос новий,
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки — море
Сльози крсавої лила,
Так як і Ти, і прийняла

В живу ю душу світ незримий
Твойого розп'ятого Сина.
Ти, мати Бога на землі,
Ти сльози матері до краю,
Дс каплі вилила². Ридаю,
Молю, ридаючи: пошли,
Подай душі убогій силу³,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слсво — Божее кадило,
Кадило істини⁴! Амінь.

1) Скорблящих — радосте тих, що журбу мають.

2) До каплі вилила — за те і звеличав її поет в окремій поемі: «Марія».

3) Розуміється: мой душі убогій (поетовій).

4) Кадять — славлячи, отже кадило істини: похвала правди, слава правді.

У 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ І В 10-РІЧЧЯ З ДНЯ СМЕРТИ Д-РА ДМИТРА ДОНЦОВА

Дмитро ДОНЦОВ

НОВА МАСКА ДИЯВОЛА

Московська орда готується дати Заходові останній шах і мат. Досі вона намагалася спенетрувати західний політичний світ «ленінізмом», або своєю співпрацею в «Об'єднаних націях» під брехливим гаслом боротьби з «фашизмом», «імперіялізмом», за «мир», за «дружбу народів», за їх «свободу». Далі, щоб опанувати культурно європейський світ, вона старалася захопити в нім командні пости в пресі, в університетах, в телевізії, з допомогою своїх західних приятелів.

Тепер Москва надумалася опанувати і сектор церковно-релігійний Окциденту, але вже не в ім'я марксівської догми, а в ім'я «християнсько-советської гуманності», думаючи з'єднати собі західних церковних ієрархів, а московську православну Церкву на еміграції взяти «канонічно» під зверхню владу кафебіста в архиєрейській мантії. Інших церковних достойників Заходу обдаровує дорогоцінними старими іконами та другими предметами культу, зрабованими в Київській Лаврі слугами сатани.

Цей новий крок Москви не повинен нас дивувати. Коли в історії виходила наверх якась ідея інтернаціональних розмірів, як наприклад, визволення слов'ян з-під турецького чи німецького панування, або марксівсько-комуністичне «визволення пролетаріату всіх країн», або, як в наші дні, ідея знищення «фашизму» не лише берлінського, але й... мадридського, ліссабонського, атенського і, головно, київського, — то тоді завше *очолити такі ідеї*, визискати їх для скріплення і поширення свого імперіялізму — намагалася московська орда. По Другій світовій війні удалося їй — разом зі своїми «демократичними» друзями в Ялті — використати для цієї своєї політики й ООН, ембріон проєктованого «світового уряду», щоб згодом всі інші нації стали такими «вільними», як Україна в ССРСР, чи сателіти того «Союзу».

Але... Але большевики, і дехто на Заході, бачуть, що *містика слуг антихриста в Кремлі видихається*, марніє і мертвіє. В Україні і де-не-де поза ССРСР виступає смертоносна для диявольського матеріялізму *духова* сила, віра в перемогу того небесного вогню, який зісланий був на апостолів Христа. А з тим, в багатьох душах підсоветської, немосковської людности кильчиться вже відроджене християнство давніх хрестоносців з нашого Запоріжжя, з його гаслом — «На диявола хрест, на ворога шабля!». А це в майбутньому несе з собою гасло боротьби з дияволом і розвал московської

вавилонської вежі... І тоді в свідомих цього москалів зродилася ідея заздалегідь *скаструвати духове християнство*. І так само, як з ідеї визволення пролетаріату зробили вони собі знаряддя для його закріпачення, так рішили вони з ідеєю гуманності — убрати одну компартійну установу в маску Христової Церкви і «заприятелювати» з християнськими Церквами Заходу в надії обернути їх в нешкідливе для диявола філантропійне міжнародне товариство «миру», «пацифізму», «любови», «всепрощення» і «дружби» з дияволом і з ССРСР, без неприязні, без протесту, без боротьби з силою антихриста в Кремлі...

Цю думку вже піддавав з самих початків большевицької влади поет Блок, представляючи тріумф большевиків як побідний марш «дванадцяти апостолів» комунізму, а на чолі їх «в белом венчіке з розвпереді Ісус-Христос» — антихрист в масці Христа. А в вірші того ж поета він кличе країни Заходу до Москви «на дружній пір». А коли цей заклик до «любови» лишить без відповіді, то москалі візьмуть самі їх в свої обійми, а тоді — кричить їм — «віновни лі ми, что хруснет ваш скелет в тяжолих наших, нежних лапах?». Московська синтеза «ніжньої» любови до «ближнього», з бажанням задусити його...

От це тепер і почалося: Поезія, а потім акція. І «в венчіке із роз» з'являються спокушати на дружбу з антихристом західніх християн Алексеї чи Нікодими, висланці антихриста в рясах слуг Христа... І їх приймають як друзів особи на високих становищах, а нам радять «не займатися політикою» і повчають (як москалі), що українці ж не є жодна нація, а одне з племен «руського» (московського) народу. А в «Фігаро» (11-12. 7. 1970) проповідник Нотр-Дам в Парижі, о. Мішель Ріке, заявляє, що хоч яким жахливим шляхом збудувалося нинішнє советське суспільство, то все ж воно «дає нам видовище мільйонів людей визволених від нужди і голоду» (!), де нема «визиску бідних», а тому християни із симпатією мають сприймати таке, на думку о. Ріке, «ідеальне суспільство» («Шлях Перемоги», 6. 9. 1970). А таких адораторів сталінського чи брежневського атеїзму і тероризму можна знайти на Заході більше... Наприклад, «Українські Вісті з Риму» (передруковано в «Свободі» 23 лютого ц. р.) пишуть про скасування в церквах молитви за «мовчазну Церкву» в ССРСР, за вірних, переслідуваних і мучених московськими Неронами. А коли в деяких українських церквах все ж за гнаних християн моляться, — це замовчується. І часопис зауважує, що «сумління в вигоді живучих християн і притуплено і приспано» (ким?). Коли ж хтось десь і говорить про ці справи, то не про «переслідувану», а «страждаючу» Церкву...

Москва захотіла очолити комуністичний Інтернаціонал (Комінтерн), щоб знищити Захід політично, тепер хоче заснувати свій «Христінтерн», щоб знищити Захід релігійно й духово. Ось наміри чортівських агентів Кремля.

Що нова «християнська» маска Москви та її «друзів» за межами СРСР є маскою антихриста, побачимо, коли порівняємо коротко, як ставиться Євангелія до ідеї компромісу з дияволом. Отже, в притчі про милосердного самарянця, наприклад, читаємо, що левит і священник юдейський проходили без уваги повз обрабовану і ранену жертву бандитів, і лише самарянець поміг раненому і ним заопікувався. Оповідаючи цю притчу, Христос запитався: «Хто ж, ви думаете, був ближнім того раненого?» Отже, лише той, хто йому поміг, а інші двоє — ні. Що ж сказати про таких, які «проходять» повз мільйони замучених і ще мучених християн в Україні, особливо нероза за найближчою границею, і не лише удають, що того не бачуть і не чують їх мук, але встановлюють мирний контакт з катами, зі слугами модерних Неронів, Пилатів і Каяфів? Христос не уважав таких за наших «ближніх» і не вступав в дискусію ні з Пилатом, ні з Іродом, а фарисеїв називав кодлом гадючим, гробами повапленими, картаючи їх за те, що не знають Бога Отця, бо їх отець — диявол, отець брехні. Христос казав, що приніс на землю «не мир, но меч»; що ніхто не може служити двом панам, може служити або Богові, або мамоні. Що треба знати, кого вибирати між Христом і розбійником Варавою, не служити одному й удавати, що служиш другому. Хто ж служить ніби Богові, а милується із слугами диявола, той згине і згубить себе, свою душу, свою націю. А в апостола Йоана читаємо, що «хто вітає ворога Христа, той бере участь в злих чинах його. Хто ж назвавши себе братом, є ідопоклонцем, з тим не сідається на раду» (Єв. Луки — 23 розд., Матвія — 6, Йоана — 8, Посланіє до Коринтіян, посл. Якова).

Хто ж поклоняється ідолам диявола, як не большевики зі своїми «архипастирями»? І — що найважливіше — хто як не слуги Церкви християнської, які голосять правду Христа, твердо мусять пам'ятати припис: *«Скоріться Богові і протиставтеся дияволу і він втече від вас»?* Інакше ніколи. Ось основна заповідь для слуг Церкви християнської. Хто ж голосить заповіді «любови», «гуманности», «правди» і «справедливости», а рівночасно не хоче протиставитися замаскованим дияволам московської орди, — то ні він, ні його Церква не змусить до втечі диявола. Навпаки, той пустить Сатану в середину Церкви, щоб розкласти і згубити її.

Слова Євангелії, отже, на цю тему дуже далекі від наук тих деформаторів євангельської Правди. Також євангельський образ Христа дуже далекий від образу того «дитятка Ісуса», якого малюють і описують ті чулосердні деформатори. В євангелістів Марка і Луки знайдете багато вказівок, яке враження справляли на слухачів Христос і Його слова. Коли Він промовляв, слухачі «боялися» Його, «їх охоплював жах», або «на всіх нападав переляк», вони прислухалися Його словам «в страху і в здивуванні». Його противники, чуючи Його слова, «скаженіли з люті»; думали,

що Він «вийшов з себе». І навіть домашні Його, коли одного разу прийшли по Нього в дім, де Він проповідував, казали: «Він вийшов з себе».

І Його науку многі проповідники прагнуть «зmodernізувати», зачислюючи Христа до таких «пророків» як Маркс і Фройд, або проклямуючи «орієнтацію на Схід» ленінський чи райсівський, як деякі «сучасники», або як деякі «українські самостійники», знаходячи ту саму «гуманність» в християнстві і в комунізмі. З цієї психіки охлялої волі, зматеріалізованого чуття, і виросла криза християнської Церкви. *І на цю психіку розраховує нова офензива большевицької Москви, щоб контактом і співпрацею з християнством Заходу знищити в ній мужеський первінь і всякий протест проти диявола . . .* Бо повторюю: Москالی відчують, що після більш як пів сотні літ панування большевицького Хама, вже почалося відродження Духа проти Матерії, та що осередком цієї акції проти диявола стане наш Київ. Звідси акція «апостолів» блоківського «Христа» . . .

І справді, цю грядучу добу передбачали чи передчували Скворода і Шевченко. В одному своїм творі Скворода пише, як Сатана казав до архистратига Михаїла, що «не личит архистратигу небесних воїнств бути сварливу, но тиху, кротку». Але Св. Михаїл відказав: «О змію, зм'ягчив еси слова твої більше елей, але є вони стрілами. Не тобі розуміти, що *благочасний гнів — це є любов Божія*», а «милостиві», елейні слова того, хто «на правду виблювує отруту сатани», — це слова диявольського змія, і не його належить любити.

Шевченко, як ясновид, передбачав або передчував, бачив нашу добу, коли «в день радости розпадеться кара» над нею; коли сила диявола в блиску облудних «современних вогнів» захоче нас «повести за віком» брехні, «миру», «прогресу», звірячого матеріалізму й атеїзму, і дружби з антихристом. Шевченко навіть передбачав останню еволюцію Москви, коли, розчавлюючи ногами «Право і Волю», знов кликатиме вона: «До нас ходіть! Ми настоящі християни!». Щоб (за Блоком) «тріснув наш хребет у її лапах». Цілком так, як перед тим: «До нас ходіть! Ми настоящі визволителі словян!», або «пролетарів усіх країн». Або: «Ми за мир! За дружній союз народів!» — закликала вона своїми брехливими словами.

Шевченко бачив, як Україна «приспана лукавими», напоєна «з московської чаші московською отрутою» — п'яна спить». По козаках — самі могили лишилися . . . А унуки? Їм байдуже, «жито собі сіють». З психікою тих «незрячих гречкосіїв», з «овечою натурою», або тих «лакеїв», що «всякому служили — годили». Або, як ті три душі з «Великого льоху»: Скарані Богом за те, що радісно усміхалися, або робили прислугу ворогові, коли він ішов

катувати Україну, або йому »патинки лизали« — »раби, підніжки, грязь Москви«. Або як ті, що сиділи тихо, »бо благоденствували« під ярмом чужинця.

Шевченко погорджував людьми рабської психіки, і такою добою, тому — згадуючи часи козацької героїки »нераз страшної і кривавої« — писав: »Сумно, страшно, а згадаєш — серце усміхнеться«. Або стає йому »жаль, що те лихо минуло«. Волів би, щоб воно знову стало дійсністю, замість нудної, рабської сучасності. Тому благав: »Коли доброї жаль Боже долі, то дай злої«, аби боротися із злом, »не спати ходячому«. Протівники закидали йому пропаганду гайдамацького »розбійництва«, як тепер »ненависництво« і »погромництво« »буржуазним націоналістам«. І цим нашим ворогам, Хрущовим і Кагановичам, Валюхам і Шварцбартам, треба кинути Шевченкове тверде слово: »Брешеш людоморе! За святую правду, волю, розбійник не стане, не розкує закований у ваші кайдани народ темний! Ви — розбійники несите!«. Любов до людей? У нього її було в стократ більше ніж у тих людоморів, що під маскою тієї »любови« ховають свою звірячу пащеку. Він молив дати йому »людей любити«, а коли ні, — то »проклинати і світ запалити«, щоб тільки не »колодою гнилою по світі валялись«. Спалити цей zdeгенерований, погрузлий в брехні і в egoїзмі, з вівтарями диявола світ... Тому й каже, що як би колишне »лихо« вернулось, »проміняв би долю, що має тепер«. Звідси його головна ідея — героїзм старої України. Згадуючи часи, коли Господь »рукою твердою своєю розв'язав наші руки і покритв землею трупи ворожі« — молить Його, щоб поміг нам »встать на ката знову«. І бачить, як ті, що встануть, »хвалять ім'я Боже« і що »мечі в руках їх добрі, ostrі обоюду«...

Хрест і меч! Скоритися Богові і *протиставитися дияволу!* »Каратись, мучитись, але не каються«, не хилити спину як раби перед паном, бо »коли б не похилилися раби«, то не стояли б в Україні »осквернені палати« та статуї московських ідолів, де були храми давньої України.

Отже, поперше, є в Шевченка засадниче заперечення модерного »пацифізму«, який Москва і сучасна »демократія« Європи й Америки накидає уярмленим Москвою народам, і подруге — є це засадниче *заперечення ідеї пацифікованого і всім всепрощаючого (анемічного) християнства*, »любовно контактуючого« з модерними Неронами, Іродами, Каяфами і Юдами...

Але, щоб Бог поміг Україні »встать на ката знову«, треба, щоб той »дух козацький, що завмер«, знову воскрес в нових поколіннях; щоб »повів новий вогонь з Холодного Яру«. Треба, щоб таких пророків, як Т. Шевченка, І. Франка і Л. Українки, слово »пламенем взялось в наших серцях, щоб огненно заговорило« (»В началі було Слово«). Щоб з нього вирости »ножі обоюдні«, які розпана-

хали б гниле серце, щоб вицідити сукрувату і налляти живої »козацької тої крові, чистої, святої«. А коли це станеться, коли відродиться дух давнього героїзму, тоді лише нове козацтво »розтощить трон і подре порфіру« ідола сучасного світу... Тоді це станеться, коли знов на Україні »козацьке панство оживе«... Тоді лише попадають і понищуються ідоли московської орди...

В Москві знають, що коли почне валитися червона тиранія, воскресне й старе християнство з гаслом — »коритися Богові і протиставитися дияволу«. Або як в молитві: Вимолити в Бога, щоб дав нам силу себе »очистити од всякої скверни« — духової сліпоти, матеріалізму і душевного рабства, а тоді, щойно, як знаряддя Вищої Сили, дістати змогу протиставитися дияволу і знищити його на нашій землі.

Поетка, недоцінена скаліченими драгоманівщиною сучасниками, питалася: »Чому нас знову збила з ніг ворожа сила?«. І відказує: Тому, що ми »гріх вчинили проти Духа«, розбили Заповіт його в наших серцях. Тому, що »не правдивим богам вогонь запалили«, віддавшись ідеалові спокою, користі і привати. »Дух зрадив?«. Ні. Покоління кінця XIX і початку XX віку згасило в своїм серці »іскру вогню великого з неба«, що його Вища Сила »в могутній вогонь роздимає«, що дає віру в свою велику Правду і в перемогу.

Тепер та іскра починає, — особливо в Україні, — спалахувати новим вогнем. В серцях нового »лицарства запорожського«, яке вірить, що за ними »сила архистратига Михаїла«, патрона Києва й України, якого за часів основника Січі, князя Байдя-Вишневецького, звали »рати небесної водителем, полчищ Господа меченосцем«.

Ось під чийм стягом має встати Україна (Хрест і Меч!), щоб зломити силу московського диявола, князя брехні, — силою нових хрестоносців, які не лише коритимуться Богові, але й протиставляться антихристові. В ім'я відновленого стародавнього християнства Києва, в ім'я здійснення пророцтва Андрія Первозванного про Київ, і щоб роздерти всі стародавні маски, і нову псевдохристиянську, московської орди.

Лише не треба забувати старе прислів'я: »Хто хоче йти, того Доля веде, хто ж не хоче — того волоче«... .

Вдумайтеся в ці слова! Про них треба було думати (але не думали) перед 1917 роком. Ще більше треба думати тепер, знати в чім є Доля, в чім є місія України.

Михайло ГІКАВИЙ

ДЕНЬ ДОКТОРА ДМИТРА ДОНЦОВА

(Спогад)

Робочий день д-ра Дмитра Донцова у Львові починався о 7-ій годині ранку. Тоді звичайно брався він за книжку, роблячи на її берегах різні замітки. Це я спостерігав кожного разу, коли, йдучи з каварні «Віденка», заходив до нього, щоб поінформувати про найновіші події. Преса з попереднього дня лежала у нього на бюрку. І коли б я не приходив, д-р Донцов переривав читання і запрошував мене сідати.

Усі матеріяли до «Вісника» приготував д-р Дмитро Донцов сам: переглядав і виправляв надіслані статті, оповідання, вірші, рецензії. Рукописи передруковував на машинці. Коли все вже було готове, брав передруковані матеріяли і заносив їх до друкарні, а з друкарні видруковані скрипти брав із собою.

По полудні д-р Дмитро Донцов заходив до адміністрації журналу по редакційну пошту, а щодо журналів та часописів, то запитував мене, що мені залишити на перегляд. В адміністрації залишав нові книжки для д-ра Л. Луцева на рецензії.

Д-р Дмитро Донцов був з усіма привітний, але неговіркий. Якщо в адміністрації появлявся хтось сторонній, що мав до д-ра Донцова якусь справу, то він запрошував його до свого помешкання.

Перед вечором д-р Донцов знову заходив до адміністрації, запитував, чи немає для нього пошти, і, якщо заставав когось, що приходив до мене в справах адміністрації, то негайно виходив, щоб мені не перешкоджати. Якщо ж нікого з сторонніх не заставав, то цікавився розбудовою видавництва, оглядав на стінах карти Західньої України та європейських держав, де були приколоті прапорці представників нашого видавництва, списки осіб, які замовляли журнал, але не платили за нього, не зважаючи на пригадки. Запитував, чи я приготувлю сторінки «Від Адміністрації», в яких систематично подавалась статистика передплатників «Вісника», міста і держави їх замешкання, прізвизца нагороджених представників та інші відомості. Також питався, чи не надійшли пропагандивні реферати, особливо від мгра В. Бородача і д-ра В. Савчака для залучення нових передплатників, яким я висилав оковозі числа «Вісника», листи від наших представників, кольпортерів і книгарень.

Увечері д-р Дмитро Донцов заходив до каварні «Віденка» або «Деляне», де переглядав поточну пресу. Хтось із знайомих присідав до столика, де сидів д-р Донцов, і поміж ними провадилися розмови, а то й дискусії.

По приході додому д-р Дмитро Донцов сідав до друкарської машинки писати чергову статтю, а потім до пізнього вечора читав.

Крім редагування журналів «Вісник», а потім «Квартальник Вісника», д-р Донцов видавав книжки і виїжджав з доповідями. Вліті, у липні і серпні, виїжджав зі Львова на відпочинок. Тоді виходило подвійне число «Вісника», щоб усі співробітники могли відпочити.

Дня 1-го вересня 1939 року почалася німецько-польська війна, і це була дата закриття видавництва «Вісника». Польська поліція заарештувала її редактора і вивезла до Берези Картузької. Після виходу з того концтраку д-р Донцов не повернувся до Львова, а пішов на Захід.

Вліті 1964 року я прожив цілий місяць у д-ра Донцова в Канаді. Тоді він також кожного дня вставав о 7-ій годині ранку і, хоч не видавав ніякого журналу, писав статті до часописів і приготував чергову книжку. Ніколи не вживав окулярів, не зважаючи на свій похилий вік. Багато читав. Був такий самий, як колись у Львові. Любив жаргувати і оповідати про минуле, про пляни на майбутнє.

Покійний д-р Донцов був глибоко релігійною і безкомпромисловою людиною. У розмовах він гостро осуджував «зустрічі» з московськими висланцями, «культурний обмін» і коекзистенцію з більшовиками-комуністами, що спричиняє деморалізацію нашої еміграції. Він непохитно вірив у світле майбутнє України, вільної, самостійної і соборної.

»Процес розкладу й дегероїзації, гедонізації охопив навіть Церкву, яка почала йти назустріч людським слабостям, послаблюючи суворі етичні вимоги, потураючи «владстїмущим», нестгуючи покривдженнями й поневоленими, не раз стаючи Церквою пануючих, а не поневолених народів і людей, спроневірляючися ідеалам Христа. Більше того, — Західня Церква ввійшла у співіснування, а далі й у співпрацю, детант та діалог з воюючими безбожниками, народовбивцями й поневоловачами. Режимову Церкву поставлено понад Церкву катакомб. Замість екуменізму з катакомбним християнством і катакомбними Церквами, є екуменічний діалог з церквою російського імперіялізму, коляборуючою з безбожницьким, народовбивчим, окупаційним режимом коштом катакомбних Церков. Церква імперіялізму засуджена на упадок з хвилиною упадку імперії, а з тим Ватикан і Світова Рада Церков оправдано виявляються силами реакції, які своїм діалогом і співпрацею стали помічниками імперіялізму й поборовачами визвольного націоналізму. Об'єктом того діалогу з церквою імперіялізму зокрема стає християнська Україна, її обі Церкви, визнання яких партнерами в екуменічному діалозі московська церква імперіялізму вважає «нарушенням і захитанням структури» російської «церкви». Це вимовно ясно: це є «нарушенням і м п е р і ї», якої знаряддям є явно Загорська церква. Ватикан і Світова Рада Церков незабаром не матимуть партнера для екуменічного діалогу, бо імперія валиться, а з нею її церква, а національні Церкви інтересу для діалогу з тими чинниками Заходу не мають і не збираються кооперувати з тими, які допомагають закріплювати над ними кайдани!»

(З матеріалів VI ВЗ ОУН: «Становище у світі й Україна»)

I. ПОЛІТИЧНО-ПРОГРАМОВА ПРОБЛЕМАТИКА

VI Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН) відбувається у 40-річчя проголошення Акту відновлення Української Державности 30 червня 1941 року, який був черговим виявом волі української нації у її постійних змаганнях до самостійного державного життя.

1. *Гене́за української нації і держави* сягає далі VIII чи IX століття. Формация української нації і культури завершилася вже у неоліті (бузька і трипільська культури — V, IV, III тисячоліття до нар. Христа), в бронзовій добі (комарівська, білогрудівська і чорноліська культури — II і початок I тисячоліття до нар. Христа) та в залізній добі (скито-сарматська держава — VII стол. до нар. Христа аж до III стол. по нар. Христа), антська держава — III-VII стол. по нар. Христа та полянсько-руська — VII стол. по нар. Хр. до кінця княжої доби.

Українська нація в межах скитів — орачів і хліборобів — творила скитську державу, згодом антську майже на всіх сучасних етнографічних територіях, а вкінці Києворуську імперію. Всі ці державні формації українського народу побудовані на етнічній і культурній основі українського народу і є закріплені літописними даними.

Археологічні дані відкривають можливість державної форми життя предків українського народу вже в неоліті (трипільська культура) на основі однорідности матеріальної, соціальної і духової культури на велетенському просторі від Дунаю по Дніпро і Десну, що ніколи не могло б проіснувати дві тисячі років без адміністратійного, військового і централізованого пов'язання. В III тисячолітті до нар. Христа існували на Україні міста з населенням до 20 тисяч осіб, що свідчить, як на ті часи, про урбанізовану спільноту та високу форму соціального життя, завершеного державністю.

2. *Безперервність державницьких традицій.* Крім відмічення згаданих попередніх епох української державности, потім княжо-королівської, козацької, Визвольної війни 1918-20 років — Українська Народня Республіка, Українська Гетьманська Самостійна Держава 1918 року, Карпатська Україна 1939 року, — наголошуємо останній період державности 1941-50 років — Українське Державне Правління від 30 червня 1941 року, двофронтна війна УДП-ОУН-УПА-УГВР 1941-1950 років. Бо як довго принаймні на частинці української землі за поміччю ОУН-УПА український на-

род виконував свою суверенну владу, так довго існувала українська державність найновішого періоду нашої історії. Про існування держави не вирішує визнання її чужими державами, але власна влада на власній землі.

Введення нової періодизації історії України, з включенням останнього періоду державности 1941-1950 років і дальшої боротьби української нації за волю і незалежність стверджує безперервність українських державницьких традицій.

3. *Ідейно-світоглядіві, етично-правні, духово-культурні, релігійні традиційні елементи*, що сягають корінням тисячоліть (трипільська епоха) нашої історії, віддзеркалені також у народній творчості, звичаєвому праві, у вільній творчості геніїв і духових Сподвижників, культурних діячів нації творять самоосвідомлену, розгадану і поглиблену моральну силу і духову непоборність нації, дають їй віру у свою оригінальність і вічність.

Ці традиційні, питоменні нації первні визначають принципи розв'язки різних актуальних державних, соціальних, економічних і політичних проблем. Засновки для цього поклав організований український націоналізм, ОУН, впродовж 50 років своєї боротьби й, передусім, ідейного самопізнання української нації. Творчість багатьох крайових та інших авторів включає у собі оформлення деяких суттєвих ідейно-світоглядівих, етично-правних, суспільно-політичних засад, розкритих з української духовости, самобутности і суспільного ладу. Накидувана окупантом дехристиянізація, колективізація, колоніальна індустріалізація, насильне переселювання з села до міста — руйнують традиційні національні структури. Концепція народоправного ладу в Україні, що виростає з традицій наших давніх епох, чи навіть уявлення Бога (Абсолюта), правди, волі, справедливости, любови (у протиставленні до російського Бога помсти і жорстокости, уявлення якого перенеслося на російську духовість у державному аспекті в типі царя-тирана, чи деспота-генсека), це притаманні первні української духовости, етики і соціального ідеалу.

Український націоналізм впроваджує у стиль українського життя героїку, героїчну концепцію життя у протиставленні до гедоністичної; він афірмує релігію як складову частину української духовости, спричинюється до її відродження. Опертя людини-борця на метафізичний елемент, на Абсолюта, скріплює його в боротьбі на життя і смерть. Факт відродження релігії запримічується не лише в СРСР, у російсько-атеїстичному терористичному комплексі, але й по цей бік заслони. Післяіндустріальна революція нашої доби — епохи атома й революційного розвитку технології — сучасний пересит цивілізованого суспільства унаявнив, що без духових вартостей, без вищих прагнень трансцендентного порядку людина — Богоподібна істота — жити не може. Несподівано зроджується ірраціональна туга раціоналізованого суспіль-

ства до метафізичного, до Абсолюта. Не інакше, хоча з інших причин, приходиться до відродження ісламу та юдаїзму.

Відродження ісламу й поворот до творчого ісламського традиціоналізму та духовности нації є важливим елементом проти воєнничого безбожництва російського імперіялізму, створюючи також національно-революційну силу, яка зсередини розвалює російську імперію.

Традиціоналізм ісламу, так само як відродження християнства, поєднаний з революційним націоналізмом ісламських та християнських народів, є динамічною революційною, протиімперіалістичною силою. Гасло «поворот до традицій», культ землі в епоху суперіндустріалізації, як і гасло «поворот до первісного християнства» є революційними гаслами. Це особливо помітне в Україні.

Характерно, що при відродженні релігії вирішальну роль відіграє націоналізм окремих народів.

4. *Ідея нації і мета людини.* В основу відродження людства мусять бути поставлені ідея нації перед ідеєю необмеженої сваволі одиниці, національно-суспільна людина перед ліберал-еґоїстичною одиницею-індивідом. Свобода це рамки, це об'єктивна змога рішати про вибір різних вартостей і якостей, що їх зміст як мету треба визначити. Властива дефініція змісту життя людини є ідентична з дефініцією нації, коли зміст життя людини ототожнити з вищими цілями нації, коли її виховувати в концепції героїки життя з національним цілеспрямованим визначенням.

Нація — це вічна й у своїй внутрішній сутності постійна спільність кровно та психологічно споріднених людей, яка отримує в непорушну спадщину — *як визначеність і даність* — суверенітет, державність, незмінність національного «Я». Незалежність і суверенний державний механізм — її найвищі, нетлінні вартості. Без них вона неповноцінний, важко зраний організм, що лиш живе, поступово підупадає і гине, немов підрубане дерево. Отже, задля власного життя, самозбереження, процвітання нація зобов'язана зберігати та охороняти свій суверенітет як кровообіг, як душу, як національну недоторкану святиню. А втративши її в період історичного лихоліття, знову здобути, повернути собі цей Священний Храм.

Нація — це найвища духово-органічна спільність на землі. Спільність людей-одиниць. Без нації немає поступу людства, немає світової культури, немає героїки життя «за Друзі своя». Українська героїка життя можлива лише в рамках власної нації. Глибший сенс життя одиниці йде через націю, що є твором Бога і Богом створена як найвища спільнота на землі, якій має служити людина і знаходити в ній самоздійснення свого людського «Я».

Абстрактному протиприродному ідеалізму комуніста треба протиставити згідний з порядком світу ідеалізм націоналіста, носія ідеї нації — твору Бога. В етичному сенсі ідея Героя — це

самовиявлення найшляхетніших елементів визначеної національним змістом Людини, а не самопожертва, не самозаперечення себе, а самоздійснення, бо змістом життя Людини має бути не егоїзм, а Богом покладений в душу Людини обов'язок боротьби «за Друзі своя». Свобода волі означає змогу Людини вибирати між добром і злом, тобто між різними якостями. Отже, вибір добра не є самозреченням, чи самопожертвою, а вибір зла «самовиявленням» Людини. Героїзм іноді стає рідкісним явищем, але бувають епохи масового героїзму, прикладом чого є УПА-ОУН. У такій саме епосі живемо, вона приходить, вона вже стукає до дверей людства. Відродження націоналізму й релігії — свідоцтво цьому. Героїчний гуманізм — це зміст обох цих феноменів. Вони взаємодоповнюються, а не виключають і не суперечать один одному. Можуть бути дегенеровані прояви одного або другого феномену, але феномен сам по собі є найвищою благородною якістю.

Відроджений іслам сам по собі є в даних народів найвищим запереченням атеїстичного комунізму, що є формою російського імперіялізму, чим скріплюється націоналізм туркестанського ісламського народу. Відроджене київське християнство — це невід'ємний складник в системі ідей українського націоналізму. Суттєвим в оновленому націоналістичному світі, тобто в націоналізмом відродженому людстві, є не лише націоналістичний світогляд, але передусім християнсько-націоналістична мораль, етика борця-героя. Світоглядний націоналіст без етичного націоналізму, тобто без практикованого героїзму, суворого життя, без етично-моральної настанови в живому житті захищати героїчну концепцію життя і нею жити, готовим на ризик і небезпеку, без наявних зусиль здійснити ідеал нації — не є націоналістом.

Герой і аскет, могили героїв і монастирі, могили і кургани, бойовища і прощі до Дніпра святого і Печерської Лаври, Байда і Святослав Завойовник, Чупринка, Данилишин, Богун і Теодосій та Антоній Печерські, Липківський і Сліпий — це символи однієї і тієї самої вічної України, України незламного духа і героїки. Запорозька Січ, УПА і чернечі печери в Київській та Почаївській Лаврах — це символи двох сторінок героїки й аскези, двох необхідних прикладів величі Людини — Богоподібного ества. Український націоналізм — це не лише світоглядний, ідеологічний, культурний, суспільно-політичний, державно-політичний, але одночасно етично-моральний рух, який перевиховує людину на Людину, який народ український як цілість в душі величі минулого й незмінних вічних традиційних вартостей перетворює у динамічний, бойово-революційний чинник, що руйнує деспотичний лад, створений Москвою під барвою большевизму.

5. У державно- і суспільно-політичному аспектах націоналізм — це лад майбутнього. В історичному аспекті ідея нації з вузького

кола дружинників-лицарів чи козацтва стала всенародною. Її носієм став увесь народ як всеохоплююче невичерпне джерело, що всупереч масовому теророві ворога вилонює завжди нову еліту духу, непов'язану станом ані класово, але етично-морально й ідейно з усією нацією. Сьогодні націоналізм — це всенародне явище, всенародний рух, рух культурних діячів, селян, робітників, технократів, усіх верств народу. Як світоглядно-ідеологічний рух, як етично-культурний феномен, як ідейно-політичний рух — він є історичним явищем, адекватним даній епосі. Проте ж на сьогодні він являється у практично-політичному, державно- і соціально-політичному аспектах як всенародне явище. Націоналізм є *ладом майбутнього*, який щойно має бути здійснений на місці дотеперішнього державно- і соціально-політичного ладу. Комунізм — це збанкрутована система життя, яка відкинула людство назад, ставши системою рабства. Демолібералізм теж віджив. В основу нового державного і соціально-політичного ладу має бути поставлена ідея нації-спільноти, а не виключний егоїзм одиниці; добро родини, а не гедонізм і сексуалізм; національно-суспільна, громадська Людина, а не класократична ненависть і взаємопожирання; *нація*, а не класа; співпраця усіх верств нації та виключення визиску одної частини нації другою.

Введенням у практичну побудову державно- і соціально-політичного ладу нової категорії, тобто нації, змінюється основний принцип, на якому спираються дотеперішні внутрідержавні лади, які виходять від принципу *одиниці*, а не *нації*, і тільки частково *родини*. Не відповідає правді, що демоліберальний устрій є останнім словом історії і що тільки він може забезпечити права одиниці-Людини. Націоналізм вже ідеологічно й етично виключає насильство над одиницею, коли уважає Людину Богоподібним еством, а співпатріотів — членами однієї спільноти — *нації*. Очевидно, практичне забезпечення законом і дією прав одиниці, родини, нації в гармонійному пов'язанні взаємо-інтересів і солідарності та у розумінні людини як національно-суспільним змістом визначеної істоти, розв'язання можливих протиріч забезпечується за всенароднім волевиявленням, тобто перебранням *влади* народом, народовладдям (з грецького — демократією).

Які форми забезпечення *влади*? Пересунення властивої влади з політичних партій в демоліберальному устрою на організовані соціальні формації-професії, напр., профспілки чи технократи, свідчить про те, що новий чинник волевиявлення народу треба враховувати при респектуванні бажання творити політичні формації, що не повинні мати класового підложжя, лише національне. Це означає, що замість формувати політичні формації на базі демолібералізму, їх треба творити на базі націоналістичного світогляду з акцентом тієї чи іншої життєвої національної, а не класової проблематики. Комуністична система як протиприродна і силою

накинена Україні не входить у жодному разі й жодним способом у рахубу. Коли критикуємо дотеперішні державно- і соціально-політичні системи, це не означає, що людський і національний геній у боротьбі й змагу за справедливість і правду не залишив тривалих цінностей, на яких не варто було б базуватися. Навпаки, всі досягнення універсального значення і досягнення української нації, що їх вона домоглась у боротьбі, цінуємо, на них опираємося, проте ж не думаємо, що державно- і соціально-політичні лади є вічні. Свободу і права людини та суверенітет нації можна забезпечити не обов'язково *лише* за допомогою демоліберального ладу. *Українське народовладдя існувало вже тоді, коли демолібералізму ще не було на Заході.* Тому тримаймо зв'язок зі своїм, а не наслідуймо обов'язково завжди чужі приклади-взірці. Треба будувати на своїх первнях, респектуючи Людину — Богоподібне ество — в рамках Нації, що є твором Бога.

Велика криза панує у Третньому світі тому, що колоніальні імперії нехтували *природний* порядок, який там виростав з традицій народів у різних площинах, у тому й у соціально-економічній. Імперії прагнули сирівців і однотипних продуктів, напр., плянтацій кави, знехтувавши природний розвиток країни, роблячи таким чином її залежною від колоніального господарства імперіяліста. Це одна із причин голоду. Це спричинилося теж до занепаду розвитку притаманних даним народам культур, що їх треба розвивати, щоб на природних основах духовости даного народу зростала його культура, творячи тим чином мозаїку культур, які творять і збагачують світову культуру. Загинули прадавні культури, напр., ацтеків, які необхідно розкривати, застосовуючи археологічні досліді, бо необхідною вимогою росту світової культури є її збагачування національними культурами.

6. *Екуменізм — революційний крок в історії Церкви.* З хвилиною, коли Другий Ватиканський Собор визнав екуменізм як перспективу релігії, зокрема християнських віровизнань, з тією хвилиною кінчається епоха навертання, напр., православних на католиків, чи навпаки. Усі віровизнання стали однаково правдивими, тобто кожна із сторін визнає інше віровизнання правдивим з точки зору другої сторони і шукає наближення, а не навернення. Це революційний крок в історії Церкви взагалі. Це теж вислід зросту націоналістичної ідеї, акценту притаманностей кожної нації, коли врахувати м. ін. Декрет про Східні Церкви, за якими Собор визнає їх окремішні, питоменні національні властивості. Перемога націоналізму-традиціоналізму в довоколишньому світі вельми виразна.

7. *В аспекті відродження традицій і їх значення для скріплення і духового сконцентрування нації в собі самій треба в українській дійсності розглядати не лише культурну творчість, але в немалій мірі й принципи соціально-економічного ладу.* Духовість і соці-

яльні ідеї нації є нерозривно пов'язані між собою. Московська община — це не лише соціальна категорія, але не меншою мірою ефект духових притаманностей. Приватна власність українського селянина на землю — це особливість не лише українського соціального ладу, але й духовости. Інститут приватної власности на землю, а можна б однаково добре сказати, індивідуальної власности, яка стає спадковою і таким чином родинною чи родовою, подуманою у сенсі поколінь, батьків, синів, внуків — не є лише економічною категорією, але також притаманністю української духовости. Український творчий індивідуалізм, ініціативність, *почуття незалежности власної індивідуальности, відокремленість від російської характеристичности — аморфної маси, серед якої москаль почувається самовпевненим, (лише не як власнопідметний творчий господар), базується на власній силі і не ховається за безобличну «общину», яка не толерує індивідуальности. Колхоз — це накинена Україні форма і засада господарювання, що є методом колоніального типу з метою не підносити продукції вищою формою господарювання, але: а) вможливити колоніальній потузі-окупантові контролювати мільйони хліборобів — ворогів колоніалістів, маючи їх постійно під своїм тиском і наглядом; б) створити з воєнного погляду можливість насильного збирання хліба й ін., а також унеможливити постачання повстанців; в) накинувши протиприродну для України засаду господарювання, вбивати означені притаманні їй духові і соціальні первні, наближуючи її до російської духовости. Це теж один із засобів русифікації, що не є лише мовною, але усього змісту життя поневолених. Колхозисти не виправдали себе як принцип і метода господарювання. Факт, що присадибні наділи землі продукують коло 12⁰% всього постачання харчовими продуктами, коли пропорція їх до колгоспних земель є наймінімальніша, свідчить вимовно проти колгоспної системи і доводить, що народ не прийняв цієї протиприродної системи і тільки насиллям (7 мільйонів виморених голодом селян) вона була накинена і насиллям втримується.*

Природи людини змінити не можна ані голодом, ані шибеницями. Окупант знає, що тисячі селянських приватних господарств — це були б тисячі твердинь, що їх треба було б ворогові здобувати, а колгосп — це насиллям зведені в одну механічну формацію оці потенційні оборонці тисячей твердинь і їх легше контролювати з мілітарного боку, ніж тисячі хуторів, які були б опорними пунктами повстанчих дій. Механізація сільського господарства не має нічого спільного з колгоспною власністю. Американські фермери, чи німецькі «бавори» мають вищу механізацію порівняно з большевицькими колгоспами і продукують багатократно більше збіжжя, ніж колгоспи, а спільно з Канадою годують тепер також ССРСР.

При переведенні колхозної і совхозної власности на приватну власність хліборобів, лишається можливість кооперативної влас-

ности на засоби механізації (трактори і т. п.). Модернізація механіки господарювання не має нічого спільного з принципом колективної чи державної власності на землю. Західні хлібороби доводять це, і добробут західних країн за приватної власності на землю — це свідoctво бездискусійного успіху, при тому вищий життєвий ступінь пересічної людини на Заході, у порівнянні з СРСР, заперечує колхозний чи совхозний принцип. Немає ніякої підстави думати, що українець звик до супротивної його вдачі й природі системи господарювання тільки тому, що живе під терором. В'язень до тюрми ніколи не звикне!

8. *Доба електроніки і духові обрії.* В термонуклеарній епосі електроніки післяіндустріальної революції нагло людина відчула духову пустку. Імовірно, що небувалий розвиток технології і завоювання космосу привернули увагу людини до вічного, незбагнотого, а своерідний пересит життя на Заході і пекло життя під большевизмом викликали революційний зворот людини до релігії і разом з тим зворот до нації. Живемо в епоху поставання дедалі нових держав на руїнах імперій. Цікаво також, що більшість останніх президентів США це... фермери. Поворот до землі в епоху неймовірного розвитку технології — знаменне явище. Розвиток цивілізації стомильними кроками випереджував паралельний темп етично-морального розвитку й з тим самим розвитку культурного. В добу індустріальної революції вирости такі тиранські системи, як большевизм і націонал-соціалізм, Сталін і Гітлер. Здавалося, що з розвитком цивілізаційно-індустріальних досягнень завмре культура й мораль — етика Людини. Почав домінувати гедонізм, сексуалізм, стало обмаль великих культурних досягнень. Почали домінувати виключно спортові площі й спортові ідоли, а героїв нації ставало обмаль. Замість їх культу і культу мучеників прийшов культ добре оплачуваних спортових професіоналістів, які стали ідолами молоді. Великі офіційні релігії через свої Церкви підпали теж процесові розкладу. Краще «червоний» як мертвий — було довгий час гаслом декадансу. Національних героїв топтала юрба духових безбатченків, духового люмпенпролетаріату з найнижчих щаблів соціальної драбини. Несподівано для Окциденту, відродження почалося з підпільного Орієнту, з України, відродження ідеї нації, ідеї Бога.

Коли обсервувати ідеї «екс Оріенте люкс», тобто ідеї променіючі з підпільного Сходу, Київського Сходу, то це ідеї героїчного гуманізму, героїчної релігії, героїчного визвольного націоналізму, антиімперіялізму, тобто боротьби під прапорами нації і релігії, але у напрямку ошляхетнення, а не варваризації життя. Коли загально беремо Захід, то видається, що починається намагання вирівнювати темп етично-морального і культурного розвитку з бурхливим цивілізаційним й технологічним. Один зі складників цього — поворот до землі. Важливо відмітити, що *Земля* має в нас ще інший

елемент як лише продуцент хліба, чи як економічна категорія. Ідея *землі* є складовим поняттям української нації. Це вже в історичному аспекті. Святослав мовив: »Не осоромимо *землі* руської...«. Земля була ототожнювана з нацією, державою. Культ могил, сипання *могил* і курганів, побойовища, в яких кров героїв, або »земля« — кривавиця наша, чи »Земля« у понятті Стефаніка. Є це *міт* української землі, туга за землею. І тому москалі хочуть теж цей первень знищити у світогляді українця, бо його ненавидить кочовнича душа москаля. Нищення Москвою могил і курганів мало свою мету (»Розрита могила« Шевченка). Це є теж мета колективізації. Колхоз має довести до створення комплексу ненависти українця до його *землі*.

Прив'язання до землі має теж щось в собі метафізичне: поворот пір року, цей круговорот, не зв'язаний з людською спроможністю його змінити, нагадує про вічний порядок у світі, створений Вищим Єством, більше як будь-кому іншому з соціальних верств нації саме нашому хліборобові. Не випадково селянство було невичерпним джерелом оновлення нації, зберігачем її традицій, релігії, моралі, народніх пісень, фолкльору, глибокої творчості нації, з якої відкриваємо наші характерні риси й черпаємо нашу силу, пізнаємо українську правду. Хліборобство й інститут приватної власності на землю не треба розглядати як тільки економічну категорію і продуцента хліба, але в цілому комплексі культу землі як складового первня (*земля*) української нації.

9. *Потреба деколонізації економіки України.* Постанови IV і V Великих Зборів ОУН йдуть у напрямку формування соціально-економічного ладу української держави, спираючись на спробі йти в напрямку розкриття соціального ідеалу і властивостей духовості нації щодо принципів, а також на необхідності повалення колоніального порядкування окупантом в українській економіці з погляду його інтересів. Якщо виходити з такої точки зору, то дотеперішню розбудову економіки України треба розглядати під кутом інтересів України, а не імперії. Індустріалізація України потребує основної перебудови, бо вона тепер є колоніального типу, включно з розбудовою залізниць чи летунських ліній, що є пов'язані з центром-Москвою, а не з центром-Києвом. Як кожна колонія, Україна постачає Московії сирівці, а отримує звідти готові продукти, за які (себто за свою власність) трикратно дорожче платить. Правобережжя чи ЗУЗ не мають основних галузей індустриї-них виробів (авта, трактори тощо), або мінімальну кількість пропорційно до запотребування багатомільйонної нації.

Деколонізація України в економіці означає розбудову України під кутом потреб нації, а не окупанта. В комплекс колоніального господарства входять теж колхози і совхози в Україні, як принцип і як розподіл харчових продуктів. Так само й лісництво. Нищення лісів в Україні, оголення наших Карпат спричинюють теж

зміну клімату, а водночас Московщина забезпечується перед повстанцями. Та тепер є ще інший тип партизанки: міська. Масова втеча молоді з колгоспів до міст створює пригожні умови партизанської боротьби також у містах, а не лише на селах, в горах чи лісах.

Отже, висування основних принципів деколонізації України також в економічному сенсі за одночасного окреслення, як виглядатиме вільна економіка у вільній Україні, є необхідним складником визвольної політики українського народу. Народ мусить знати істотну різницю між фантомом індустріалізації колонії та індустріалізацією за власним пляном і у власному інтересі вільної нації у незалежній державі.

В сучасній індустріалізації України немає ніяких заслуг комунізму й Московщини, а навпаки — вони значно загальмували економічний розвиток України. Якщо б на протязі минулих 60 років Україна була вільною, то, враховуючи її великі природні ресурси, винахідливість українських вчених та працьовитість українського народу, Україна сьогодні належала б до найбільш розвинутих індустріальних країн Європи чи світу. Та навіть теперішній, в умовах колоніальної залежності, економічний розвиток в Україні не є досягненням Москви чи комунізму, але здобутком творчої праці української нації. Не комунізм і Московщина «дали» Україні деякі технічно-цивілізаційні досягнення, але Україна проти їх волі осягнула означених цивілізаційних здобутків, які сьогодні є вже нормальним добром усього людства.

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

Суспільно-політичний тижневик

» ГОМІН УКРАЇНИ «

Видає Видавничча Спілка «Гомін України» з обм. порукою в Торонті, 140 Bathurst St., Канада.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — заступає позиції революційно-визвольної боротьби і наголошує потребу усунення з нашого національного світогляду ворожих ідей та шкідливих впливів на справу визволення.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — подає вісті з життя українців в Канаді і цілому світі, а зокрема найновіші вісті з життя в Україні.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить сторінки літератури і мистецтва, молоді, жіночих об'єднань, спорту і т. д.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить оголошення, реклами підприємств, помагає в розшуках рідних і знайомих.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавничча Спілка

200, Liverpool Road, London, N.1. 1LF

ВИЗВОЛЕННЯ — НОВА СТРАТЕГІЯ ДЛЯ ВІЛЬНОГО СВІТУ

Світова Антикомуністична Конференція в Токіо. Делегації України і АБН — активні співвирішальні учасники.

Світова Антикомуністична Ліга (ВАКЛ) відбула свою XV Конференцію в Токіо, Японія, 6-9 грудня 1982 р. Вона прийняла низку засадничих рішень у справі світової стратегії боротьби проти большевизму.

Кінцевий спільний Комунікат, як теж окремі резолюції у справі значення України й інших поневолених народів, революційно-визвольної боротьби з приводу 40-річчя УПА, непоборности Української Катокомбної Церкви, вислови глибокої пошани Патріярхові Йосифові I, Мученикові за Христа й Україну — були прийняті однозгідно усіми учасниками Конференції.

Ген. Дж. Сінглярб (США) у своєму рефераті п. з. «Визволення — нова стратегія для вільного світу» повністю підтримав і всесторонньо обґрунтував нашу революційно-визвольну концепцію як альтернативу до атомової війни. Його доповідь була прийнята оваціями і повстанням з місць усіх учасників Конференції, якою проводив голова Міжнародної Конфедерації — організації «Перемога над комунізмом», японський лідер д-р *Осамі Кубокі*.

На окрему увагу заслуговує Кінцевий комунікат, в якому XV Конференція ВАКЛ односторонно вимагає звільнення Юрія Шухевича, як теж дає підтримку визвольній боротьбі України й інших поневолених народів; Конференція вимагає уневажнення договорів про газопроводи, будовані за допомогою Заходу невірливою працею політичних і релігійних в'язнів.

З поневолених народів, членів АБН, були зарепрезентовані на Конференції: Україна, Білорусія, Болгарія, Хорватія, Румунія, Латвія, Литва, В'єтнам.

АБН та українську делегацію очолював *Ярослав Стецько*, з українців-делегатів були *мґр Слава Стецько* (АБН), *мґр Роман Зварич* (Україна), *Роман Турський* (Україна), *інж. Богдан Федорак* (Організація Оборони Чотирьох Свобід України), *д-р Зенон Карпишин* (Ліга Визволення України), *інж. Володимир Чопівський* (генеральний секретар «Ради США за Свободу світу», яку очолює ген. Дж. Сінглярб) і *Роман Бадисський* (Національний Комітет США для поневолених народів).

Слава Стецько складала звіт про діяльність АБН і промовляла в панелю про визвольну боротьбу поневолених народів в російській імперії, зокрема про національний комплекс російської колоніальної імперії. Українські делегати брали активну участь у Резолюційній комісії і Комітеті для опрацювання кінцевого комунікату.

Ярослав Стецько дав обширне інтерв'ю одному з найбільших щоденників Японії, що виходить теж в англійській мові, «Секай Ніппо» й іншим газетам. В інтерв'ю щоденникові «Секай Ніппо» порушено проблеми сучасного становища України й інших поневолених народів, нашу революційно-визвольну концепцію, необхідність розвалу російської імперії, нашу альтернативу до атомової війни, московську стратегію стосовно вільного світу. Інтерв'ю обнімає майже цілу сторінку щоденника з фотознімкою Ярослава Стецька, мапою України й українського підпільного видання. Слава Стецько мала теж змогу дати інтерв'ю одному японському щоденникові.

РЕЗОЛЮЦІЯ КОНФЕРЕНЦІЇ ВАКЛ

Національно-визвольна боротьба проти російського імперіялізму й комунізму

(Резолюція, прийнята на XV Конференції ВАКЛ у Токіо, Японія, 9 грудня 1982)

Тому, що Росія поневолила багато свободолюбних націй у своєму поході на підбій світу, силою накидаючи чужу й ворожу їм систему большевизму, який є синтезом московського імперіялізму й комунізму, і

тому, що большевизм змагає до цілковитого винищення питомених духових і моральних вартостей і властивостей поневолених народів, стосуючи проти них у всіх сферах життя brutальну політику русифікації з метою силою створити штучну «історичну спільність» — советський народ, що мало б бути нічим іншим, як російською супернацією, і

тому, що Ленін і большевики, після того, як перебравши владу в Росії, почали воєнну агресію всіма засобами проти відновленої української незалежної держави й інших нововизволених націй, раніше поневолених в російській імперії, і з допомогою сил Антанти насильно інкорпоровали ці нації в російську імперію, відновлену під назвою т. зв. Союзу Советських Соціалістичних Республік (СРСР), якраз шістьдесят років тому, і

тому, що Москва використовує російську т. зв. православну церкву «патріярха» Пімена в здійснюванні своїх атеїстичних, комуністичних і імперіялістичних цілей та вела й веде систематичну боротьбу проти різних національних Катакомбних Церков поневолених народів, десятикуючи їх ієрархів, духовенство і вірних, і

тому, що нації, поневолені російським імперіялізмом і комунізмом у СРСР і його «сателітах», своєю національно-визвольною боротьбою поборюють большевизм у всіх площинах і через те представляють могутню ідеологічну, моральну й політичну силу визволення у світі сьогодні, яка остаточно може звільнити людство від спрямованої на його завоювання большевицької загрози, якщо була б їм дана Заходом моральна й політична допомога, —

Отже оцим постановляється, що XV Конференція Світової Антикомуністичної Ліги (ВАКЛ), яка відбулася в Токіо від 6-9 грудня 1982 р.,

закликає всі народи Вільного Світу проголосити Велику Хартію Незалежності для всіх народів, поневолених російським імперіалізмом і комунізмом, що буде виявом моральної й політичної підтримки Вільного Світу для національно-визвольної боротьби України, Білорусії, Литви, Латвії, Естонії, Туркестану, Болгарії, Румунії, Хорватії, Словаччини, Чехії, Північного Кавказу, Грузії, Албанії, Азербайджану, В'єтнаму, Куби й інших поневолених народів та об'єднання в свободі Китаю, Кореї і Німеччини;

закликає всі свободолюбні народи і людей у світі піднести їх твердий голос засуду створення й існування ССРСР, в якому російська імперія й комуністична система утривалилися як одна з найтемніших сторінок історії всього людства;

підтверджує необхідність розвалу російської імперії — ССРСР і його «сателітів» — на національні, незалежні, суверенні й демократичні держави, тепер поневолених народів, кожна у своїй власній етнографічній території, тому, що це раз назавжди виелімінує смертельну большевицьку загрозу для цілого свободолюбного людства;

зусильно наполягає, щоб західні держави створили центр політично-психологічної війни, базований на політичних й ідеологічних заложеннях раніше згаданої Великої Хартії Незалежності, на різних міжнародних протиколоніальних правних договорах і резолюції США про поневолені народи (Американський Закон 86/90) і створили мережу Радіонадавчих Станцій Свободи, через які представники визвольних рухів поневолених народів могли б свobodно пропагувати їхні національні ідеї і концепцію визволення;

закликає країни Західної Європи негайно зірвати домовлення про будову газопроводів, бо ці газопроводи ССРСР буде при допомозі невольничої праці релігійних і політичних в'язнів з поневолених народів, які тепер караються в російських тюрмах і концентраційних таборах;

взиває, щоб Захід перестав давати ССРСР і його «сателітам» усяку економічну допомогу, продавати збіжжя, доставляти технологію, тому що це помагає скріплювати російський воєнно-індустрійний потенціал, а через те, посередньо, скріплює московську політику національного поневолення і здушування основних людських прав;

засуджує всі форми русифікації, як інтегральну систему поневолення націй, і повністю підтримує багатогранну національно-визвольну боротьбу поневолених народів за збереження їхніх питомених національних вартостей і способу життя;

наполегливо закликає вільні нації світу вжити всіх можливих засобів, щоб добитися ліквідації всіх большевицьких концентраційних таборів, невольничої праці «ГУЛагу», всіх політичних тюрем і психіатричних в'язниць («психушок»), звільнення всіх політичних і релігійних в'язнів у ССРСР і в країнах, опанованих комунізмом;

засуджує всі заходи вести «екumenічний діалог» з піменівською російською православною церквою — агентурою кремлівських атеїстич-

них комуністичних імперіялістів, а підтримує справжній екуменічний діалог з Катакомбними Церквами поневолених народів за залізною заслоною;

повністю підтримує японські легітимні права до Курільських островів і сахалінського півострову й засуджує російську колоніальну окупацію цих земель;

сильно наполягає на країни Вільного Світу дати військову допомогу героїчній афганській нації в її визвольній війні за національну самостійність проти російського комуністичного агресора, веденій афганськими повстанцями-муджагедінами, і дати афганцям узагалі всяку іншу можливу підтримку.

ВАКЛ В ОБОРОНІ ЮРІЯ ШУХЕВИЧА

Спільний Комунікат XV Конференції ВАКЛ та 28-ої Конференції АПАКЛ, Токіо, Японія 6-9 грудня 1982 року

XV Конференція Світової Антикомуністичної Ліги (ВАКЛ) та XXVIII Конференція Антикомуністичної Ліги Азійських Народів (АПАКЛ) відбулися разом у днях 6-9 грудня 1982 року в Токіо, Японія. У Конференції взяли участь 302 делегати та спостерігачі з 110 країн та різних територій світу, виявляючи волю й рішеність скріпити сили свободи у світі проти комуністичної агресії та експансії.

У світлі найновіших дій китайських та російських комуністів, Конференція закликає вільний світ бути настороженим у зв'язку з наступними фактами:

Китайські та російські комуністи поділяють ту саму марксистсько-ленінську ідеологію з єдиною метою панувати над світом коштом вільних народів.

Теперішня загра Пекіну з Москвою — це лише тактичний маневр, подуманий на те, щоб досягнути більше технологічного знання та більшої економічної користі від Сполучених Штатів Америки, Японії та інших вільних країн.

Вільний Світ не повинен жити жодними ілюзіями, що коли буде у дружніх відносинах з китайськими комуністами, то останні зможуть шахувати советську Росію, бо це лише скріплюватиме престиж китайських комуністів у їх переговорах з москалями й тим самим посилить спільний червоний бльок проти світового миру й волі.

Як це завжди твердили ВАКЛ і АПАКЛ, комуністична ідеологія зовсім непримиренна з волею та демократією, бо *прагнення людини до волі, демократії, національної незалежності та людських прав мусить бути здійснене, щоб могли досягнути тривалого миру.*

Відповідно до цього, ВАКЛ і АПАКЛ прийняли за головну тему Конференції: *»Глобальна стратегія для забезпечення людської свободи«,* як дороговказ у спільних зусиллях усіх волелюбних народів

проаналізувати якнайбільше ефективні засоби у поборюванні марксизму-ленінізму. Специфічні ідеї нашого апелю є такі:

Наполягаємо, щоб США взяли провід у визначуванні глобальної антикомуністичної стратегії й могутньою кампанією відкинули марксизм-ленінізм на «смітник історії» та підтримали національно-визвольну боротьбу поневоленних народів за їхню державну незалежність і волю, як це схвалив американський президент Рональд Реген у його недавній проклямації про поневолені народи.

Вільні народи Азії повинні скріпити свої регіональні системи; посилити АЗЕАН та АНЗУС; посилити співпрацю між націями південно-східної Азії, південного Тихого Океану та Океанії та культурній, економічній та технічній ділянках; настоювати, щоб Японія заангажувалася більше в забезпечення свободи й безпеки цього регіону; настоювати, щоб США забезпечили конечний продаж зброї для Китайської Республіки, потрібної для втримання її стратегічної позиції на західному Тихому Океані.

Коли китайські комуністи удають, що вони ведуть т. зв. м'яку політику Денг Гсіао-пінга, вони в дійсності проводять експансію, змагаючися з Москвою, і здушують дисидентство і спротив всередині. Усі вільні народи повинні бути свідомі того, що мільярд населення Китаю прагне національного об'єднання в свободі і демократії, і в цьому воно повинно отримати допомогу.

У Північній Кореї більше ніж 100.000 «дисидентів» є предметом людського знущання у вісьмох концентраційних таборах. ВАКЛ і АПАКЛ гостро засуджують Північну Корею за топтання людських прав і всеціло стоять за якнайскоріше визволення уярмлених північних корейців. Корейська Республіка взяла реалістичний підхід, щоб здійснити об'єднання у мирі поділеного корейського півострова. ВАКЛ і АПАКЛ засуджують північно-корейські провокації та підривну діяльність комунізувати цілу Корею.

Потрібно сильних заходів для забезпечення миру на Близькому Сході. Конфлікт у Ливані повинен дійти до скорого кінця, як теж закінчення війни між Іраком та Іраном, та скоріше полагодження питання Палестини. Вільний світ повинен робити пресію на советську Росію масовими медіями та іншими засобами, щоб вигнати Москву з Афганістану, та мілітарною допомогою забезпечувати афганських борців за волю.

— Вільні народи повинні підтримати поляків, українців, білорусів, литовців, кампучанців, лаосців, в'єтнамців та інші поневолені народи, які героїчно борються за свою волю та національну незалежність. Советська Росія мусить звільнити усіх політичних та релігійних в'язнів, таких як Юрко Шухевич, недавно осліплений КГБ, і зліквідувати всі невірні табори та психіатричні в'язниці, в яких караються за волю борці та дисиденти.

— У Латинській Америці необхідні відповідні санкції проти комуністичної інфільтрації та розкладу, як, наприклад, претенсійність «теології визволення», що в дійсності сприяє комуністичному тероризмові.

Вільні кубинці повинні отримати активну допомогу, щоб вони могли скинути тиранію Кастра. Потрібно відповідних заходів проти комуністичної агресії та експансії, як, наприклад, американської допомоги арміям Гватемалі, Гондурас та Ель-Сальвадору.

— З наміром скомунізувати африканські держави Москва вживає кубинців у т. зв. «проксі» (заступницьких) війнах. Вільний світ повинен підтримати боротьбу африканців за їх волю та демократію, співпрацювати з африканцями в усіх намаганнях поширювати їх добробут і давати африканським державам доступ до необхідних закупів зброї для боротьби проти комунізму.

— НАТО та збройні сили неутральних європейських країн відіграють важливу роль у забезпеченні миру та безпеки в світі. Їх треба далі посилити, щоб могли спинити нові советсько-російські агресивні дії, як також необхідно розгорнути позитивні офензивні для відновлення волі для уярмлених народів. Західні вільні демократії мусять зупинити всякі форми допомоги для СРСР, зокрема у зв'язку з т. зв. сибірськими газопроводами, які будуть побудовані за допомогою Заходу невірливою працею політичних в'язнів з поневолених народів.

Конференція поновно підтверджує незмінну позицію ВАКЛ/АПАКЛ проти російських комуністів, китайських комуністів та всяких інших марксистів-леніністів. Волелюбні народи світу повинні з'єднатися, не зважаючи на різниці раси, національної приналежності, чи релігії для того, щоби провадити ідеологічну, політичну та економічну війну проти комуністів в ім'я волі та світового миру.

Конференція постановила скликати XVI Конференцію ВАКЛ у 1983 році. XIX Конференція АПАКЛ відбудеться в той самий час. Учасники Конференції висловлюють свою надзвичайну вдячність урядові та народові Японії за їхній вклад у боротьбу за волю, і також японському відділові ВАКЛ/АПАКЛ за його вмилу підготовку та працю, що причинилися до великого успіху цієї Конференції.

ВАКЛ НА ПРОСЛАВУ УПА-ОУН

У 40-річчя Української Повстанської Армії (УПА) й національне визволення, як альтернатива до термоядерної війни

(Резолюція XV Конференції ВАКЛ, Токіо, Японія, 6-9. 12. 1982)

Тому, що 14 жовтня 1942 року, якраз сорок років тому, з ініціативи Організації Українських Націоналістів (ОУН) була створена Українська Повстанська Армія (УПА) на те, щоб обороняти українську національну, самостійну і суверенну державу, відновлену проклямацією незалежності 30 червня 1941 року, і

тому, що збройні сили УПА та революційної ОУН вели визвольну війну на двох фронтах проти двох найбільших, імперіалістичних, тоталітарних воєнних потуг в історії — нацистської Німеччини та большевицької Росії, й після перемоги над Німеччиною в Другій світовій

війні продовжували цю збройну боротьбу проти російських окупаційних військ аж до 1950-их років, застосовуючи наймодернішу стратегію війни повстансько-партизанського типу, і

тому, що Москва, не зумівши перемогти хоробрих українських повстанців, була змушена підписати пакт трьох — з комуністичною Польщею та ЧСР — і щойно тоді, з сполученою силою трьох армій, кинених проти сил ОУН-УПА, Росія зуміла приневолити їх змінити свою стратегію від масової та відкритої повстансько-партизанської війни на підпільну боротьбу, і

тому, що українська нація в її героїчній двофронтовій визвольній війні віддала на жертovníку нації своїх найкращих синів та дочок на полі слави, включно з Головним Командиром УПА — генералом Романом Шухевичем-Тарасом Чупринкою, тим самим знову виявляючи свою рішеність відвоювати свою державну незалежність та волю, і

тому, що на ініціативу ОУН та Головного Командування УПА відбулася Конференція поневолених народів у визволеній УПА частині України в листопаді 1943 року, на якій були присутні представники визвольних рухів 13 народів, і завершенням якої було створення Антибільшевицького Бльоку Народів (АБН) як координаційного центру цих рухів, і

тому, що концепція та стратегія ОУН-УПА-АБН координуваних та одночасних революційних повстань на територіях поневолених російським імперіялізмом та комунізмом народів є далі єдиною реальною альтернативою до термоядерної війни, бо це довело б до розвалу російської імперії й тим самим усунуло б єдину загрозу гльобального термоядерного голокосту, і

тому, що розвал російської тюрми народів, цебто СССР та його «сателітів», буде початком нової епохи в історії людства і відкриє шлях до створення дійсно справедливого міжнародного ладу, оснoваного на гаслі ОУН-УПА-АБН: «Воля Народам! Воля Людині!», і

тому, що, за словами генерала Джона К. Сінгльва (США), «поневолені народи є найсильнішими союзниками Заходу і представляють собою визвольну альтернативу до термоядерної війни»,

Отже тому XV Конференція Світової Антикомуністичної Ліги (ВАКЛ), скликана в Токіо, Японія, в днях 6-9 грудня 1982 року, *постановляє*

знову підтвердити свою солідарність з українською нацією в її визвольній борсьтбі за відвоювання її національної самостійности, суверенітету та державности;

апелювати до країн НАТО, щоб вони включили в свою мілітарну та політичну стратегію щодо російської імперії концепцію визволення ОУН-УПА-АБН, як єдину альтернативу до термоядерної війни, і щоб вони зрбили конкретні заходи для скорої реалізації цієї концепції;

звернутися до членів-держав Об'єднаних Націй з вільного світу, щоб вони засудили російський імперіялізм, виматали негайного застосування Резолюції ООН про деколонізацію до російської імперії і визнали

ОУН та подібні визвольні рухи, як єдиних справжніх представників поневолених народів;

підтримати Українські Катакомбні Церкви в їх боротьбі проти атеїстичного більшовизму, зокрема Українську Помісну Католицьку Церкву, і висловити свою глибоку пошану Патріярхові Української Католицької Церкви — Його Блаженству Йосифові I, Ісповідникові Віри та в'язневі російських концтаборів понад 18 років за Бога й Україну, з нагоди Його 90-річчя;

наполягати на вільні країни світу, щоб вони вимагали негайного звільнення всіх воєнно-полонених в'язнів — членів ОУН-УПА, які караються по російських в'язницях та концтаборах ще з часів Другої світової війни і збройної боротьби ОУН-УПА та негайного звільнення всіх українських релігійних та політичних в'язнів, зокрема Юрія Шухевича — сина поляглого Головного Командира УПА, який вже перебув понад 30 років у російських концтаборах, відколи мав 14 років і якого КГБ недавно тому осліпило;

висловити свою глибоку пошану та віддати поклін тисячам героїв ОУН-УПА, які віддали життя у двофронтівій визвольній війні України, і з нагоди 40-річчя УПА,

проклямує Генерала Романа Шухевича—Тараса Чупринку — поляглого Головного Командира УПА — та його хороброго сина Юрія Шухевича символами героїчного ідеалізму, гідними наслідування молоддю всіх волелюбних народів в її любові до Бога й Батьківщини та в її посвяті справі універсальної волі та справедливості.

НОВЕ ВИДАННЯ

В Українській Видавничій Спілці (Лондон) появилася цінна праця

ВАСИЛЯ ПЛЮЩА »БОРТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ ПІД СОВЕТСЬКОЮ ВЛАДОЮ«

Автор — відомий український учений і публіцист — висвітлює найменш знану сторінку нашої історії — визвольну боротьбу українського народу проти московсько-більшевицьких окупантів України в 1922-1941 роках. Для цього він зібрав багатий джерельний матеріал і використав у своїй праці.

Книжка має 126 сторінок, добрий папір і тверду обкладинку.

Ціна: у Великій Британії — 2 ф., у США і Канаді — 5 дол., в Австралії — 4 дол., в інших країнах — рівновартість англ. фунта.

Замовлення просимо висилати на таку адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.

Проф. д-р Константин САВЧУК

РОМАН ШУХЕВИЧ — РЕАЛІЗАТОР СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

(Започаткована перед смертю, але недокінчена праця)

Роман Шухевич народився в 1907 році — сім років перед початком Першої світової війни — і впав в бою з більшовиками в 1950 році — майже п'ять років після закінчення Другої світової війни. Він жив, працював, боровся і загинув в епосі двох світових воєн, безчисленних революцій, громадянських війн, упадку Європи як політичного центру світу і неуспішної боротьби української нації за державну незалежність. В боротьбі своєї нації за визволення він брав активну участь від юнацьких літ і вибився в 1940-их роках на передове політичне і військове становище. Завданням моєї праці є показати Романа Шухевича як стратега української національної революції в той час, коли він займав керівні позиції. Тому, що я мав

великі труднощі знайти відповідні матеріали для цієї теми і маю враження, що мало хто цікавився цим питанням, тому і моє завдання не є легке. Я підходжу до цього предмету без претенсій на якусь більше знання предмету і зазначаю, що мої думки є *виключно дискусійного характеру* (підкреслення тут і в інших місцях — мої, К. С.).

Що розуміємо під словом «стратегія»? Якою була стратегія української національної революції в 1940-их роках? Як реалізував цю стратегію Роман Шухевич?

Існують два роди стратегії: політична і воєнна. Політична чи велика стратегія — це мистецтво, в якому застосовуються різні засоби мирного чи силового характеру для досягнення певної мети, яку визначає політика. Велика стратегія є підпорядкована політиці, служить їй, виконує її цілі. Роман Шухевич, будучи головою Генерального Секретаріату УТВР й одним з провідників ОУН, являвся не тільки політичним стратегом, але і політиком, а тому часто прямо неможливо ці дві функції в одній особі розрізнити. Але темою моєї статті є Роман Шухевич як реалізатор стратегії і тому, в міру можливостей, її треба дотримуватися.

Военна стратегія, з другої сторони, це мистецтво ведення війни; вона війну підготовляє і керує цілістю воєнних операцій. Военна стратегія підлягає великій стратегії. Будучи Головним Командиром УПА, Роман Шухевич являвся також воєнним стратегом.

Розвиток національних революцій часто залежить від міжнародної ситуації і перебігу світових подій. Українська революція і війна за незалежність у 1917–1920 рр. є прикладом цього. Події, що відбувалися в Україні в той час, не були б можливими без Першої світової війни і поразки в ній царської Росії, поневолювача українського народу. Упадок царату, спричинений воєнними невдачами, відкрив широкі політичні і стратегічні горизонти для української нації. Друга світова війна також дала нагоду Україні заманіфестувати свою державну волю; на весь зріст знову стала проблема українського визволення. Виринали питання: чи міжнародна констеляція сил є прихильна відновленню української незалежної держави? Чи батьківщина Богдана Хмельницького й Івана Мазепи є приготована до державного будівництва? Чи довготривалий процес національної революції закінчиться цим разом успішно? Якою має бути українська визвольна стратегія?

Шляхи Німеччини, світової потуги першої половини ХХ століття, і шляхи України, поневоленої здебільша Московією, схрестилися у двох світових війнах. В Першій світовій війні перемоги німецької армії над російською уможливили багатьом народам Східної Європи будувати національні держави. На початку 1918 року імперська Німеччина і її союзники заключили договір з Україною — корисний для обидвох сторін. Німеччина й Австро-Угорщина, дві великодержави, визнали Україну — після багатьох десятиліть бездержавности — суверенною державою. Ці дві потуги, на заклик українського уряду, вислали війська проти нового, цим разом червоного царату, і разом з малочисельними відділами української армії звільнили Україну від большевиків. Самозрозуміло, ця допомога не являлася безкорисною, але в історії альтруїстичних чи безкорисних держав ще покищо не було. Після прогрі Німеччини в листопаді 1918 року молода українська держава довго не проіснувала; більшість її території захопили російські комуністи, а решту інші сусідні держави. Переможна Антанта — Франція, Англія, Італія і інші країни — не виявили зацікавлення українською боротьбою за незалежність. Не зайвим є зазначити, що коли б держави Антанти витрали війну, скажім, у 1916 році, то Росія, як одна із цих держав, захопила б українські землі, які належали до Австрії. Тяжко було б тоді говорити про революцію, визвольні змагання чи війну за незалежність на території переможної московської імперії, частиною якої була Україна.

В Другій світовій війні, в якій Німеччина виявилася мілітарно найсильнішою потугою, Україна стала одним з найважливіших фронтів боротьби між німецькими і советськими збройними силами. Німці почали похід проти большевизму в червні 1941 року і ще напередодні інвазії українські політичні кола, які своїм динамізмом і національною

зрілістю здобули собі право репрезентувати націю у важливі і критичні часи її існування, виробили певні пляни і постанови для майбутніх подій. ОУН під проводом Степана Бандери у своїх політичних постановках прийнятих на II Великому Зборі в квітні 1941 року стверджувала наступне:

«Організація Українських Націоналістів стає на чолі тих українських революційних течій та співпрацює з тими революційними рухами поневолених Москвою народів й з тими державами, що змагають до повного розвалу ССРСР. Організація... вважає союзниками України всі держави, політичні угруповання та сили, що зацікавлені в розвалі ССРСР та в створенні ні від кого незалежної Української Суверенної Соборної Держави.»

Очевидно, що під словами «всі держави», які мали б брати участь у знищенні Советського Союзу, перш за все розумілося Німеччину; це тому, що Берлін був чи не одинокий, що мав бажання, волю і силу осягнути таку мету.

Підготовляючись до грядучого конфлікту на сході Європи, ОУН в цих самих політичних постановках підкреслювала, що «при творенні єдиного протимосковського революційно-визвольного фронту боротьби рішає перш за все *політична доцільність*, а не світоглядів, ідеологічні й програмові різниці». Розуміючи вагу власної армії, той сам Збір ОУН у військових постановках говорить, що «для здійснення своїх цілей ОУН організує й вишколює власну військову силу». Далі йде мова про створення української армії: «...вся сила динаміки Української Революції, — пишеться в постановках, — знайде своє втілення в українській революційній армії, яка повстане з цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Революції — свобода народам — поза межі Рідної Змлі». У військовій частині рішень Збору є згадка також про українську воєнну доктрину. Ця доктрина, читаємо в постановках, «...опираючись на аналізі духових прикмет українця, історичній традиції, геополітичних умовах України та узглядноючи воєнні модерні засоби, має дати Українській Армії своєрідну стратегію й організацію...» В цих рішеннях II Великого Збору ОУН бачимо досить виразно певні зариси майбутньої революційної армії — УПА.

Влітку 1941 року німецькі армії швидко просувалися на схід, а частини їхніх військ ішли землями України. В поході проти Москви разом з німцями — подібно як в 1918 році — маршувало українське військо під назвою «Дружини Українських Націоналістів». Ці Дружини мали два відділи: один під керівництвом сотника Романа Шухевича, другим керував майор Євген Побігущий. Ці два нечисленні відділи, вишколені німцями, становили частину вермахту, але Провід ОУН займався набором членів ДУН і в політичному змислі ними керував. Українські з'єднання мали воювати проти ССРСР за українську державу; вони не мусіли воювати проти західних союзників.

Провід ОУН, членом якого був Роман Шухевич на пості Військового референта, старався творити конкретну збройну силу, яка у відповідному моменті могла б стати основою українського національного вій-

ська. Говорячи про Дружини Українських Націоналістів, Ярослав Стецько пише, що вони могли:

«... відограти важливу роль в державному будівництві. Роль кристалізаційного пункту, навколо якого — у випадку зміни політики Німеччини — могли гуртуватись мільйони бійців, що перейшли на нашу сторону з Червоної Армії, що лежало теж у пляні деяких приязно нашій справі наставлених високих старшин німецького Головного Командування з маршалом Бравгіхом і адміралом Канарісом на чолі. Вони не вірили у можливість німецької перемоги без збройного зриву України й інших уявлених націй, без визнання Німеччиною їх державної незалежності і поставлення національних армій незалежних заприязнених з Німеччиною держав».

Автор книжки «30 Червня 1941: Проголошення Відновлення Державности України» уважає, що голова німецької держави Адольф Гітлер допустився в боротьбі проти Кремля кардинальних помилок в політичній і військовій стратегії. Червона імперія була завеликою, щоб її можна було розбити без допомоги інших націй, не респектуючи їхньої національної свободи.

Не можна сказати, що провідні націоналістичні кола під проводом Степана Бандери покладали великі надії на прихильну поставу Берліну щодо незалежності України перед вибухом німецько-советської війни. Деякі сторінки «Майн Кампфу», що стосувались Сходу Європи, рішення німецького уряду віддати Карпатську Україну Мадярщині, а Західню Україну ССРСР, не могли не насторожити Провід. Але зміни в політиці держав — річ цілком нормальна; сьогоднішні союзники можуть стати ворогами завтра, і навпаки; відношення Німеччини до Українського визвольного руху — заступаючи, звичайно, свій власний інтерес — могло бути позитивним. Створення української держави на Сході Європи як забороло проти Москви могло бути не тільки корисним для Німеччини, але також для цілої Європи. Беручи це все під увагу й уважаючи комуно-російську державу за найбільшого ворога України, не треба дивуватись, коли українські вояки йшли з непереможним до того часу вермахтом валити червону імперію.

На питання — якою була стратегія української національної революції в 1940 роках? — треба відповісти, що в початковій фазі, надіючись на політичну зрілість Берліну, вона схилялась до співпраці з Німеччиною. Ціль великої стратегії була ясна і недвозначна: *відновлення української самостійної соборної держави*. Воєнна стратегія, підпорядкована великій, стратегії, намагалася покласти основи під українську збройну силу також створенням українських відділів у німецькій армії, яка в той час являлась, і правдоподібно залишилась, чи не найкращою армією під час Другої світової війни, що було правильним рішенням.

Роман Шухевич, як член проводу ОУН і військовий референт та рівнож як командир одного такого відділу ОУН, виявився політичним і мілітарним стратегом. Він зрозумів вагу збройної боротьби й особисто очолив військову частину, що в боях — це вже питання тактики —

успішно просувалась з німецьким військом. У «Військових Інструкціях» 1941 року, виданих напередодні німецько-російської війни, Роман Шухевич сформулював певні напрями, що старались схопити суть політичної і мілітарної стратегії української революції того часу.

Співпраця з деякими німецькими колами нових архітектів українського державного відродження довго не проіснувала. Відновлення держави 30-го червня 1941 року Берлін не визнав і в скорому часі Ярослав Стецько — голова Державного Правління, Степан Бандера — Провідник ОУН, та інші визначні члени українського націоналістичного й національного руху були заарештовані німецькою владою. Похідні Групи, що їх ОУН вислала на Центральні і Східні землі України, зустріли сильний німецький опір; чимало членів цих політично-пропагандивних груп загинули від німецьких куль. Великонімецьчина показувала своє обличчя на українських землях; хрестоносний похід проти московського комунізму й імперіялізму потапав у політиці помилкових концепцій; замість природніх союзників, німці в скорому часі придбали завзятих ворогів. Відколи канцлер Отто Бісмарк був примушений залишити політично-міжнародну арену, хоч німецький Генеральний Штаб створив найкращу в світі армію і хоч індустріально та культурно німці здобули величезні осяги — політична мудрість не стала одною із прикмет німецької нації.

Після ліквідації українського уряду і поділу України на декілька адміністративних одиниць, не було вже мови про прихильність Берліну до самостійницьких прагнень української нації. Дружини Українських Націоналістів мусіли звичайно зайняти певне становище в цих справах. «В обличчі таких подій, — пише д-р Петро Мірчук, — Роман Шухевич, як дійсний командант обох частин Українського Легіону, вислав до Головного Командування німецької армії заяву, що у висліді арештування гештапом Державного Правління України й Провідника ОУН та створення німецьким урядом ситуації, Український Легіон не є більше в стані залишитись в складі німецької армії. У висліді того, в серпні 1941 р. обидві частини Дружин Українських Націоналістів стягнуто з фронту».

Хоч українських легіонерів стягнуто з фронту, але цих військових з'єднань не розв'язано. Після реорганізації двох частин Легіону, створено тільки один Легіон, якого комендантом німці признали майора Євгена Побігущого, а заступником коменданта сотника Романа Шухевича. У висліді певних пертракцій і підписання одnorічного контракту членами Легіону, німці перекинули українських вояків на Білорусь проти червоних партизан. Там українське вояцтво залишилось до кінця 1942 року, і там вони придбали досвід в боротьбі проти партизан. Там придбав досвід у партизанських боях також сотник Роман Шухевич. В грудні 1942 р. Легіон був розв'язаний. Німецька поліція старалась задержати легіонерів, але Шухевич втік. Намагання гестапо його зловити не увінчалися успіхом.

Вороже ставлення німецького уряду до української державності змінило політичну і стратегічну панораму в думанні Проводу ОУН. Ні-

мецько-советська війна була в повному розгарі і хоч Берлін ще мав шанси її виграти й опанувати великі простори Європи, включно з Україною, український націоналізм не постав для того, щоб спокійно дивитися на поневолення власного народу і перекреслення плянів національного відродження. Рішено не тільки протиставитися поневоленню й експлуатації німецьких завойовників, але протиставитися зі зброєю в руках; виринала потреба не тільки великої, але також воєнної стратегії. ОУН від самого початку свого існування цінила і розуміла вагу збройної сили і в тім випадку її провідники стояли далеко вище від багатьох провідних членів української революції та боротьби за самостійність в 1917-1920 рр. На долю Шухевича, як також інших членів і нечленів ОУН припала відповідальність творити збройне рам'я боротьби за незалежність. Починалась нова і надзвичайно відповідальна фаза в житті цього революціонера.

Воюючи проти большевицьких партизан в Білорусії, Шухевич не тратив зв'язку з Проводом ОУН і Головним Військовим Штабом. Ще перед роз'язанням Легіону він запропонував зформувати на Поліссі — цей терен був пригожий для партизанської війни — відділи Української Повстанської Армії. В жовтні 1942 року був зорганізований перший відділ УПА на Поліссю; також на Волині організувалися повстанські частини. Напочатку ці відділи УПА воювали проти большевиків і польських партизанів, але вже в лютому 1943 р. одна частина звела бій з німцями. В лютому Роман Шухевич став шефом Головного Військового Штабу ОУН і в тому самому місяці відбулась Третя Конференція ОУН (ОУНСД), яка між іншим ствердила, що:

«Сучасна війна на Сході, що її розпутано в ім'я імперіалістичних інтересів німецького націонал-соціалізму й московського большевизму, ведеться за протинародні реакційні цілі, обернення країни і народів у предмет колоніальної експлуатації й грабунку... Це впершу чергу війна з приводу України, яку оба імперіалізми трактують у своїх загарбницьких плянах як центральну проблему їх імперіалістичної політики на Сході Європи та випадову базу для дальших підбоїв».

З дальших постанов Конференції довідуємося про те, що:

«... для українського народу являється невідкличною вимогою вести боротьбу проти обох імперіалізмів на плятформі власних сил, а в основу своєї співпраці з другими народами класти їхнє визнання нашого права на власну державу...»

В цих словах знаходимо нову велику стратегію ОУН, яку можна означити як стратегію революційної боротьби на два фронти; тому, що цей двофронтовий змаг був спрямований проти двох великих держав, то ставка на інші народи безперечно правильна. Питанням, однак, залишається: чи було можливим, навіть і при допомозі прихильних для нас народів, успішно закінчити українську визвольну революцію? Постанови цієї Конференції відповідають на це питання оптимістично:

«В період сучасної війни на Сході Європи, що у висліді мілітарного й духового визнання німецького й московського імперіалізмів та під впливом наростаючих у Європі революційних сил поневоле-

них народів, веде до їхнього розвалу, проводимо боротьбу для підготовки Української Національної Революції, яка в момент кризи сучасної війни доведе до усунення окупантів з України».

В серпні 1943 року відбувся III (Надзвичайний) Великий Збір ОУН, на якому винесено дальші постанови відносно двофронтової боротьби; відмічено поразки Німеччини і наближення її упадку, як також »реальну небезпеку повороту на Україну большевизму«. Цей Збір також перевів організаційні зміни. Було створене Бюро Проводу, яке очолив Роман Шухевич. В результаті цих швидких і важливих подій, він став керівником ОУН. Це значить, що Шухевич — революціонер і військовик — став політичним провідником найсильнішої в той час української революційної організації. Але на цьому концентрація центральних постів в руках тієї людини не закінчилася. Після III (Надзвичайного) Збору розв'язано Головний Військовий Штаб ОУН і створено Головний Військовий Штаб УПА; також створено Головне Командування Повстанської Армії і Роман Шухевич—Тарас Чупринка, який вже був у ранзі майора, був призначений, в ранзі підполковника, Головним Командиром цієї Армії. Для кращої координації боєвих дій, Українську Повстанську Армію поділено на декілька територіальних груп: Північ, Південь і Захід. Також діяли відділи УПА на Центральних і Східних землях України.

Провід ОУН покладав великі надії на поневолені народи в боротьбі проти Німеччини і ССРСР, а тому пороблено відповідні заходи приєднати до збройної дії різні національності Східної Європи і Центральної Азії. Влітку 1943 року при УПА вже існували збройні відділи, що склалися з декількох національних груп. У днях 21 і 22 листопада 1943 року в Україні відбулась Конференція Поневолених Народів Східної Європи й Азії, яку заініціювало Головне Командування УПА; Головний Командир був присутній на Конференції. В той спосіб постав Антибольшевицький Блок Народів, хоч його вістря було також спрямоване проти Берліну. В документах про цю Конференцію, яка запропонувала зорганізувати Національний Комітет Поневолених Народів, читаємо, що було »...розглянуто політичне положення в світі і в ССРСР, намічено лінію спільної боротьби з німецькими і московсько-большевицькими імперіялістами«... Учасники розмов, правдоподібно, приділяли більше уваги майбутнім боям проти Москви, бо дальше довідуємося, що »Конференція станула на становищі, що тільки шляхом революції можна розвалити ССРСР«. В цій резолюції підкреслена необхідна *»єдність стратегій, рівночасний виступ і координована дія«.*

Всі ці рішення політичного і стратегічного характеру, що були прийняті на Конференціях і Зборі в 1943 році, треба було реалізувати. Роман Шухевич, як Провідник ОУН і Головний Командир УПА, маючи в своїх руках політичні і военні елементи керівництва чи влади, мав нелегкі завдання переводити в дійсність визначені дороговкази та цілі.

Як фактично здійснювалась в тому часі українська політична і воєнна стратегія?

Метою воєнної стратегії української армії, від якої залежав успіх політичної стратегії, було *успішно, в партизанський спосіб, воювати проти німецьких частин і більшовицьких партизан*. Але це ще не все. Бойові акції також проводили повстанські відділи проти поляків, румунів і мадярів. Це незвичайно комплікувало природу воєнних операцій, бо з великою легко озброєною армією (без танків, тяжкої артилерії і літаків) не можна було витрати боїв з модерно вивіреною і добре вишколеною німецькою армією. Зрештою, нерегулярні партизанські війська з'єднання, що полягають на швидкість, несподіванку, засідки і т. п., не можуть мати зі собою тяжкої зброї. Проти гірше озброєних мадярських і румунських частин ситуація виглядала кращою; проти поляків і більшовицьких партизан — виглядала добре. Але розпорошення відділів, яких і так було небагато, в стратегічному розумінні мусіло висіти як Дамоклів меч над Головою Командира УПА. Ворогів було забагато. І хоч українське населення, пригожий терен, декілька неукраїнських національних відділів в системі УПА, вмілість старшин і вояків маневрувати проти багатьох воєнних об'єктів, без постійної зовнішньої мілітарної допомоги виграти революційну війну для Шухевича-Чупринки і його бойових товаришів було дуже тяжко. Упадок обидвох держав — Німеччини і Советського Союзу — міг увінчатися успіхом для української зброї, але події розгорталися в напрямі упадку тільки Берліну.

Суттєвою стратегічною проблемою від літа 1943 до літа 1944 років в Східній Європі, Україні і в цілому світі являвся титанічний змаг німецьких військ з советськими. Після численних перемог над Червоною Армією, завдяки багатом політичним помилкам в Україні і в інших країнах Європейського Сходу, декільком стратегічно-мілітарним блудам та важливій допомозі, яку Англія, а пізніше США дали ССРСР, німецькі армії відступили на Захід. В другій половині 1944 року більшовицькі війська захопили українські землі.

Провід ОУН і Головне Командування УПА мусіли виробити нову політичну й мілітарну стратегію. В травні 1945 року — вже по капітуляції Німеччини — Головний Командир у зверненні до «Бійців і командирів Української Повстанської Армії» писав:

»Гітлерівська Німеччина остаточно розгромлена й розбита . . . Великий вклад у перемогу над Німеччиною внесли й Ви, Українські Повстанці . . . У боротьбі з Німеччиною наша Українська Повстанська Армія зорганізувалася і пройшла першу бойову школу. Та з розвалом Німеччини вернувся і розгосподарився в Україні ще гірший окупант — Росія«.

Роман Шухевич—Тарас Чупринка надіявся в цьому зверненні, що цього нового окупанта можна буде ще перемогти. Він поклав надії на народи Східної Європи, які воюватимуть проти Сталіна; Командир УПА мав на увазі протимосковських поляків, румунів, болгарів, а також хорватів, сербів, які зводили » . . . бої проти московського ставленника Тіта . . . « Політична і воєнна стратегія українського революціонера базувалась у великій мірі на тому, що »у світі ще не заіснував

мир. Революційні рухи поневолених народів та протиріччя між західними державами і ССРСР зростають. Ростає в усьому світі свідомість про те, що несе з собою ідея «диктатури пролетаріату», голошена з Кремля... Це все сприятливі умови для дальшої боротьби і наближає момент розвалу ССРСР».

Ще в перших місяцях 1944 року, коли ще німці не покинули частини українських земель, Москва почала систематично і зі зростаючим темпом воювати проти УПА. В пізніших місяцях того ж року советські частини — деякі дивізії були спеціально вишколені для антипартизанської війни — все інтенсивніше розгортали операції проти українських повстанців. Відділи НКВД брали важливу участь в цих операціях; бо і терор проти населення зростає. Обидві сторони — українські націоналісти і большевики — мали великі втрати, але московські провідники, що маршерували в Центральну Європу по слідах відступаючої німецької армії, своїми втратами в боях з українськими з'єднаннями не турбувалися. Сталін не міг не знати, що тріумф над Німеччиною означає також тріумф над українським революційним рухом — і зрештою, над іншими національними рухами в Східній Європі.

В липні 1944 року за почином Головного Командування УПА відбулися наради представників різних українських політичних поглядів з різних земель України. На цих нарадах створено Українську Головну Визвольну Раду — себто Український Парлямент, Головний Секретаріят — себто Уряд. Тому, що Провід ОУН керував політичною боротьбою української національної революції, а Головне Командування УПА керувало її воєнними діями — отже ж вирінуло питання потреби УГВР і Головного Секретаріату.

Існування уряду в революційній війні — річ потрібна, хоч не всі уряди в таких випадках відіграють рішальну роль. Історія революційних війн нашого століття показує, що сильна політична організація чи партія і нею контрольована мілітарна сила — партизанські і регулярні армії — є вистачальною для перемоги. Тому що УГВР і Генеральний Секретаріят, що їх, до речі, очолив Провідник ОУН і Головний Командир УПА Роман Шухевич, не змінив політичної і мілітарної ситуації в Україні — перемоги чи поразки української визвольної революції, тому тяжко бачити якісь позитиви в створенні цих політичних органів. До постановня УГВР, ОУН і УПА проробили колосальну працю і заступали інтереси української нації в політичному і мілітарному розумінні. Творення нових інституцій часто приносить більше труднощів в розв'язці трудних питань; а це треба оминати — нових інституцій і труднощів. Але в тій контрверсії чи дискусії не можна оминати того, що оминули організатори УГВР: Українського Державного Правління, створеного ще в червні 1941 року. Хоч голова цього українського уряду був заарештований, Державного Правління не було відкликано. Висновок: Державне Правління хоч не могло діяти, воно існувало як інституція, яку можна було зактивізувати й обсадити людьми, що були на волі. В цей спосіб було б затримано тяглість важливої революційної інституції, крім послідовности в полі-

тичному думанні і практиці, в пізніших роках далеко легше було б доказати в міжнародному праві існування, хоч неуспішне, української держави в 1940 роках.

Проблема створення УГВР, хоч важлива, не була рішальною. Це вже було сказано. Суттєвою, основною і центральною проблемою української національної революції під проводом Романа Шухевича від часу відступу німецьких військ в другій половині 1944 року до часу смерті Головного Командира УПА на початку 1950 року являлася затяжна збройна боротьба проти Москви. Большевики кидали все більше і більше різних воєнних частин, щоб знищити Українську Повстанську Армію і ОУН. В липні 1946 року генерал Тарас Чупринка у «Відозві Головного Командира до УПА» писав:

»Від зими йде велетенський, майже безперервний натиск ворога на українське революційне підпілля та його збройні частини УПА. Ворог докладас всіх зусиль для нищення того руху, на який орієнтуються всі гноблені люди і народи ССРСР... Ні вдень, ні вночі не перестали переслідувати Вас, ні вдень, ні вночі не залишили в спокою українське населення, щоб тільки змогли зголосити Сталіну, що українське повстання подавлене... Опинившись в дуже важких ситуаціях, деякі відділи втратили навіть половину свого складу...«

Розуміючи серйозність воєнної ситуації для повстанської армії, Головний Командир дав наказ зменшити повстанські відділи, щоб у більших акціях з великими силами ворога їх не було знищено. Це було важливе й правильне стратегічне рішення. Таку реорганізацію бойових частин Шухевич назвав «переставкою сил»; для нього це був «момент переходу з одних форм боротьби в другі». «Я певний, — звертався до вояків УПА генерал Шухевич, — що Ви, незламні борці-герої вмiло засвоїте собі нові зразки бою з ворогом, так, як скоро й вмiло опанували мистецтво партизанки. Скриті, невловимі, Ви негайними, блискавичними ударами вдаряти будете на ворога там, де він того ніяк не сподівається».

Степан Бандера у своїй праці «Командир-Провідник» високо цинив зміни, які перевів Головний Командир у засобах повстанської боротьби. Провідник ОУН заявляє, що:

»...Втримування повстанських форм і розмірів боротьби у наступні повенні роки, після 1947 року, було надто важко і вже не кочечне. Міжнародня ситуація, так і внутрішнє становище в ССРСР почали входити в стан відносної стабілізації на довший час... Треба було обмежити ті форми революційної дії, які найважче втримати, у яких втрачається найбільше сил, і зберегти та розбудувати такі, що давали найбільшу тривкість».

Продовжуючи свої міркування про правильність змін методів революційної стратегії і тактики — відхід від воєнної до політичної стратегії — Степан Бандера пише, що:

»... В цій реорганізації знову виявились незвичайні провідницькі прикмети Романа Шухевича. Дивлячись завжди далеко вперед, він розплянує і поступово, але послідовно, робить зміни тактики боротьби, з повстанської на партизанську, а потім чисто підпілну.

Головний наголос пересувається щораз більше з військової на політично-пропагандивну ділянку... Як УПА вийшла з кадр ОУН, як у боротьбі УПА діяли ідеї, плани і кадри ОУН, так знову в ОУН і через її боротьбу зберігаються діючі прапори та ядра УПА, щоб у слушний час розгорнутися на всю широчінь».

Не зважаючи на інтенсивність комуно-російського наступу на УПА і українську революційну підпільну структуру, не зважаючи на великі труднощі в переорганізації повстанських частин і уведенні нових метод революційного змагу, в 1947-1948 роках відбуваються стратегічні рейди УПА по країнах Східньо-Центральної Європи: деякі відділи переходили до Західньої Німеччини та Австрії. В «Комунікаті Проводу ЗЧ ОУН у справі рейдів УПА літом 1947 р.» читаємо, що:

«Рейди УПА з західнього боку лінії Керзона по підбольшевицьких країнах Середньої Європи мають подвійні причини і цілі: дефензивні (оборонні) і офензивні (наступальні). Дефензивна ціль рейдів — це протидія проти концентричного наступу большевицьких армій ССРСР, Польщі і ЧСР, що мав замкнути всі частини закерзонської УПА у трикутнику трьох фронтів і знищити їх».

«Комунікат Проводу ЗЧ ОУН» далі вяснює, що:

«Друга ціль великих рейдів УПА на терені західніх сумежних країн — це посилення продовжування офензивних дій для мобілізації спільного революційного фронту по лінії АБН».

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ !

ТИЖНЕВИК

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy
München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.

С. КАРПАТСЬКИЙ

ДОСВІТНІ СИГНАЛЬНІ ВОГНІ

(Закінчення, 5)

Смерть генерала Пилипа

Після запеклого бою з московською бандою з карпатського куреня Пилипа-Зоряного залишилося живими коло сотні вояків, з яких частина перейшла в інші повстанські сотні, а решта осталася при своєму командирові й за згодою ГВШ УПА залишилися на терені рідної Карпатської України, щоб наново зорганізуватись і піти вдруге у бій за християнську, вільну й соборну Україну.

Тоді, як на карпатських верхах загорілися досвітні, сигнальні вогні, в головному місті Карпатської України, в Ужгороді, на вулиці Доманинській, уздовж якої були розташовані касарні військ НКВД-МГБ, стався великий, потужний вибух, від якого в повітря полетіло ціле крило будинку, де збергалася амуніція. Це була скоординована праця однієї клітини ОУН. Багато дечого сталося в Краю і поза Карпатами, на галицькій стороні, що важко вмістити в ці спогади. Величезних втрат зазнав ворог у живих силах і техніці, але й рідшали наші ряди.

На календарі з'являється січень 1948 року. Пилип все ще діяв і як раніше виринав зі своїми сміливими людьми в різних місцевостях Краю та бив загарбників. Вороги розробляли щодня свої варварські пляни, завжди закидали в лісі великі військові частини, а особливо чекали на зиму, коли в лісі видно кожен слід, коли життя повстанця стає надзвичайно трудним. Прочісуючи ліси, вони дійшли до лісів Боржавщини, де їм було відомо, що тут знаходиться Пилип. Після дбайливої підготовки, вони оточили ліс і обвели його колючим дротом. Почалася ще одна погоня за Пилипом, якого за всяку ціну бажали зловити живим. З півсотні ще перед місяцем вояків, Пилип залишився на цей час зі своїми відданими й щасливими сотенними Іваном Баником-Рисем і Дмитром Гергелем-Плаєм.

Дня 4-го січня троє командирів увесь день чекали на появу в домовленому місці свого щирого приятеля Василя С. Їжа скінчилася уже вчора, у кожного залишилося по гранаті й кілька набоїв. Всі троє розуміли, що нависла велика небезпека, але про те, що ворог всиг оточити велику частину лісу та оточити три найближчі села, вони не знали. Вже напередодні Дмитро, залишивши російський ручний кулемет «Дехтярова», попросився у розвідку. Важким серцем зривноважував його Лука Пилип. Коли Дмитро повернувся смертельно вимучений, то вже майже темніло. І тільки тоді вони довідалися про своє положення. Криївка вкрила їх наніч. Залишатись в таких умовах у криївці було недоцільно. Знаючи

ліс і терен, вони вирішили пробиватися незаметним важким шляхом в напрямку найближчого маленького села Піньковиці, що залягло в низині між селами Білки і Імстичово. Порадившись, вони ще раз присягли на прапор куреня, яким Пилип, склавши, підперезався, а відтак попрощалися й вирушили.

До обіду вони пересувалися без перешкод, так само — трохи відпочивши, знову тягнулись по лісах по полудні. Ввечорі перейшли через замерзлу річку Боржаву. Перед ними було ще яких 4 км полем, що рішили пройти вночі. Вони були смертельно вимучені. Ворог майже з самого початку їхньої тернової дороги напевно здалека стежив за їхніми рухами. Ворог видав наказ усім — у Пилипа і його людей не стріляти, якщо навіть зав'яжуться бій і спротив. Було вже по півночі з 5-го на 6-те січня, напередодні Свят Вечора, як трійка виснажених маршем командирів умовним знаком пошкрябали в замерзле віконце хати Анці й Михайла Станканинців. Ранком, коли господиня Анця вийшла з Михайлом у хлів подоїти корову й накормити скот, усе село, сусіди, обійстя Станканинців було непомітно обложене ворогом. Анця і Михайло тихо, без жодного шуму, були затримані у хліві. В одяг Михайла вліз майор МГБ Афонін, жіноче убрання натягнув на себе його колега майор Васільєв. Коли »господарі« зайшли в кімнату, вони з дійниці витягнули пістолі з їдким отруйним газом — Пилип тримав у руках висушений на припічку прапор свого куреня, Баник Іван голівся, а Гергель Дмитро тихо молився в куточку. Усіх трьох, з великою обережністю, в непристомному стані, разом з господарями привезли в слідчу тюрму МГБ в Ужгороді під надзвичайною охороною. З тюрми МГБ пішли телефонні рапорти голови МГБ яничара Чернецького до самого Хрущова.

Народження Христа в січні 1948 р. прийшлося народному ватажкові і курінному куреня УПА »Карпатський-II«, майорові Пилипу-Зоряному, його вірним побратимам і друзям, народним месникам і сотенним-підхорунжим УПА — командирові сотні Гуцулія Іванові Банику-Рисеві, командирові Карпатських Орлів Дмитрові Гергелю-Плаєві — святкувати у важких муках в московській тюрмі.

Ликувала червона Москва та нею закутий Київ, Львів і Ужгород. З цієї нагоди, що їм вдалося спіймати Пилипа і його помічників живими, були влаштовані у »високих« колах МГБ, НКВД, партійної та іншої зграї бенкети та гуляння. Майорів Афоніна і Васільєва нагороджено окремо.

Через кілька днів безуспішних тортур і допитів МГБ отримало письмове повідомлення, що все одно Пилип і його друзі будуть звільнені з тюрми будь-якими способами. Всіх трьох перевезли зі слідчої тюрми МГБ до окремого режимного політичного корпусу великої ужгородської тюрми та примістили в окремі, з подвійними дверима й сигналізацією обладнані камери. Пилипа і його друзів Баника і Гергеля закували в кайдани, що були прикріплені до

рук і ніг, а відтак до підлоги та стелі. Для проведення слідства приїхали з Москви, Києва та Львова самі вибрані спеці, серед яких фігурувало прізвище Федорчука. Не було дня, щоб Пилипа і його друзів не фільмували й не фотографували. Хотіли їх везти до Москви, Києва, але відчуваючи ненависть народу та дальші дії УПА, відклали цю показову поїздку. Зате самі високі іроди й спеці катівень і партії прилітали до Ужгороду, щоб побачити живого Пилипа, який стільки праці завдав «правительству». Приїхав, між іншим, і сам генеральний прокурор республіки Руденко в супроводі генерального прокурора області Андрашка та з усмішкою запитав Пилипа:

— Имеете ли господин генерал какие нибудь жалобы или просьбы?

— Маю, — коротко мовив Пилип, і з такою ж ласкавою усмішкою додав:

— Всіх вас бандитів — а вас особливо — побачити повішеними народом, який себе зве українським.

Під час усього слідства Пилип, Баник і Гергель від будь-яких показань категорично відмовились. Навіть говорити не бажали. Їх судили кілька місяців за закритими дверима і при великій охороні т. зв. Військовим трибуналом військ МВД Прикарпатської Військової округи. На суд привезли всіх «свідків», між якими було більше ніж 250 «значених» Пилипом (з продіравленим вухом). Врешті всіх трьох присудили до страти. Через кілька місяців Пилип і його друзі відмовлялися просити про якісь «помилування» і «касаційні жалоби». На диво, Москва «переглянула» справи й вирок смерти замінила на 25 років концтабору та досмертного заслання. Прапор куреня Карпатський-II, всю зброю і все, що було skonфісковане під час арешту Пилипа і його друзів, відвезли в «музей» МГБ в Москву. Сьогодні вони показують це вихованцям вищої академії КГБ ім. Дзержинського як свої «досягнення» під час «ліквідації українських буржуазних націоналістів». Відправили кати Пилипа в концентраційний табір Караганди, де він важко працював на лісових працях, але користувався великим авторитетом серед усіх в'язнів. Навіть «блатні» називали його генералом.

Відомо, що 5-го березня 1950 р. в бою з большевицькими спецбандами МВД-МГБ в селі Білогорща біля Львова смертю героя впав у своїй квартирі ген.-хор. УПА Роман Шухевич-Тарас Чупринка. Точно через 9 днів пізніше — 14-го березня — сумна й трижовна вістка про геройську смерть Головного Командира УПА долетіла і до карагандського табору смерти, де був Пилип. Очевидці розповідають (Б. С. зі Львова, О. Л. з Коломиї, О. Х. з Ужгороду й багато інших), що коли Пилипові передали сумну вістку про геройську смерть Тараса Чупринки, він захитався, поблід від болю, стиснув обидва п'ястуки, а потім повільно розпустив їх, звів очі до неба й тихо промовив: «Всі на коліна, друзі, помолімся за

спокій душі великої і безсмертної людини». Він іще не докінчив своєї гарячої молитви, як до бараку зайшов «кум» табору з начальником режиму і декілька наглядачів, які сказали:

— Пилип, собирайся на етап...

Коли Пилип піднявся з колін, його очі були повні суму та сліз. Він тихо зібрався і сумним поглядом попрощався з усіма. На вахті його зв'язали, вивезли за табір в ліс і розстріляли, — звичайно, на наказ Москви. Виконавець-садист, розводний конвоя поділився з «приятелем», а той переказав «блатним». Де могила Пилипа — ніхто не знає, бо мертве тіло велетня відвезли під особливим конвоем до Караганди, а звідти літаком до Москви. А Пилип так бажав свої кості скласти в Карпатах... Але доля склалася інакше...

З цих підпільних матеріялів, якими багато користаюся, подаю, що писав у своїх записках Головний Командир УПА ген. Тарас Чупринка про Пилипа-Зоряного: «Пилип-Зоряний був найцирішим сином свого обездоленого народу й таким залишиться і в неволі. Його здібності командира перевищили ХХ століття. Я подивляв цього високого рівня Вояка-Командира, від якого можна було тільки повчитись. Це була безстрашна людина. Його заслугам і свідомій відданості Україні не має оцінки».

Іван Баник-Рись разом з Олексою-Соколом-Скалою були одними із головних організаторів утечі з ужгородської тюрми. Коли це, в наслідок зради одного наглядача стало відоме начальству тюрми і МГБ, його (Івана Баника-Рися) так били, що під час відправки на львівську «пересилку» він на нарах помер. Із свідчень в'язня-лікаря д-ра Івана Фатана відомо, що з Ужгороду приїхало дванадцятичленне «начальство», щоб забрати тіло на — як було написано в акті — «паталогічно-анатомічне дослідження».

Дмитро Гергель-Плаї потрапив на далеку, люту і холодну Колиму добувати вольфрамову руду й там працював аж до Свят-Вечора 1950 р. Не від важкої праці й нелюдських умов, а від страшенної туги за рідним Краєм цей сильний, коренистий карпатський верховинець з дня на день чахнув.* Коли його ближчі друзі питали його й підбадьорували, він із сумом повертався на захід, до казкових Карпат і чудових полонин, та зітхав: «... Чи чуєш мене, рідний Краю...», а його очі блищали вологістю. На сам Свят-Вечір він після праці роздягнувся й заліз на свої верхні нари. Бригаду позвали на вечерю в таборову їдальню. Коли друзі підійшли до нього й закликали: «Мітьку, ходи на «святочну» вечерю», то складені навхрест його руки спокійно спочивали на його грудях. Він лагідно й тихо промовив: «Я вмираю, дайте понюхати смереки...» Йому піднесли невеличкий стовбець колимської смеречки, яку потайки занесли в зону на Свят-Вечір. Він глибоко вдихнув, та з віддиком промовив: «Смерека...» і так помер в обіймах друзів. Його мертве тіло відвезли до Магадану.

*) Упадав на силах.

Третій сотенний куреня Пилипа — Іван Цогла-Грунь поліг смертю героя в бою з большевиками 8-го листопада 1947 р. Тоді загинув також викладач радіовисилання у старшинській школі Вікентій Шоповал. Здійснився його заповіт і бажання померти ОУН-івцем-революціонером.

*

В гуцульському селі Ясіня ще сьогодні говорять, що Штефан Дзвінчук, який убив Циля Калинюка — це правнук того Штефана Дзвінчука, який колись застрілив славного ватажка карпато-ясінських гуцулів — Олексу Довбуша. Циля-Жайворонка-Стрілу гу-

Листівка, яку УПА прикріплювала на знищених зрадниках українського народу. Лемківщина, 1947 рік.

цули з рахівського та тячівського районів і околиць поховали біля нього Федора. Багато побратимів Циля присягли на його могилі, що помстяться за смерть свого відданого друга. На третій день Дзвінчук з'явився в Рахові, звідки поїхав до Ужгороду, щоб отримати за вбивство брата-українця від Аксьонова 10 тис. карбованців. Вислухавши зрадника Дзвінчука, капітан, що вів з ним розмову, заявив, що Аксьонов уже неживий та що жодної винагороди не отримає, а, щобільше, щоби його не судили за «незаконне вжиття зброї», він повинен убити ще декількох які є в списках МГБ. Гаряча гуцульська кров скипіла в жилах Дзвінчука. Він витягнув з пазуки гострий ніж і швидким рухом з усієї сили встромив його в серце капітана Стріннікова. Ще того самого дня на «дворі» МГБівської катівні його розстріляли, щоб таємниця залишилася таємницею. Про це і дещо інше розповіла жінка-кат, яка вживала кличку «Маруся». Вона також виконувала вбивства. З трьох отців духовних, які вірно й самовіддано служили Богові й Україні, ані один не остався живим. Отець Юрій, який ховав старого Колесара й сина Циля, жив довгі десятки років і невтомно працював. Помер стареньким дідусем десь у 1978 р. Отець Орест Рубіш, православний душпастир, патріот і вояк — згинув в бою на галицькій стороні Карпат, коли у супроводі двох вояків УПА поспішав до хворих і ранених. Вони потрапили на НКВДистську засідку й билися до останнього набою, а вкінці всі загинули. Отець Павло Комарницький був раненим у 1948 р. в бою з безвірниками, а згодом через рік його заарештували й вивезли в табори смерті глухого Сибіру. Пізніше він потрапив у концтабори Норильська і, як свідчать політв'язні-націоналісти, загинув під час великого повстання в Дудінці.

Із 15-ти розвідників-радистів, старшин школи «Лісові чорти», до сьогодні живими залишилося чотирьох. Всі вони надалі вірно служать Україні, живучи в різних місцевостях України й поза нею.

Не легкий, але історично цікавий революційний шлях двох старшин УПА — Олексі-Сокола-Скали і П. Г.-Степа. Після подій 1947 року Олексю отримав нові завдання. Маючи відповідну підготовку, посвідчення, свідоцтва та уніформу вищої технічної школи в Чехо-Словаччині, він виконував надзвичайно важливі завдання ОУН і УПА на чехо-словацько-карпатському кордоні. Після виконання одного з таких завдань на карпатському терені, він був арештований і засуджений. Блукав у невільничому світі, а відтак після відбуття десятилітньої пекельної неволі та заслання повернувся та осів на Україні. Після похорону Циля-Жайворонка-Стріли над його могилою тайком однієї ночі з'явилися Сокіл-Скала і Степ. Вони пробули на могилі свого друга до світанку, а відходячи, домовились, що наколи житимуть, то щороку відвідуватимуть могилу гуцула Циля й на правому рамені хреста внизу вирізуватимуть три пасочки-нарізи. Як ці пасочки будуть, тоді треба йти на

гору Говерля, де в одному домовленому місці будуть вістки. У 1958 р. Олекса приїхав у складі однієї туристичної групи в обездолене гуцульське село Ясіня і ще того самого вечора «завітав» на цвинтар, на могилу незабутнього друга Циля і його нїня. Він віднайшов могилу, де стояли один біля одного не два, як у 1947 р., а три хрести. На третьому хресті прочитав: «Оленка К. К., померла в 1948 р.». На верху Цильового середущого хреста він зауважив витесаного жайворонка, а на горизонтальному рамені хреста вздовж тяглася стріла. Пальці руки сягнули під праве рамя хреста, де відчули три вирізані смужки. Вранці Олекса подався в домовлене місце. Обережно відвернув камінь. У невеликому чистому отворі знайшов закриту гільзу з німецького ручного кулемета та завинену в березентову матерію пістолу. З гільзи випала записка з текстом: «Зайдеш в село Л. до бабусі Стефи. Скажеш, що спізнився на обід, бо «скала» звалилася на шлях. Відповідь: «Ближче було йти «степом» зі сходу».

Ще того вечора старі, вірні та щирі друзі й розвідники СБ, старшини УПА братньо обнялися. Олекса-Сокіл-Скала має сьогодні інше псевдо й далі в надії на краще завтра свого народу невтомно працює у певному куточку світу. Про нього скажу більше іншим разом. А ось друг Степ ще й сьогодні, після 37 років, живе й почувається дуже добре. Йому треба багато завдячувати, що цей матеріал дочекався друку у вільному світі. І на кінець осиротіла й повдовіла Оленка, «біла дівка», яка по-геройськи пережила звірське вбивство Циля під час їхнього весілля. Вона народила малого сина гуцула Миколу.

Влітку 1948 р. вона залишила сина в сусідів і подалася на полонину Веснарку, де колись так щасливо Цильо попасував вівці і там її покохав. Бродила по квітчастій полонині, а відтак подалась до гори Надеї, щоб напитися води з кринички на верху біля трьох хрестів і побачити свою долю. Люди кажуть, що на дні криниці вона побачила свого коханого Циля і з того верхів'я кинулася у звори, в які кинулися колись Василина, Петро й пес Тарко. Старий ватаг і вівчарі знайшли побитий труп «білої дівки» Оленки й поховали біля Циля. Сина Миколу гуцули виховували. Він підростав, багато пізнав і годинами просиджував над могилою діда, батька й мами. Своїми малими дитячими ручками витесав з дерева жайворонка й прикріпив на верх хреста свого батька. З 11-літнім малим пастушком Стефцьом, від часу смерті матері він відвідував усі місця казкового краю, де побував татко, навіть на полонині Стеришори, де батько знищив залізного птаха. Коли Миколі пішов 13 рік життя, він, нехотячи, довідався про криничку на верху Надеї і правдиву смерть своєї мами. Одного осіннього дня він подався на Надею. Припав до кринички, напився холодної водички й напружено поглянув на дно, де відбилосся незнайоме обличчя. З боязні Микола піднявся й побачив стоячого над ним сильного, бородатого чоловіка, лице якого він бачив на дні кри-

нички. То був розвідник Степ, старий друг батька Миколи-Циля. На цьому самому місці, біля трьох хрестів, більше ніж 15 років тому він познайомився уперше з іще тоді молодим Цильом. Відтоді люди більше не бачили Миколи. Він, як і бдятько, пішов у повстанці. Можливо, що на його долі закарбовано довести справу до кінця почату батьком.

І ще один характерний історичний випадок чи реакція Москви на факти-події. В 1973 р., по наказу всеімперської кліки на чолі з супербандитом і носієм «миру» Брежневим, під зверхнім командуванням т. зв. Варшавського військового пакту й при безпосередньому виконанні того наказу Прикарпатською військовою округою, що колись вела звірську боротьбу проти УПА, в районі карпатських гір розгорталася праця по встановленню ракет з атомовими голівками типу «СС». Звалювалися по пляну дерева, гуркотіли бульдозери та ескаватори. При копанню поздовжньої траншеї, риючий і викидаючий землю ківш-ніж ескаватора «провалився» в якусь невидиму безодню. Обступивши темний отвір і оглянувши середину при допомозі світла, москалі встановили, що натрапили на «живу» криївку. Реакція була сильнішою за вибух усіх тих ракет, що їх пізніше встановили в цьому районі. Всі роботи перервалися, прибули сюди МГБістські і МВДістські спеці, а наступного дня літаком прилетіли московські «архиереї» на чолі з міністром оборони СРСР Гречком. Там був увесь військовий штаб Варшавського пакту. Бункер 12×4 був свіжоприбраним, немов кімнати в хаті, порожній, крім військових портретів сл. п. Головного Командира УПА ген. Тараса Чупринки й майора УПА, командира куреня Карпатський-ІІ Луки Пилипа-Зоряного. Це був той бункер-криївка, в якому востаннє зустрілися два командири УПА. Москалі зфотографували бункер з усіх сторін, фільмували з повітря, з вертолетів, а коли все перевірили, то навіть маршал Советського Союзу Гречко таки не відважився зайти до середини. Портрети забрали до МГБістських музеїв, ліс «прочесали», а всі сусідні села «перетрясли». Це ще один доказ московській імперії і всім суперімператорам та ворогам, що УПА живе і діє.

*

Минуло 40 важких років випробувань Української Повстанської Армії, яка доказала світові, що вона створилася для того, щоб боронити свій народ і свою землю перед ворогами аж до остаточної перемоги над ними.

Чи не потрібно б українцям, що живуть у вільному світі більше придивлятись і прислуховуватись у 40-ліття «народження» УПА до голосу Воюючої України — такої, якою вона є — знасилуваної, сплюндрованої, але нескореної.

Дивлячись крізь перископ життя і дійсності у майбутнє, ми бачимо, що наближається день волі, правди й нового життя. Але

чи хочемо ми це бачити? Не досить красномовно й патріотично хвалити минуле, бо від того Україна не стане вільною. Потрібно робити більш конкретні заходи, маючи на це всі можливості у вільному світі.

Чупринка, Пилип, гуцул Цильо, о. Орест і багато тисяч кращих із кращих склали своє життя на вівтар Батьківщини, щоб нам жилось вільно у згоді. Вільно жити ми всі встигли, що живемо розкинені по вільних країнах світу, але у згоді — посьогодні не змогли, не навчилися, та й не хочемо. Розбившись на гуртки та партії, ми і без ворога поборюємо один одного, давимо, топимо .. Вільно жити не встигли наші поневолені сестри й брати в Краю. Чи розуміємо ми їх, чи чуємо їхній голос, плач, тиху молитву й надії?!

Так, багато сталося за важких 40 років боротьби тієї легендарної Армії, правда, не тут, а в Краю. І після 40 років не припинилася боротьба народу, який віддає знову й знову своїх найкращих для нових змагань з московським катом. І по 40 роках відбуваються немилосердні вбивства *вояків Української Революції*, арешти, закриті засуди й висилки. Багато доходить до нас вісток з Краю різними каналами. А скільки не доходить?!

Як із самого початку дії УПА, так і сьогодні ця безсмертна Армія несе на своєму бойовому прапорі Матір Божу як щиру Покровительку й Заступницю. УПА діє під проводом Революційної ОУН у великій згоді та шані з Катакомбними Церквами Страдницями. Це в Краю. А ми на чужині ситенькі, кругленькі, розумненькі, богобійненькі — замість того, щоб радіти, лікувати на весь світ, що нарешті маємо Святішого Патріярха, ведемо безглузду дискусію — хто за Патріярхат, а хто проти! Не відрами, а цілими цистернами виливаємо зневагу й бруд на сиву голову Богом посланої людини в самі важкі часи випробувань. Це відноситься й до духовного стада, яке повинно першим стати на захист Правди, встановленої князями Ольгою і Володимиром.

Чого ми хочемо? Волі, добробуту? Ми їх маємо! Об'єднання, національної і церковної соборності? Ми їх відкидаємо! Тут додам, що той, хто думає, що такі роз'єднання — це демократія, той помиляється. Чи ми зуміли на славних традиціях УПА і її безсмертних героях виховати достойно наших дітей-молодь в гідному національному і християнському дусі?! Чи ми виконали цей святий обов'язок? Адже тут не можемо нарікати, що нас давить москаль чи інший »ворог«. Чи ти, молоде, перейняла естафету боротьби й національно-християнської моралі-етики від своїх батьків і вояків УПА, чи ти є готова йти в бій за волю і об'єднання свого народу?!

Чи ми стараємося допомогти Краєві в його немилосердних проблемах? Правда, скільки запитів і знаків запитань. Стараймося сьогодні в славне 40-ліття УПА відповісти щирою душею на цей на-

ціональний і духовний іспит совісти перед тим, як приступимо до дальшого кождоденного »причастя« ділами й обов'язками. Бо хто вважає себе українцем, той має святий обов'язок супроти свого народу й держави.

В цей славний день свята Української Повстанської Армії в Краю буде більше смутку, сліз, ніж радості. Там теж будуть розгортатися прапори, тільки не явно, а скрито в серцях багатьох сумуючих. Не одна щира сльозина покотиться по обличчях матерів, батьків, дружин та дітей, що стоятимуть над могилами, не одна щира Свята Літургія й молитва полетить до неба за тих, хто живу свою теплу кров пролив за всіх нас. Не один п'ястук затиснеться у знак протесту над поневоленням, у знак дальшої жертвенної, святої боротьби з ворогом. В цей день буде чути стогін закутих у чужих далеких в'язницях та засланнях, по таборах смерти. У мільйонів чесних братів і сестер постане запит: »Доки ще так?«

Кожного року в день свята УПА на могилу Циля-Жайворонка-Стріли приходять двоє: вірний друг Степ і рідний син Микола, що отримав псевдо Орел. Степ, йому вже 57 років, з них 40 перебув в УПА і підпіллі, стоїть сумно, з похиленою головою над могилою з трьома хрестами й тихо, з мокрими губами шепче молитву. На колінах, також з похиленою головою клячуть Орел, 34-літній молодий гуцул з вищою освітою, і шепче: »Діду, Ньиню, Мамо, чи чуєте мене?« Він задихається від болю й плачу. Він хоче спитати, чи чують його, що він тут, що живе не тільки фізично, але й духовно. Він несе той Прапор, який випав з рук рідного батька Циля — Прапор досмертної боротьби за святу, соборну, самостійну й вільну Україну.

А таких Степів, Орлів в Краю багато. Вони творять ланцюг боротьби, який несли їхні батьки, діди, прадіди й предки. Всі спротиви й угруповання національного характеру, що зродилися за останніх 40 років, є наслідком героїки УПА і підпільної ОУН.

УПА живе сьогодні й бореться, і стоятиме у важкій боротьбі аж доки не вижене наїзника з української прадідівської землі. Або, як сказав дід Вовкулич, — »з'явиться море, яке поглине всіх ворогів«. І недалеко той час, коли знову засвітять Досвітні, Сигнальні Вогні, не лише на вершках гір карпатського хребта, а всієї соборної України.

І встане народ український від малого до великого добивати лютого ворога, а вояк УПА в Україні своїми твердими, жиливими руками піднесе прапор України на бані золотоговерхого Києва. Задзвонять дзвони по всій соборній Україні сповіщаючи перемогу Добра над злом, а на руїнах московської імперії постануть вільні національні держави. Тоді настане мир, щастя й нове життя.

НА АКТУАЛЬНІ ТЕМИ

В. ТЕСЛЯР

В ПОЛЬЩІ «СОЛІДАРНІСТЬ» ЗАБОРОНЕНА. ЩО ДАЛІ?

Аналізуючи хід змагань польського народу проти політичного та соціального утиску й господарсько-економічної нездарности польської комуністичної партії та уряду, за котрими стоїть большевицька Москва зі своїми дивізіями в сателітних країнах, в самій Польщі, на Литві, Білорусії і в Україні, треба припускати, що по двох роках активного змагання цього народу під проводом згуртованого в «Солідарности» і в інших організаціях та рухах робітництва, студентства і великої частини інтелігенції, в тій сателітній країні запанує на деякий час релятивний «спокій».

Проголошення ген. Войцехом Ярузельським воєнного стану в країні з 12-го на 13-те грудня 1981 року та розгорнення поліційної і військової акції проти «Солідарности» доправило до арешту та майже одно-річного ув'язнення Леха Валенси й інших його співробітників, а рівночасно до ув'язнення в тюрмах і концтаборах багатьох тисяч провідних діячів цього руху в цілій країні. Майже ціле перше півріччя 1982 року позначилося частими демонстративними виступами робітництва в усіх важливіших індустриальних центрах і в самій Варшаві. Частина діячів «Солідарности» пішла в підпілля і з укриття продовжували керувати цим рухом, зорганізувавши також свою підпільну радіостанцію та літературу. Польська римо-католицька Церква спочатку піддержувала рух «Солідарности» доволі відкрито й безкомпромісово, але по впливі деякого часу переключилася на позицію компромісового чи «безкровного» розв'язання конфлікту, заступаючись у першу чергу за долю ув'язнених та інтернованих. Західній політичний світ, який в грудні 1981 року і під час перших двох-трьох місяців 1982 року відкрито морально піддержував рух «Солідарности» і багато говорив про санкції супроти польського комуністичного уряду в господарській площині, з часом притих, за винятком США, які практикують досі деякі обмеження стосовно Польщі під цим оглядом.

Менш-більше в половині 1982 року польській урядовій поліції і чинникам державної безпеки вдалося розкрити й заарештувати деяких визначних підпільних провідників «Солідарности», зліквідувати радіостанцію та з певним успіхом перешкодити масовим демонстративним виступам. Вкінці хунта ген. Ярузельського звільнила з ув'язнення пару тисяч інтернованих, а рівночасно із цим «парламентарним» рішенням поставила «Солідарність» поза законом.

Зараз після смерті Брежнєва польська хунта випустила Леха Валенсу на волю, віддаючи його, як про це писала західня преса, під «нагляд» чи «опіку» церковної ієрархії. Передбачуваний на осінь 1982 року

черговий приїзд папи Івана Павла II до Польщі перенесено на неозначений час в 1983 році.

Вийшовши в листопаді 1982 року на волю, Лех Валенса заявляв, що під час ув'язнення він думав дуже багато про «мирні методи» знайдення порозуміння, але його першим завданням на волі буде змагання за звільнення з ув'язнення тих членів «Солідарности», які дальше позбавлені волі.

Поставивши рух «Солідарности» поза законом, державна хунта розгорнула заходи відновити офіційний профспілковий рух під партійною та державною контролею. Польські церковні крути думають, що хоч цей новий офіційний профспілковий рух є інспірований режимом у ним запровадженому винятковому стані в країні, він може мати такі місця, що їх можна буде експлуатувати в ім'я ширшої демократії. В Польщі думають подекуди про еventуальність основання інспірованої церковними кругами Ради Національного Замиріння, або Патріотичного Фронту Національного Відродження, які репрезентували б ширші кола громадськості перед владою з надією на якийсь вплив на неї.

Цей офіційно визнаний «профспілковий рух» розпочав працювати в перших днях січня 1983 р., але без хоч би посереднього заінтересування зі сторони робітництва. Під теперішній час офіційне визнання уряду має понад 2.500 профспілкових осередків, але з дуже малою кількістю згромаджених у них робітників. Лех Валенса мав заявити, що він також незаінтересований цим «новим» рухом. Під час того його вислову напочатку січня у Ленінському корабельно-будівельному заводі у Гданську на 17.000 робітників лише 172 стали членами офіційних профспілок.

Хунта ген. Ярузельського знесла формально винятковий стан з 1-им січня 1983 р., але задержала під арештом найактивніших провідних членів «Солідарности», яким погрожується судом не так за активність у «Солідарности», як радше під різними іншими закидами, включно до дії на «шкоду державній безпеці». Західні обсерватори зауважують зовсім правильно, що запроваджений у грудні 1981 р. винятковий стан продовжується з деякими полегшами. Але, не зважаючи на це, критика режиму та його узалежненості від Москви продовжується навіть публічно.

Ген. Ярузельський взяв активну участь в похоронах Л. Брежнєва у Москві, а відтак у нарадах Варшавського Пакту в Празі, користуючись в обидвох цих відношеннях більшою увагою зі сторони Ю. Андропова ніж інші головні представники комуністичних режимів у сателітних країнах. У Празі, для прикладу, він парадував навіть у цивільній одежі. Наколи «пропозиції» Ю. Андропова Заходові у зменшенню термоядерних ракет і відбуттю «нарад на вершинах» з наміром ще дальшого зменшення зброєнь знайдуть на Заході достаточну кількість наївних політиків, то комуністичній Польщі може в якійсь мірі вдається поправити міжнародні відносини бодай настільки, щоб одержати додаткові необхідні кредити для частинного внормування господарського стану.

Необхідно звернути увагу на ще одну справу, що набрала деякого розголосу в перших днях січня 1983 р. «Ді Таймс» (лондонський) з 10-го січня інформував, що «понад 1.000 мужчин і жінок інтернованих під час вийняткового стану звернулися за дозволом на еміграцію на Захід». В цьому часі було понад 4.000 осіб зголошених на виїзд з країни, з поміж яких 144 особи вже були одержали необхідні візові дозволи.

Як би там не розвивалися далі відносини в Польщі, минулих два чи три роки наочно показали, якими духово-моральними, політичними та соціальними слабостями підшитий комунізм і більшовизм в Польщі і в усіх інших сателітних країнах, а рівночасно і в самому СРСР. В обличчі відомих подій в Польщі ця дійсність стала перед очима світу в усій своїй ясності. Советська система, де б вона не існувала, вдержується при життю тільки заради фізичної сили і терору над населенням вірного системі партійного апарату, який контролює поліцію, військо й армію сексотів. А такі відносини між тими, що при владі, і тими, над якими ця влада вдержується силою, не мають змоги протривати довго. Тому думка про «нормалізацію» в Польщі на довший проміжок часу не тільки нереальна, але суттєво протилежна нормальному розвитку суспільних відносин, а ще більше — національним аспіраціям усіх поневолених Москвою народів.

І ще один важливий висновок з усіх доцьогочасних народніх зрушень в сателітних країнах. Всі доцьогочасні зрушення (Мадярщина 1956 р., відтак Польща і Східна Німеччина, Чехо-Словаччина 1968 р. і Польща напочатку 80-их років) розвивалися нескординовано не тільки в часі, але й у видвиженні кличів. Щойно в передостанній стадії теперішнього руху спрстиву в Польщі частина лідерів цього року пробувала вивести його на такі рейки солідарности зі свободолюбними і державницькими прямунаннями інших уярмлених Москвою народів, які могли б довести його до співпраці з ними на платформі гасла «Свобода людей і народів» в їхніх етнографічних кордонах. Але це проявилось в дуже загальникових зарисах уже прямо напередодні виняткового стану в Польщі.

Черговий етап у напрямку до волі та державної самобутности в усіх сателітних країнах і в СРСР повинен цей переважливий елемент враховувати у максимальних розмірах. Заманіфестований під час лондонської конференції АБН і ЕРС діалог необхідно продовжувати й конкретизувати.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

Бельгія:

Збіркова листа ч. 234. По 1000 бфр. жертвували: В. Фединяк, С. Гдичинський, М. Жорнійчук, Г. Чубик, П. Наконечний, Р. Петраш, Ф. Михайлюк, М. Калиновська, М. Василюшин, В. Сіданич, С. Заяць, В. Пилипець, М. Булишин, О. Ягільник, М. Федішак.

Адміністрація «В.Ш.»

Василь ЛИТВИН

ПОЛІТИКА І ТОРГІВЛЯ

Політика і торгівля — дві важливі чинності в житті кожного народу від найдавніших часів. Багато науковців, істориків, політиків і філософів займалися політичним питанням, тією важливою ділянкою життя кожної організованої спільноти, бо від того, якою є політика уряду, залежить добробут, свобода і щастя людей. Політика і торгівля тісно пов'язані між собою.

Політика може бути добра і зла. Наслідки злої політики відчуває український народ посьогодні, попавши в червоне пекло московсько-більшевицької неволі через недолугу політику своїх соціалістичних провідників, які змарнували неповторну нагоду визволення України з-під московського ярма, втративши золоте руно свободи й державної незалежності, яких вони «хотіти не хотіли», а бовталися в каламутній воді автономії, федерації з Росією і солідарності з російськими соціалістами. Англійські і французькі соціалісти під час I і II світових воєн викинули на смітник кличі солідарності з німецькими соціалістами, вони стрічалися з ними на полі бою гарматами, бомбами і скорострілами. Приклади злої політики бачили ми в гітлерівській Німеччині і сьогодні бачимо в ССРСР та в інших країнах з комуністичними антинародними режимами.

Сибірський газопровід і майбутнє НАТО

Торгівля, побіч рільництва і промислу є третім важливим чинником в господарському житті народу. Торгівля є природною виміною дібр народами, вона збагачує і підносить життєвий рівень населення, стимулює продукцію, забезпечує працю робітникам і є важливим чинником взаємовідносин і співжиття між народами. Торгівля є внутрішня, домашня і закордонна. Закордонну торгівлю нормують державні закони.

Україна вже в заранні своєї історії вела торгівлю з ближчими і дальшими сусідами. Київ був центром, в яким перехрещувалися торговельні шляхи з півночі на південь і зі сходу на захід. Була оживлена торгівля з Візантією, її шлях йшов Дніпром, а водний транспорт в тих часах був багато дешевший і безпечніший ніж сухопутний. В 911 році, по успішнім поході на Царгород, Олег підписав з Візантією дуже корисний для Києва договір, який забезпечував великі привілеї для руських купців: звільнення від мита, удержання продовж 6 місяців перебування в Царгороді, забезпечення їх харчами і вітрилами в поворотній дорозі. Володимир Великий перший з українських князів став карбувати золоті і срібні монети з тризубом головно для торговельних цілей.

Торгівля, попри всілякі користи, може теж бути погана й шкідлива. Класичним прикладом злої торговельної політики є умова європейських держав з ССРСР про доставку сибірського газу, як джерела енергетики для західної економіки. Проти такої злої торговельної політики остерігав през. Реґан, щоб Захід не узалежнював своєї господарки від такого зрадливого партнера, як ССРСР, який влюбий час зможе використувати свій газ як шантаж для досягнення політичних цілей, а передовсім, що та трансація дасть Москві яких 10 біл. дол. річного доходу, які вона зужие для дальших зброень, для продукції атомових ракет, скерованих проти тієї ж Європи. Після проголошення військового стану в Польщі, през. Реґан наложив господарські санкції проти ССРСР і заборонив доставку компресорів, помп та іншої технології, необхідної при будові газопроводу.

У відповідь на це, як на глум, коли Москва здавлювала рух «Солідарности» в Польщі руками свого пахолка ген. Ярузельського, за парваном якого вона сховалася, не маючи відваги виступити явно, Німеччина і Франція підписали газовий договір з ССРСР. Вслід за тим німецькі, французькі, англійські, італійські і японські фірми почали доставляти Москві помпи та інше знаряддя. Це викликало напруження і грізні позначки ізоляції США, що некорисно відбилося б на оборонній політиці НАТО.

А коли през. Реґан ужив пресію на французькі та англійські фірми, які працюють на американській ліцензії, то почався крик, особливо у Франції, що то, мовляв, є встрявання американського імперіялізму у внутрішні справи суверенної держави, забуваючи, що коли б не США, то Франція сьогодні не дуже то була б суверенною державою, а у Версалі резидував би, правдоподібно, Гітлер або якийсь новий німецький фюрер. Відгребали старі заяложені кличі де Голя, який бачив тільки американську загрозу, а не бачив московської.

Газовий контракт — це перший крок до економічної, а вслід за цим до політичної фінляндизації Європи. Хвилеві користи затемнюють європейським політикам ясну візію історичної перспективи майбутности. То є політика на сьогоднішній день, аби нам було добре, а по нас хай і потоп, а торгувати можна і з канібалами. Капіталістичний Захід не хоче використати своєї економічної і технічної переваги. Колись Хрущов нахвалявся, що «ми вас угробимо». Але ССРСР не тільки не угробив капіталістичний Захід, а став його клієнтом, клієнтом без грошей. Все купує на кредит, що його він може колись заплатити, а може й ні. Як не сплатили большевики Америці царських довгів і кредитів з останньої війни з «Ленд Лізу», так вони завжди знайдуть викрут, щоб не платити і тепер. Царських довгів не хотіли платити, бо вони їх, мовляв, не затягали, хотяй міжнародне право зобов'язує, що новий уряд перебирає всі активи і пасиви попереднього уряду. А воєнних довгів не хочуть платити, бо це було в інтересі США доставляти советам зброю для боротьби з Гітлером. Не сплатить ніколи 27 мільярдів доларів Заходові і збанкрутована Польща. Це буде добра наука для

західніх капіталістів, щоб ради «лакiмства нещасного» не піддержували комуністичні режими.

Оборонці будови сибірського газопроводу закидають США, що вони своїм ембарго і санкціями послаблюють НАТО, бо своїм втручанням у внутрішні справи європейських держав викликають гострий конфлікт з європейськими альянтами. Варто пригадати тим пацифістам і капітулянтам, що будова газопроводу суперечить цілям і завданням НАТО, для яких та організація була створена в 1949 році. В той час мілітарна сила ССРСР була значно слабша від США, а все ж таки тодішні політичні і військові мужі бачили і розуміли можливість советської загрози. Сьогодні ССРСР розбудував свій збройний арсенал до тої міри, що перегнав далеко Захід в усіх родах зброї. Це є одиний випадок, що большевицький клич — дігнати і перегнати Америку — здійснився, абстрагуючи від того, яким коштом і жертвами.

І коли нарешті в Білім Домі знайшовся президент, який розуміє советську загрозу в широкім гльобальнім аспекті і старається надробити занедбану ділянку дозброєння США, щоб можна успішно протиставитись советській агресії, то обов'язком західніх політиків є допомагати йому в інтересі власної безпеки, а не кидати колоди під ноги заради короткотривалих матеріяльних користей. Кілька помп доставлених советам не розв'яже справи безробіття чи інфляції, а допоможе большевикам в їх агресивних плянах опанування решти вільного світу. Не США загрожують Атлантийському Пактові, а нерозумна політика західніх капітулянтів, які замість думати про власну оборону, думають тільки про бізнес.

На маргінесі цього варто пригадати, що при будові тазопроводу большевики затруднюють 100.000 невільників ГУЛагу, з яких щонайменше 60% становлять українські політв'язні. В жахливих умовах, при температурі 30-40 ступенів Цельзія нижче зєра, в примітивних бараках, без належного зимового вбрання, в голоді в'язні хворіють від непосильної праці і недоживлення. Колись єгипетські фараони будували потворні піраміди працею невільників. Сьогодні червоні московські фараони пригадали собі ту «культуру» з-перед кількох тисяч років і застосовують її в себе. На кістках в'язнів буде Москва той гігантський газопровід, щоб ситий західній обиватель мав тепло в зимі в своїм витіднім помешканні, не думаючи, якою ціною є окуплена та вигода. Це нова форма геноциду Москви, це ганьба ХХ століття для культурного світу, який заради матеріяльних користей нехтує всякими моральними принципами і помагає московським злочинцям готувати загладу для себе. Президент АБН і голова ОУН Ярослав Стецько вислав до тодішнього канцлера Г. Шмідта телеграму з домаганням зірвати договір про будову газопроводу, будованого кров'ю, потом і каторжною працею політичних в'язнів ССРСР. Але, очевидно, це був голос «вопіючого в пустині», бо гешефт є «ібер аллес».

Маленький приклад. Коли советська влада відмовила дозволу невістці Сахарова Лізі Алексєєвій на виїзд до США, А. Сахаров розпочав протестну голодівку. Висилали до Брежнєва петиції такі особистості,

як папа Іван Павло II, през. Франції Міттерран, канцлер Шмідт і багато інших. Але в обороні Юрія Шухевича, який від 14 року життя карається невинно понад 30 років в большевицьких концтаборах, де втратив зір, то і пес не гавкне, не зважаючи на колосальну акцію українців за дозвіл на його виїзд. Яке порівняння між відмовою дозволу на виїзд для вільної особи і для осліплого в наслідок 30-літнього перебування в таборах ГУЛагу в'язня?! А в обороні 100.000 сучасних невільників, затрунених в нелюдських умовах каторжної праці, також ніхто з тих визначних особистостей не відважиться підняти голос протесту. Так виглядає на практиці гуманізм і оборона прав людини на Заході.

В сучасних грізних часах потрібно сильних провідників, державних мужів з широкими політичними горизонтами, з візією пророків, а не політичних спекулянтів, які дбають тільки про те, щоб приподобатися своїм виборцям, бо на слідуочу каденцію можуть їх не вибрати. Маса треба провадити, виставляти перед ними свою волю, а не йти за їх настроями, формувати хід подій, а не плентатися в їх хвості. Хозе Ортега пише у своїм творі «Бунт мас» таке: «Існує факт, який — на добро чи на зло — важить найбільше в сучасному громадському житті Європи. А саме — в суспільстві маси взяли повну владу. А що маси, зі своєї природи, не повинні та й нездатні керувати власним буттям, а ще менше правити суспільством, то це значить, що Європа переживає тепер найтяжчу кризу, яка лише може охопити народи, держави чи культуру. Такі кризи бували в історії. Їх ознаки й наслідки відомі. Так само відома їх назва — це «бунт мас». А Дмитро Донцов писав: «Провідники повинні бути мудрі, чесні, відважні. Бо мудрого ворог не обдурить, чесного не перекупить, а відважного не застрашить». А Ляо Тсе каже: «Держись міцно Великої Ідеї і всі люди прийдуть до тебе з власної волі».

Війна за мир

Спостерігаємо в останніх часах невідраднє явище в західньому світі — зворот до лівизни. Соціалістичні уряди у Франції з чотирма комуністами, в Греції, Еспанії, з їх вимогою одностороннього атомового роззброєння Заходу (а не ССРСР), пропагуванням пацифізму, неутралізму, капітулянтства. Пан Фут заповів, що коли лейбористи прийдуть до влади в Англії, то уряд переведе атомове роззброєння, вивесть американські бази і т. п. Соціалісти — це духові капітулянти, опортуністи, які ведуть свої народи до катастрофи.

Пацифістичний рух особливо сильний сьогодні в Західній Німеччині, головнo серед молоді. Колись їх батьки співали — «Дойчлянд, Дойчлянд ібер аллес» (батьківщина понад усе). Це був їхній національний гимн, символ національної гордості. А гимном теперішньої молоді став — «Фріден, Фріден ібер аллес» — мир понад усе. Мир за всяку ціну, за ціну національної чести і свободи. Газета «Ді Цайт», орган німецьких пацифістів і неутралістів, писала недавно, що польські змагання

до волі загрожують не тільки політиці відпруження в Європі, але й шкодять інтересам поляків. Далі та капітулянтська газета повчає, що безвідповідальна політика Вашингтону загрожує більше мирові в світі, як раціональна політика Москви. Впровадження воєнного стану в Польщі, — на думку того корисного ідіота, — заощадило світові багато прикрих експериментів.

До тої самої категорії належать інші великі видання в Гамбурзі — «Дер Шпігель», «Дер Штерн», «Конкрет», які лають американський імперіялізм за те, що виповів економічну війну Сходові і Заходові за будову газопроводу. «Дер Шпігель» накинувся на поляків, мовляв, пощо народ, який не дозрів до демократії, заколюче святе діло мирного співіснування. А журнал «Конкрет» питає іронічно — де є ті вартості вільного світу, за які варто змагатися? Може він і має рацію, що їх небагато залишилося сьогодні на Заході.

На однім вічу молодих лібералів в Гамбурзі видвигнуто новий клич — ліпше бути живим комуністом, ніж мертвим демократом! Варто б їм побажати того «щастя» бодай на кілька років, щоб постояли собі по кілька годин в довгих чергах перед напівпорожніми склепами і замість «шпеку і вуршту» дістали то, що дістав Щепцьо під час війни. Під час німецької окупації кружляв у Львові такий дотеп: Стоять у черзі за молоком Тонцьо і Щепцьо, знані коміки з львівського радіо за Польщі. Щепцьо тримає в одній руці баньку на молоко, а в другій «ночнік». — Ти на що взяв ночнік? — питає Тонцьо. — А як замість молока дістану г... , то в чім понесу? Щоб замість їхати на відпустку на Багаму чи на Рів'єру, поїхали товаровими вагонами на Сибір до московських концтаборів. Біда тільки, що це була б ведмежа курація, так як у тій байці Глібова, коли ведмідь хотів зігнати муху з вола, вдарив його лапою по голові і разом з мухою забив і вола.

Німці попали з одної скрайности в другу. З гітлерівського іберменшовізму і облудних міражів тисячолітнього райху стали духовими капітулянтами, які не хочуть боронити власної свободи і добробуту. Дивно, що характер народу міг так змінитися за кілька декад. Пацифізм — це психоза маси, як нею був гітлеризм. В повісті «1984» Дж. Орвелл представляє одну сцену такої масової психози. Показують фільм «Дві хвилини ненависти», в яким представлений ворожий бльок, що готується до нападу на Океанію. Люди попадають у шал ненависти, свистять, кричать, стукають ногами, молоді дівчата кидають попелничками в екран. Варто було б показати німцям фільм, як большевики готуються до нападу на Німеччину. Цікаво, яка була б реакція німецьких мас? Фрідріх Великий писав про Росію в «Політичному Маніфесті» 1768 року: «У висліді якого то божевілля засліплена Європа допомагає зростові нації, яка може стати колись погубною для неї?»

Німці хочуть, щоб Америка за них воювала, а вони жили в добробуті. Колись німці жили ілюзією, що американський атомовий парасоль обороняє їх, а коли з того парасоля остався тільки держак в наслідок большевицької переваги, то вони не хочуть думати про свою оборону. Вони раді б чужими руками вигортати каштани з вогню; це

морально-політичний кодекс молодого німецького покоління. Молодь, що виросла в атмосфері добробуту і «господарського чуда», думає, що такий стан буде тривати вічно, а коли раптом бачить, що та манна добробуту починає топнати і розпливатися, шукає офірного козла. Бунтується проти естаблішменту, проти влади, яка завела її надії, проти США, які на їх думку є причиною напруженої світової ситуації і господарської кризи. Падають кличі — «Цум Тойфель» з тим усім, будуймо новий світ, вільний від танків, ракет і військової служби.

Яке це далеке від гасла нашої молоді, що в умовах неволі і червоного терору проголосив устами Симоненка — «Краще вмерти стоячи, як жити на колінах», а тут є — «краще бути червоним, як мертвим». Два різні світи, протилежний стиль життя. Ідеалом людини не є добробут і вигідне життя. Можна боротися за вищі духові цінності в голоді і холоді, а добробут розніжнює людину, робить її нездібною обороняти навіть власний добробут.

Німеччина становить стрижень НАТО з огляду на її людський резервуар, високо розвинену індустрію і технологічний потенціал. Москва боїться відродження німецького милітаризму. Кремлівські ватажки пам'ятають ще добре, як німці прали на початку ту доблесну червону армію, тільки божевільна політика Гітлера й американські постачання врятували Сталіна і його кліку від німецької шибениці.

Існує поважна небезпека, що москалі можуть заграти останню карту — об'єднання Німеччини за ціну її неутралізації. Советські умовини могли б бути такі: коаліційний уряд соціалістів і комуністів 50:50, вихід Німеччини з НАТО, виведення американських баз в Німеччині, відтягнення американських дивізій. В цей спосіб була б доконана 100% фінляндизація Німеччини, а за цим і решти Європи. Що тоді залишилося б з Європи — маленька Бельгія, Голляндія, Данія, пережерта комунізмом і червоними бригадами Італія, в якій уряди міняються що кілька місяців, не багато ліпша Франція та ізольована, осамітнена Америка. Немає сумніву, що в атмосфері пацифізму і духового капітулянтства велика більшість німців привітала б з ентузіазмом таку пропозицію, не оглядаючись на її наслідки, бо «Фріден ібер аллес» це їх найбільша мрія.

ПРИКЛАД ГІДНИЙ НАСЛІДУВАННЯ

Річні Загальні Збори УТК «Левада» м. Дарби призначили £2000.00 (дві тисячі фунтів) для Української Видавничої Спілки в Лондоні на потреби випуску у світ нових книжкових видань.

Щиро дякуємо за «княжий дар»! Хто черговий?

Дирекція і Адміністрація УВС

Степан КОСЕНКО

МОСКВА ЗАНЕПОКОЄНА ВІДРОДЖЕННЯМ РЕЛІГІЇ І НАЦІОНАЛІЗМІВ СЕРЕД ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

За інструкціями з Москви останніми часами підсовєтські україномовні та іншомовні періодики, а зокрема найвизначніші республіканські рупори, через яких Москва завуальовано здійснює та унапрямялює свою колоніяльно-імперську і русифікаторську політику в окупованій Україні, себто такі журнали, як «Комуніст України», «Філософська думка», «Всесвіт», «Український історичний журнал», «Жовтень», «Вітчизна», а навіть «Економіка Радянської України», газети «Літературна Україна», «Радянська Україна», «Робітнича газета» та ряд інших — своїми численними статтями б'ють на сполох перед загрозливими для імперії явищами масового відродження і швидкого поширювання між населенням християнства, почуття національної свідомости і відрубности українського народу, або, як вони окреслюють — «местництва» і взагалі звороту до традиціоналізму.

До контрпропаганди на ідеологічному відтинку, який вважається за найважливіший в політиці російської імперії та від успіху якого залежнюється навіть економічно-господарський прогрес, залучено найвизначніші окупаційні вислужницькі сили в Україні. Зокрема до тієї категорії писань змушують науковців та культурних діячів, бо дешеві писання таких большевицьких пропагандистів, як майор Клим Гальський-Дмитрук, Тарас Мигаль, Лесь Топольчук, Федір Маланчук і їм подібні, нині вже зовсім нікого не переконують, про що відкрито вже ствердили найвищі партійні бонзи в Москві та Києві, назвавши їхні писання «операгивними лозунгами...».

В сьогоднішніх умовах зростаючої психологічно-ідеологічної боротьби між двома духово протиставними світами від російських комуністичних вислужників в Україні вимагається доказової вірности, високої пильности, ефективної і витонченої виховно-пропагандивної діяльности, потреб її основної перебудови, вдосконалення і поглиблення на відтинку народніх мас, а зокрема молоді поневолених народів, яка ніяк не піддається російським впливам і не захоплюється марксистсько-ленінським «науковим» світосприйманням, за ширмою якого скривається чистокровний російський великопростірний імперіяльний світогляд.

Есенцією тієї пропагандивної писанини треба вважати унапрямялюючу на 13 сторінках статтю для партійних кадрів в окупованій Україні кандидата у члени Політбюро, секретаря ЦК КПУ, а від 1978 року завідуючого відділом культури при ЦК КПУ Олександра Семеновича Капто, що появилася в журналі «Комуніст України» за листопад 1982 р. п. з. «Марксистсько-ленінський світогляд — ідейна основа активної життєвої позиції радянської людини». В цій статті є дуже багато пропагандивно-унапрямялюючих елементів з доповіді Ю. Андропова, виго-

лошеної 22. 4. 1982 р. на засіданні партійної знаті в Кремлівському палаці, що було присвячене 112-ій річниці з дня народження рятівника російської імперії В. Леніна. Є підстави твердити, що Капто намагається вчасно приподобатись цим новому диктаторові і запобігтися від такої долі, яка стрінула його попередника на тій роботі В. Ю. Маланчука, якого усунуто за недомагання на відтинку ідеологічно-виховної роботи народніх мас, а зокрема молоді в Україні.

В статті *Капто*, хоч дуже обережно, але сам визнає, що ідеї національної вийнятковости, традиціоналізму і віри в Бога аж ніяк не віджили, як це пророкували російські большевики, бо вони далі цупко тримаються і зберігаються в народі, а їхня динаміка підсилюється як реакція на очевидну супремачію російської нації, на широкодіапазонну русифікацію, на гноблення та експлуатацію українського народу, на придушення національного почуття і щільного затиску віроісповідвання, на етноцид і лінгвіцид, дослівно — народня пасивна й активна реакція на тотальний наступ Москви на все, що тільки зберігається і проявляється в українському національному дусі.

За динамічний розвиток національних і релігійних почуттів в Україні, які ведуть до усвідомлення, що український народ може свобідно, всесторонньо, в мирі і безпеці жити і розвиватися тільки в УССД, Капто з люттю накидається на «українських буржуазних націоналістів» і духовенство, на їхні закордонні центри та вигаданих «капіталістичних» допомагачів.

Фактично, стаття починається роздутими обвинуваченнями західніх країн, а зокрема США, за ведену ними анитсовєтську пропаганду, але після кількох абзаців Капто більшість її вістря спрямовує проти «українських буржуазних націоналістів». Вже на початку даної статті він пише таке: «... антикомуністи посилюють ідеологічні диверсії проти країн соціалізму, а особливо по напрямках, які найбезпосередніше торкаються світоглядних устоїв людей і є на їх думку «вразливими» сторонами соціалістичної дійсности... Вони розраховують викликати ерозію світоглядного потенціалу нашого суспільства, створити сприятливі умови для внесення націоналістичних буржуазних ідей у свідомість населення, відвернути радянських людей і особливо підрастаюче покоління від соціалістичних ідеалів, соціалістичного способу життя, комуністичної ідейности... Твердять, «що комунізм вичерпав себе і в теорії, і на практиці» і ось-ось настане його кінець...».

Якщо справді марксистсько-ленінський світогляд, за яким скривається імперіяльний російський шовінізм, між поневоленими народами не був би смертельно «вразливим» і мав «соціалістичну ідейну перевагу» над націоналістичним християнсько-ідеалістичним світоглядом, як про це пише Капто, то чому тоді не дати йому шансів свобідно позмагатись з атеїзмом і марксистсько-ленінським світоглядом, чому їх Москва силою насаджує в Україні, чому тоді з такою жорстокістю і при допомозі терору КГБ найменший свобідний український національний вияв словом чи друком здушуваний в самому зародку, а їхніх носіїв безпардонно кидають на загибель до психлікарень, або саджають на довгі роки каторги в тюрми і концтабори, а численних патріотів навіть

підступно вбивають. Аджеж тільки в першій половині 1982 р., як відомо, біля пів сотні осіб в Україні заарештовано і засуджено за національні і релігійні переконання, а сотні тисяч постійно караються за ґратами і колючими дротами тільки за те, що домагаються національно-державних прав для України. Після недавно виданого нового закону політв'язням буде майже неможливо вертатися в Україну, вони будуть призначені на вічне вигнання. Ось де «ідейна соціалістична перевага» — в терорі і знищенні своїх ідеологічно-політичних противників. Також для тих самих цілей КГБ опрацювало новий «Закон про державний кордон ССРСР», котрий буде введений в дію з 1-им березня 1983 р., а водночас посилена контроля руху через нього, щоб до ССРСР не допустити ніяких вільнодумних видань та ідей з вільного світу, які вважається смертельно загрозливими для російсько-комуністичної імперії. На цій основі вже почали обмежувати рух відвідувачів обабіч залізної заслони, листування, телефонічні контакти та ін.¹

Щодо молоді, то Капто сам дуже добре знає, що вона начхала на марксистсько-ленінський світогляд і відживаючий комунізм, який тепер відкрито заступають великопростірним російським месіаністичним і шовіністичним світоглядом. Аджеж Капто від 1957 р. працював на відповідальній комсомольській роботі в Дніпропетровську, від 1966 року другим, а від 1968 р. першим секретарем ЦК ЛКСМ в Україні, а тому повинен пам'ятати ще з Дніпропетровського університету як студююча молодь зневажливо ставилася і бойкотувала всі лекції на «філософічні» теми марксизму і ленінізму, який в її поняттю позбавлений вищої духової наснаги, а водночас, як ця сама молодь захоплювалася потойбічними ідеями, в яких знаходила і далі знаходить потрібні для людини духові істини та ідеали, що їх вона не може знайти в ідеології «нового» соціалістичного способу життя. За це супроти тієї молоді вживали і далі вживають різних дисциплінарних засобів, включно до виключення з університету та судових санкцій. Згодом кожного року Капто сам десятки тисяч «неблагонадійних» молодих хлопців і дівчат, включно з комсомольцями, під різними претекстами висилав з України на «ударні» роботи в різні місцевості ССРСР, на розбудову нових промислових осередків, міст, на БАМ та інші новобудови з передбаченими плянами, що ця молодь має там залишитися, зрусифікуватися і пропасти для національної України, щоб тим тільки задоволити Москву...

Незницьму силу традиційних національних і релігійних світоглядних устоїв в українському народі також змушені визнати навіть ці партійні активісти, які займаються спеціальними студіями в тій матерії та безоглядно поборюють, як вони окреслюють, «національно-релігійні пережитки» в Україні. Напр., письменник *Юрій Керекеш* спеціалізується в писаннях антирелігійних творів. Тут слід відмітити такі його ідеологічно-атеїстичні твори, як повісті «Христіна» і «Чотири дні відпустки» та останньо написаний в тому дусі роман «Блукання в порожнечі». Він постійно їздить по селах і містах України, переводить бесіди

1) Див. «Робітнича газета» від 25. 11. 1982 р. № 270 і наступні числа, де поміщена доповідь на цю тему кол. голови КГБ Віталія Федорчука та вищезгаданий «Закон...»

з багатьма особами різних професій, студіює їхні погляди і переконання, а відтак на основі зібраного матеріялу пише пропагандивні твори. Ось що він пише на цю тему: «... Все ще залишається в психології значної частини людей свідомість вічного життя в царстві Божому...» «Сам віруючий у всіх подіях свого життя вбачає вплив надприродних сил...» «В бесідах з ними виявилось, що вони вірять теж за традицією: «Вірили наші діди, батьки, то й ми віримо». Їх приваблюють морально-етичні мотиви релігійності. Вони теж дотримуються індивідуалізму...» А ми додамо — але не московського марксистсько-ленінського світогляду, атеїзму і колективізму, як нас намагається переконати Капто. Далі Керекеш робить такі висновки: «... Це означає, що політико-виховні та ідеологічні завдання не розв'язані... Відмирання пережитків (читай національних і релігійних — С.К.) у свідомості і побуті суспільства не можуть бути остаточно подолані стихійно, тільки під впливом соціалістичного способу життя. Необхідна цілеспрямована ідеологічно-атеїстична виховна робота...» Відтак Керекеш, подібно як Капто, домагається додаткових тисячів пропагандистів на цей відтинок роботи, суворіших заходів супроти українських традиційних устоїв в народі тощо². Зрештою, цю істину також знає товариш Капто та йому подібні вислужники московського імперіялізму, який тільки при допомозі великих мілітарно-поліційних сил і безоглядного терору може вдержатися в Україні...

Фактично, Москва не дуже лякається великих західніх армій і накопичених ними арсеналів нуклеарних бомб, баллістичних ракет чи конвенційної зброї, знаючи, що вони перші не вживуть її, а крім того, Росія може протиставити їм подібну свою деструктивну силу, за винятком духової наснаженості бійців. Тому московська імперія перш усього смертельно боїться динамічних ідей національно-визвольних рухів поневолених нею народів, які безкомпромісово борються за безумовний суверенітет своїх націй і несуть, протилежну до московської імперіяльно-світової рабської месіаністичної ідеї, ідейно-політичну концепцію організації вільного світу і вільних в ньому людей на справедливому національно-етнічному принципі та організують піддержку цій концепції демократичними силами вільного світу. Тому Москві згання сон з очей концепція АВН про деколонізацію ССРСР, тобто про розчленування останньої у світі російської імперії на національні незалежні держави дотепер нею поневолених народів.

Націоналістичним поступовим ідеям та християнсько-ідеалістичному світоглядові назадняцька московсько-комуністична колоніальна імперія нині не має чим протиставитися, крім завмираючого, але постійно підправлюваного марксистсько-ленінського діалектичного матеріялізму й комунізму, за якими ховається чистокровний російський великопростірний месіанізм та шовінізм підпертий обманом і безоглядним терором, чого навіть такий видресований софіст і діалектик від пропаганди, як Капто, не може приховати.

Ось що пише Капто відносно цієї галузі:

2) Див. журн. «Людина і світ» за листопад 1982 р. та вищезгадані твори Керекеша.

«... Стало ясно, що в боротьбі за сучасне і майбутнє успіх приносить зовсім не найсмертоносніші види зброї масового знищення, а переконання, світоглядні позиції людей...» Тому «українські буржуазно-націоналістичні еміграційні групи (та не тільки еміграційні — С.К.) намагаються підірвати світоглядний фундамент реального соціалізму... і постійно підкреслюють слабкості марксистських суспільств, фальсифікується лєнінська національна політика КПРС, дружба народів нашої країни, що силою утворено СРСР..., зводять наклепи на основи нашої ідеології, соціалістичного способу життя, матеріалістичне виховання, на інтернаціоналізм, радянський патріотизм, колективізм, ідеал марксизму-лєнінізму, формування нової людини... і радянського народу як «єдиної нації», шукають суперечностей між клясами, соціальними групами і верствами соціалістичного суспільства...», і т. д. Які то «наклепи і фальсифікації» і чим їх можна спростувати — того Капто не подає, щоб не розкрити перед суспільством речевих і переконливих доказів про закостенілість марксистсько-лєнінського світогляду і цілої російсько-більшевицької імперії та її системи.

Далі Капто злобно нападає на «українських буржуазних націоналістів», а відтак пише таке: «... Причому їхнє моралізування з приводу якихсь порушень національних почуттів, порушень прав свободи, гноблення українського народу, з того зокрема виділяється і популяризується т. зв. концепція (А/БН) деколонізації СРСР... Вони голосять про порушення свободи совісти, переслідування релігії та віруючих з метою воскресити на Україні уніятво (УКЦ), а усе релігійне оголошується національним, народним, а національне народно-релігійним...». Поширюють «... міти про причетність Москви до міжнародного тероризму, їхні вигадки про русифікацію і денационалізацію тощо...». І знову Капто не всилі навести хоч би один факт, що український народ не поневолений, що не здійснюється русифікація і денационалізація і т. п. Відтак Капто продовжує: «Натомість на всі способи вихваляються переваги індивідуалізму і приватновласницької психології над колективізмом і нездатність до розвитку радянської економії, популяризується націоналістичних діячів, націоналістичні дати з історії, націоналістичні твори, традиції...», «... їхнє зворушливе піклування робітництвом і захист його права страйкувати...». «Отже, весь зміст і спрямованість диверсійно-пропагандистської активності набули у виконанні сьогоднішніх заспівувачів антикомунізму і антирадянщини небезпечних рис...», тобто загрозливих рис для дальшого існування московсько-комуністичної колоніальної імперії.

Тут зумисно наведено довші цитати, щоб показати хто і що є дійсною загрозою для російсько-більшевицької імперії, щоб краще зрозуміти, чому Москва розвинула такий широкий, многогранний і безоглядний фронт побороювання усіма засобами і методами українських націоналістів в краю і на чужині, а зокрема революційну ОУН.

Водночас всі ці ворожі матеріали також наочно показують, що в Україні відбувається глибоке і масове відродження християнської віри, традиціоналізму і взагалі національного усвідомлення, які ведуть до наявності протиросійського пасивного та активного опору й боротьби

за своє національне визволення та до усвідомлення, що український народ може визволитися тільки власними напруженими силами, власною працею і витривалою безкомпромісовою визвольною боротьбою. Разом із цим настає усвідомлення серед українського народу, що його вже понад 60 років підряд обманює російський «старший брат» теоріями «ленінської національної політики», марксистсько-ленінським комуністичним «світлим майбутнім», якого навіть за обріями не видно і ніколи не буде досягнуто, бо де-факто за цим теоретичним комуністичним параваном скривається російський національний шовінізм, який всіма можливими засобами і методами намагається поглинути ним поневолені народи і перетворити їх у своєму горнілі в «єдину неділиму» російську націю. Український народ також розкрив і усвідомив, що т. зв. УССР не була, не є і не буде ніякою його державою, бо вона не має і не буде мати ніяких українських національних атрибутів, бо вона є тільки *паперовою фікцією*, точніше — *колоніально-адміністративною одиницею* московської імперії під вивіскою т. зв. ССРСР і « нової спільности-советського народу », щоб під прикриттям цих новотворів улекшити собі ведення зручнішої політики русифікації і денационалізації поневолених народів та процесу уніфікації, які мають довести до остаточного перетворення Советського Союзу в монолітну національну російську імперію. Цю московську облудну діалектику також всесторонньо і фактологічно висвітлено в таких творах сучасних крайових авторів, як «Грані культури», «Дисидентство», «Дерево національних задач», а перед тим у творах авторів націоналістичного підпілля ОУН-УПА-УГВР та в іншій самвидавній літературі в Україні, до якої через канали КГБ мають доступ також такі, як Капто та йому подібні агенти Москви, без допомоги яких русифікація України була б дуже утруднена і безуспішна.

Про загрозу для імперії національного й релігійного відродження в Україні та в інших поневолених народів, його глибину та ширину засягу свідчать ще такі багатомовні факти, які Москва устами Капта подає у своїх інструктивних вказівках для окупантських і вислужницьких партійних пропагандистів та репресивних органів в Україні до виконання і реалізації, а саме: «... Провести аналіз різних джерел і каналів антирадянської, антикомуністичної пропаганди», в якій «дедалі робиться зростаючу ставку на націоналізм, на національні почування і навколо розв'язання національного питання в нашій країні, в тому числі на Україні». Тому треба «визначення головних напрямів відсічі з використанням усіх засобів». Які це засоби — ми всі дуже добре знаємо, а зокрема їх знають патріоти в Україні. Далі Капто каже, що «... потрібне урахування особливостей різних категорій населення, специфіки регіону, трудового колективу, де здійснюється дана робота» і повести «наступальну боротьбу з пережитками і пересудами (себто з національними і релігійними — С.К.), що містять домішки не-соціалістичного світосприймання і є лазівками для проникання ворожих поглядів і настроїв, з урахуванням конкретної ситуації і ступеня впливу на ті чи інші групи населення», тобто в Україні.

(Далі буде)

ДО 2000-РІЧЧЯ ПОСТАВЛЯ КИЄВА ТА
1600-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Леонід ПОЛТАВА

К И Ї В
МАЛА АНТОЛОГІЯ
(Продовження, 7)

Ганна ЧЕРІНЬ

1941

З неволі вирваний, розправив плечі Київ
В гарматнім гromі буреломних днів.
Осінній вітер нас теплом овіяв,
І ніжністю Дніпро запроменів.

За ці степи, ліси, Дніпро і гори
Ще будемо боротись ми в боях,
Щоб без чужої вийти нам підпори
Хоч на тернистий, та на власний шлях.

І враз, — над містом, на Софійській площі,
Крилатий прапор наш замаюрів —
І серце гостро радістю полоще
Блакитно-жовта єдність кольорів.

Розкрились очі і серця закуті,
Хлюпнула хвилиєю народня месьть...
Почулися слова, уже забуті;
— Кермо держави —

то

національна честь!

Як боляче! Не встояла пора ця,
Свободи промінь спалахнув і згас...
Та піт і кров, надія наша й праця
Не пропадуть. Прийде свободи час!

Недовгі дні свободи нам дорожчі
Від всіх в ярмі змарнованих століть!
Вже був державний прапор на Площі,
І він ще знов, навек замаюрить!

НА ВЕЛИКДЕНЬ

На Великдень сонце грає,
В серце двері відчиняє,
І думки — пташині зграї
Линуть в простори безкраї.

Там, в блакитнім безбережжі,
Бог стає до оборони.
Переходить серце межі,
Пролітає крізь кордони.

Чуєш, як співають звідти?
То святкує Україна!
Перший дощик, перші квіти,
Перша пісня солов'їна . . .

З вами разом ми сьогодні
В Воскресіння наше вірим.
Ваші співи Великодні
Відчуваєм серцем щирим.

На Великдень, кажуть люди,
Можуть здійснюватись мрії.
На Великдень можна чути
Дзвони з славної Софії.

ПАМ'ЯТНИК

Звершилося! Прорвавши перепони,
З любови й віри зроджена зоря,
Нам сяє над столичним Вашингтоном
Надхненна, юна постать Кобзаря.

Ми, нарід Твій, у цій країні волі
Тебе звеличили, свого творця,
У бронзу виливши печаль свою і болі,
І сподіванням сповнені серця.

Твоя міцна, велична й горда постать
Нас піднімає на рішучий зрив,
Щоб вільні крила так, як Ти, розпростать,
Щоб, як Тебе, нас ворог не скорив,

Щоб нарід Твій на волю вийшов з тюрем,
Як вирваний з кайданів Прометей.
Щоб піднялась велика, творча буря,
Що замисли ворожі розмете

І щент розірве прапори червоні,
Щоб Заповіту справдився закон.
Вже є Тарас Шевченко в Вашингтоні,
І в Києві ще буде Вашингтон.

28 червня 1964 р.

ХРАМ СВЯТОЇ СОФІЇ

Присвячую о. М. Литваківському

В хвилини радості і миру
Молитву від душі складім
За церкву нашу, теплу й щирю, —
Святий наш український дім,

За пароха правдиве слово,
Невтомного не по роках,
Що йде на поміч без відмови
З хрестом всесильним у руках —

А руки ж ці колись держали
Наш славний жовто-синій стяг,
Коли на здобуття Держави
Він мчався бурєю в боях...

І як же в день цей не згадати,
Хоч і з риданням в серці, нам
Іще одне знаменне свято —
Іще один — порожній храм,

Куди летять думки і мрії,
Неначе в ірій журавлі...
Це — Київської Храм Софії,
На рідній,

не своїй,
землі.

Приходять спомини і згадки:
Софійських дзвонів чую клич!
Колись я слухала колядки
В морозяну Різдвяну ніч,

Коли мене мій любий тато
Тримав, вже сонну, на руках...
Людей незлічено-багато
Кругом — на східцях, у дверях...

... Стоїть, як і стояв, наш Київ,
Але поменшало киян...

Стоїть і древній храм Софії
А тільки — без парафіян . . .

Бож наші ті брати і сестри,
Що церкву наповняли вщерть,
В советські вписані реєстри
На тюрми, каторгу, на смерть . . .

Парафіяни ті бездомні
Розкидані по всіх кінцях:
Той — при курній уральській домні,
Той — у сибірських болотах . . .

А той — життя своє »спочатку«
Снує в Зеленому Клину . . .
Того — погнали на Камчатку . . .
Усім досталось полину!

За що ж? За душу чесну й щиру,
За нашу мову, за пісні,
За українську рідну віру,
За сміливість сказати »Ні!«,

Коли жадав підступний ворог,
Щоб ми забули і свій рід,
Щоб наша нація на порох
Зотліла, щоб пропав і слід!

Проте, горить вогонь надії
Через негоду, крізь туман!
Стоїть величний Храм Софії —
І жде своїх парафіян.

Від серця хочеться сказати,
Щоб це відчув наш рідний край:
»Свята Софіє, рідна мати,
Ми повернемося — чекай!!!«

Задзвонять переможно дзвони,
І буде сміх, і буде спів:
І як архангели з ікони,
Засяють лица вояків.

Окрилить стяг Софійську площу,
Розкриються обійми брам,
І люди підуть, як на прощу,
В Софіївський величний Храм.

ДО ІВАНА ФРАНКА

Поете наш! Твої благають діти,
В нестерпних протиріччях живучи:
Не віршувати, а правдиво жити,
Людьми, а не людьми бути навчи!

Навчи нас, як рубати правду в вічі,
Й від інших правду брати без образ;
Не тільки власні виставляти кличі,
До інших прислухатися щораз.

Навчи нас ясно бачити навколо
І чути плач в меду вишневих слів;
Не обминать, що боляче вколело,
Не йти туди, де ворог сітку сплів.

Бо нам малюнок із романсів-штампів
У мозку напівсонному засів

Про Київ —
місто квітнучих каштанів

І синіх,
солов'їних вечорів...

Але ж насправді
Київ солов'їний
Є ще і місто новозліплених споруд,
Що незавершеними валяться в руїни,
Так само, як і в Києві живучий люд...

Київ!
Місто, де славу Шевченка порубано,
А на сторожі культури поставлено
Над храмом науки брилами грубими
Псевдо-шевченка з постаттю Сталіна.

Дивна країна,
де море пшениці,
А хліба немає доволі;
Де вишні цвітуть,
а зелені жар-птиці
Мусять вмирати з нудьги та неволі.

Дивна країна,
де вірші про мову,
Таку і сяку, голосну, кольорову,
Котрій на вулицях Києва
Волі немає для вияву...

Поете наш!
Нехай беруть вітри
Слова твої на крила соколині!
До молодих поетів говори,
Що проросли на живах України.

Ганна ЧЕРІНЬ (1924 —) — поетеса, в тому для дітей, белетристка, авторка репортажів, родом із Наддніпрянщини, по Другій світовій війні в Америці. Авторка численних збірок, від «Крещендо» в 1949 р. до «Небесних віршів» у 1973 р., а в 1980 р. — віршованого роману «Слова», з багатьма згадками про поневолений, але нескорений Київ.

Михайло СИТНИК

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Вже там, мабуть, закінчилась Всенощна,
Бо зорі-свічі капають з небес.
Із серць, немов з в'язниць, непереможно
Зриваються слова: Христос Воскрес!

Вони летять, затаєні й відверті,
Такі легкі і теплі ці слова,
І вже не страшно людям навіть смерті,
Ні каторги, де буря льодова.

Хоч і не дзвонять дзвони на Софії
І не шумлять на Юрі прапори,
Але в душі світлішають надії,
Як промені весняні угорі.

Чиясь там мати виглядає сина:
Вже писанка і паска на столі.
І нас усіх чекає Україна
На розговіння у своїй землі.

Прощаємо гріхи один одному,
Із наших душ, мов лід тяжкий вже скрес,
Доносяться аж з Краю, аж із дому
До нас святі слова: Христос Воскрес!

І ЗНОВ ВЕСНА . . .

І знов весна, як і минулі весни,
Покривджених людей не звеселя . . .

На Україні знов Христос воскреснув,
Та мертвою залилася земля.

Хоч і співають птиці над садками
І пахнуть квіти, мед збирає джміль . . .
На цементі зруйнованого Храму
Жовтіє мох і в'ється дикий хміль.

На моріжку під клунею старою
Посвятить може дехто пасочки,
Коротка радість упаде сльозою
На серце, як роса на пелюстки.

А недруг в Києві біля Софії
Подвоїть варту вдень і уночі
Й ніхто із наших кривих не посміє
Перехреститись, мимо ідучи.

Дніпро шумітиме там на Подолі,
Немов, щоб погасити лютий страх,
І хмари, наче вирвавшись з неволі,
Тікатимуть на захід в небесах.

А люди? Рани у цей день загоять
Й чекатимуть від Господа чудес,
І потайки з надією німою
Шептатимуть: »Христос Воскрес!«

Михайло СИТНИК (1920-1959) — поет-лірик із Київщини, у 1941 р. — співробітник київського літературного журналу «Літаври», на еміграції з 1943 р., помер у Чикаго, США. Збірки в Україні: «Від серця», «Нові обрії» (1942), у Німеччині — «Відлітають птиці» (1946), віршована повість на упівську тематику «Залізничний сторож»; посмертна збірка «Цвіт папороті» (1970).

Володимир ГАВРИЛЮК

Третя частина »Триптиха«

III

Ех, ви, шляхи походів і шляхи ісходів!
Шляхи на схід, на захід, північ і полудне.
Шляхи крізь землі людні й території безлюдні,
шляхи буйного, нездоланного народу.

Скрізь повідбивані сліди незнаних предків,
скрізь повідбивані сліди людей забутих,
скрізь тягнуться історії глухі маршрути,
скрізь записали ми неписані абетки.

Усюди ми були, змагалися й творили,
втиналися в непереможений прапростір,
порозсівали ми усюди наші кості,
могили наші вітровії закурили.

Скрізь під пісками, під снігами скрині
багатства нашого безцінні зложжя.
В своїх льохах замкнули їх земля ворожа
і каземати безіменної пустині.

Нехай і вичерпали із усіх джерел нам воду,
але невичерпанне наше покоління.
Вогненними язиками ще спалахне каміння,
і спалахнуть вогні апостольства свободи.

Нехай ми і розсіялися у природі,
але ми сон вогнистий засіву буйного.
Ми понесем рослинні наші декалоги
братям гостинним у сім'ї народів.

Потужні ми й незламна наша зброя.
Хто доведе, що виснажились наші рудні?
Чи ж не гримить у надрах наших клич могутній
пророків мудрих, мужніх мучнів і твердих героїв?

Сліди віків, сліди, що ми їх протоптали,
колись розкриються, мов руни письм д'недавніх,
і нам поклоняться привітно Партенони славні,
усі струнки та елегантні катедралі.

1952

(Із збірки «Тінь і мандрівник», Нью-Йорк, 1969 р.)

Володимир ГАВРИЛЮК (1904-) — поет, маляр, есеїст із Галичини, по Другій світовій війні за кордоном, живе в Монтреалі, Канада. Збірка «Тінь і мандрівник», заходами ООЧСУ в Нью-Йорку (1969). Член Головної Управи Асоціації Діячів Української Культури (АДУК).

(Далі буде)

Яр СЛАВУТИЧ

ІЗ ЗБІРКИ «ЖИВИ СМОЛОСКИПИ»

БЕРДНИК

Химерний Берднику, твердий корсаре,
Тобі вклоняються войовники!
Твого праслова сяйво буйножаре
Навідліг краяло трудні роки.

Та «чорний ворон», московит понурий,
Затьмарив путь космічної плавби:
На смертоносні кинули тортури
Тебе, нового речника доби.

О підле кодло пасинків Лойоли!
Злочинні слуги лютого Кремля!
На вас вергає гнів багрянополий
Закута в пута київська земля.

Вчувайте, вбивці! З рідного Херсону,
Плаїв карпатських, кобринських борів,
Жубанських піль; дінського терикону
Палає помста — із усіх країв!

На прю! На прю, синове Світовида!
Нащадки Кия, на визвольний чин!
Москвою творена, бутна корида
Стрічає присуд Божих височин.

1981

ПАМ'ЯТІ ІВАСЮКА, II

О скільки квітів, скільки квітів!
Мільйони пелюсток-привітів
Лягають на труну.
Вся Україна йде до гробу,
В серцях тамуючи жалобу,
Відомщення луну.

О скільки неба, скільки неба
Повито в смуток — більш не треба!
Ридає вся земля.

Від Свидника до П'ятигір'я
Клекоче помстою безмір'я,
Встають і Карна й Жля.

О скільки гніву, скільки гніву
Нуртує душу бунтівливу —
Гартує кару кар!
На зло диявольського Кремлю,
Що вбив синів твоїх, талує землю,
Керуй, народе, вдар!

1992

Лариса МУРОВИЧ

БАЛЯДА ПРО ТАЄМНИЦЮ КВІТКИ

Вража куля в битвах не знайшла
Друзів двох, що мак лише один багровий
Їм з любов'ю дівчина дала,
Як маршерували в бойові діброви.
Поділивши пелюстки навпіл,
Наче талісман таємний перед боєм,
У напрузі всіх юнацьких сил
Воювали поруч, часто йшли пробоем.
Ой, грозили кулі їм обом
У лісах, із самопалу не одного,
Як границі перейти разом
Потім друзям був наказ від кошового.
Перейшли. Кодовані вістки
Передавши в таборі Провідникові,
Ще й знайшли в кишнях пелюстки
Вже засушені, але колись багрові.
Запитавсь Іван тоді Петра:
— Прецінь, мак багровий — мертвим шанування.
Нащо дівчина, з околиці Дніпра,
Нам цю квітку дарувала на прощання?
Та подумав і Петро ураз,
Наче таємниці розгортав намітку:
— Ми живем і донесли наказ,
Бож вона між нами поділила квітку.
Чей поляглим цілий мак дають.
Половинками бійцям бажають щастя.
Може ними дівчина в непевну путь
Нам дала над смертю повновластя?
Чи ж і заслоняючи в бою
Ми себе взаємно, друже мій, плечима,
Не ділили долю так свою
І в життя ввійшли — смертельними дверима?!

Євген КРАМАР

СЛАВЕТНА УКРАЇНКА В СУЛТАНСЬКОМУ ДВОРІ

За правління Сулеймана I (1520–1566) Туреччина досягла вершин могутності й розквіту. Проте сила, слава, блиск тодішньої Османської імперії залежали не тільки чи і не стільки від одного Сулеймана I, хоч він і дістав різні звеличувальні епітети: Великий, Пишний (від європейців), Законодавець (від самих турків). Десь так з 20-их років XVI стол. на султанове серце й розум, отже й на державні справи величезний вплив мала жінка, його дружина. Це був своєрідний фактичний дуумвірат до і після того нечуваний в практиці Османовичів та й незбагнений з погляду ісламу, який взагалі зневажливо ставиться до жінки. А тут — ще й зовсім простого роду, з гявурів, колишня полонянка, яку продали до Сулейманового гарему. За веселу вдачу в гаремі їй дали назву Хуррем (Радісна). Так називав її сам султан, і ще Хассекі (Найдорожча). Під наведеними «іменами» ця знаменита жінка ввійшла до турецької писемної та усної традиції. Європейці називали її інакше. Для німецького хроніста XVI стол. Ланіцерія, а також для тодішнього головного султанського перекладача Ібрагіма-бека (родом поляк) вона Rossa. Тогочасний посол Священної римської імперії в Стамбулі Бусбек називав цю жінку і Rossa, і Roxolana. Назву Roxolana наводили й інші її європейські сучасники, зокрема венеційський посол Е. Наваджеро й італійський історик П. Джовіо. В 1596 р. Буассард видав у Франкфурті на Майні книгу з життєписами й портретами турецьких султанів — в ній дружина Сулеймана I фігурує як Rossa, Roxa, Roxolana. Найкраще прищепилося останнє — Roxolana. Роксолянині сучасники, турки й європейці, одностайно відзначали виїняткову палке й незмінне кохання султана до неї та її величезний вплив на нього. Ось деякі приклади європейських свідчень¹. В 1553 р. посол Наваджеро писав: «Його величність султан так сильно кохає Роксолянну, що в османській династії ще не було жінки, яка тішилася б більшою повагою. Кажуть, що в неї милий, скромний вигляд, і вона дуже добре знає вдачу великого володаря»². Наступного року венеційський посол додав: «Для його величності це така кохана дружина, що розповідають, відколи він її пізнав, відтоді не хотів знати іншої жінки,

1) "Le relazioni degli ambasciatori Veneti al Senato, edite da Eug. Albezi", т. III — серія 3, т. 1. Флоренція, 1840, стор. 74–75. Далі: «Relazioni...» з зазначенням тома, року видання, сторінки. Покликання на це та низку інших джерел запозичено з праці А. Кримського «Історія Туреччини» (К., 1924). Частина зазначеної праці є в виданні: А. Ю. Кримський, Твори в п'яти томах, т. IV, К., 1974 р.

2) «Relazioni...», т. III — серія 3, т. 1, стор. 115.

а чогось такого не робив ще ніхто з його попередників, бо турки мають звичай міняти жінок»³.

В тому ж 1554 р. майже в унісон з наведеним писав і посол Бусбек: »Досить відомо, що він після того не брав собі жодної жінки, хоч це зовсім не забороняється законом«⁴. В 1553-1554 рр. Сулейманові I було майже 60 років, а Роксоляні — приблизно 50. Замолоду почуття мали бути ще сильніші. Один з сучасників-європейців зафіксував про Сулеймана I таке: »Теперішній султан, між тим, всіх своїх рабінь роздає й незайманими, щоб бути вірним своїй дружині«⁵.

I нарешті, слова венеційського посла А. Барбаріго в 1558 р. про Роксолянну й султана: »Вона була вільна володарка над життям цього султана«⁶.

Турецький історик XVI стол. Алі-Челебі з цього приводу свідчив так же. Та й сам султан залишив чимало доказів свого незгасного кохання до Хуррем, Хассекі. Цей необмежений володар навіть віршував і в одному з віршів, заховавшись за псевдонім Мухібі, признавався Роксоляні: »Мухібі засліплений від кохання«⁷. Однак справа не тільки в коханні односторонньому чи взаємному. Сильний вплив Роксоляни був відчутний на гаремному й палацовому житті, на султанових родинних відносинах, державно-політичних та інших справах. Діяла Роксоляна в різних іпостасях: як людина взагалі, і жінка зокрема, як султанова дружина й мати наступника трону. В цій ситуації і в умовах тодішньої турецької дійсності вона застосовувала широкий діапазон способів — від ніжності й покірності до зашморгу на шиї своїх противників. Минуло понад 400 років відтоді, як ця жінка пішла до могили. За цей час історики, письменники, мистці й композитори створили значну Роксоляніяду. Вони й зараз цікавляться цією жінкою. Наприклад, 1968 року вийшла в Києві книжка Ю. Колісниченка і С. Плачинди — »Неопалима купина«, перший розділ якої — про Роксолянну; в 1976 році в Београді Р. Самарджич видав свою сербомовну працю »Сулейман і Роксоляна«. Далі, на Україні на протязі 1978-79 рр. П. Загребельний написав і незабаром опублікував свій роман »Роксоляна«^{*}. Про цю жінку також іде мова в книжці Зейнела Дурукана »Гарем палацу Топкапи«, що вийшла 1979 р. в Стамбулі. Можна б назвати і декілька менших публікацій. То хто ж вона, ця знаменита жінка, звідки родом, як опинилася в султанському гаремі, який механізм її впливу на Сулеймана I, яка була її мета, як вона йшла до неї? На підставі наявних матеріалів можна дати

3) »Busbequi epistolae«, Ганновер, 1629, стор. 74.

4) Радован Самарцић, Сулейман и Рокселана, Београд, 1976, стор. 536.

5) »Relazioni...«, т. IX — серія 3, т. 3, 1855, стор. 148.

6) Радован Самарцић, зазначена праця, стор. 537.

7) Я. Кісь: Легенди і факти про Роксолянну. »Архів України«, № 6, 1970, стор. 25.

* В післямові до свого роману П. Загребельний не без гордості заявив, що використав багато різних джерел, назвавши їх. Однак там чомусь немає згадки про працю Самарджича, хоч письменник, здається, часто й прямо використовував її.

якщо не вичерпні, то досить задовільні відповіді на ці запитання. Дехто вважав її французжанкою, І. Ф. Негер і Валліх — італійкою з м. Сіенни, яку в 1525 році захопили в полон і продали до султанського гарему. Тут спроба приписати Франції й Італії честь бути батьківщиною такої славетної жінки. Насправді, вона українка чи, за тодішньою назвою — русинка. П. Брагадіно в 1526 р. прямо занотував, що султанова дружина »di nazione Russa«.

Так же твердив і В. Наваджеро в 1553 році⁸, а за словами А. Тревізано з 1554 року »é di Russia«⁹. В зазначений час в Європі назву Russia («Русь»), застосовували, як правило, щодо України, яка була розчленована в основному між литовською й польською державами. Назви »Rossa«, »Rasa«, »Роха« не що інше, як вказівка на походження з Русі (України), тобто русинка. Форма »Roxolana« трохи відмінна, але це не змінює суті. Колись, в давнину, територію теперішньої України населяли й іраномовні роксоляни. Тому за традицією в XVI стол. в Європі Україну також називали Роксолянцією. М. Броньовський в 1595 р. занотував: »...Страбон писав про роксолянів, яких тепер звать русинами й рутенами«¹⁰. Вжита щодо жінки назва »Роксоляна«¹¹ означала просто походження з Роксолянії (Русі, України). У зв'язку з цим зовсім безпідставно виводити ім'я »Роксоляни« від турецького »Рус-Хуррем«¹², тобто Радісна Русинка, оскільки це суперечить фактам та й фонетиці. І ще, ім'я »Роксоляна« прищепили цій жінці європейці, тому необдуманно поступають ті автори, скажімо, Ю. Колісниченко, С. Плачинда, М. Савка, які¹³ вважають, що ніби Роксоляною цю жінку назвали турки чи навіть вона сама себе так називала. В Роксолянний час Роксолянцією називали здебільша теперішню Галичину, що належала до Польщі, отже з тієї частини України і мала б походити Роксоляна. Але литовський дипломат Михайло Литвин приблизно в 1549-1551 рр., маючи на увазі Роксолянню, записав: »Ось і тепер найулюбленіша дружина турецького імператора, мати його найстаршого сина й наступника, колись була викрадена в нашій країні«¹⁴. Можна зрозуміти — з території належної Литві, що суперечило б сказаному вище. Насправді протиріччя немає, бо тоді Литва й Польща перебували в особистій унії, отже »наша країна« Михайла Литвина це й польська частина України. Взагалі, українське походження Роксоляни поза сумнівом. Але наскільки відомо, ніхто з її сучасників не зафіксував точнішого місця. Загальновизнано, що Роксоляна була попівною

8) »Relazioni...«, т. IX — серія 3, т. 3, стор. 102.

9) »Relazioni...«, т. III — серія 3, т. 1, стор. 74.

10) »Relazioni...«, т. IX — серія 3, т. 3, стор. 115.

11) »Russia seu Moscovia, itemque Tataria«, Leiden, 1630, p. 264.

12) E. Gibb: A History of Ottoman poetry, Vol. III, London, 1904, p. 6.

13) Михайло Савка: Роксоляна. »Жовтень«, № 1, 1969, стор. 95.

14) »Мемуары, относящиеся к истории Южной России«, вип. I, 1890, за ред. В. Антоновича, стор. 19.

з м. Рогатина — це, за словами П. Куліша, довів сучасний йому польський автор гр. Ст. Ржевуський¹⁵.

Фактично ж про Роксоляну, як попівну з Рогатина, було сказано ще в першій чверті XVII стол. Вся «рогатинська» аргументація ґрунтується лише на одній фразі з поеми польського автора С. Твардовського. В 1621 році він брав участь у посольстві до Туреччини (один раз названо Роксоляною, п'ять разів Русинкою). Ось та фраза: «Що її Сулейман називав королівською сестрою, була ж дочкою підлого попа з Рогатина»¹⁶. Оце і все про походження Роксоляни. Звичайно, С. Твардовський не вигадав, а керувався якимись реаліями. Правда, не ясний його вислів про королівську (польського короля) сестру. Однак і це не авторська вигадка, бо в одному з листів до короля Сулейман писав: «Твій посол Опалинський розповість Тобі в якому щасті бачив Твою сестру, а мою дружину»¹⁷. Тут, звичайно, йшлося не про кровний зв'язок і слово «сестра», можливо, вжите в значенні земляцтва: Роксоляна й король з однієї країни. Або малися на увазі добрі як між братом і сестрою відносини. Керівник письменницької організації України П. Загребельний у зазначеному романі по-своєму трактує цей епізод. Мовляв, якимось під час ловів сам польський король Сігізмунд I, батько Сігізмунда II Августа, заскочив до майбутньої Роксоляниної матері. Від цих зальотів і мала б народитися Роксоляна. За словами Загребельного, Роксолянина мати ніби не раз дошкуляла цим пізнішому своєму чоловікові-священникові, але той радів, називаючи дочку королівною, а сама дочка мала б спекулювати зазначеним самозванством. Це авторська вигадка, не зовсім вдала й доречна. Про Роксоляниних батьків, крім того, що сказав С. Твардовський, більше невідомо нічого. Ю. Колісниченко, С. Плячинда в порядку авторської вигадки батька назвали Іваном, а П. Загребельний по цій лінії пішов далі: батько Гаврило служив в церкві св. Духа, мати Олександра мала б походити з Княж-двора над Прутом. Не маючи жодних фактів, Загребельний все ж не пошкодував сажі для Роксоляниного батька: п'яниця, безладний, несамовитий, чіпляв гріхи навіть до каміння, свинопаствений тощо. Тут не фактологія, а звичайна атеїстична пропаганда. Невідомо, яке було хрещене ім'я Роксоляни. На думку А. Кримського, — ніби Олександра¹⁸. Р. Самарджич у зазначеній своїй праці приписує їй початкове ім'я Розана, хоч воно не властиве українкам XVI стол. Він, мабуть, штучну європейську назву «Rosa» прийняв за справжнє ім'я дівчини. Тепер загальновизнано, що за Роксоляною стоїть українка Настя Лісовська — така традиція, яка, однак, документально не підтверджена. Виходило б, що вже принаймні

15) П. Куліш: «История воссоединения Руси», т. III, М., 1874, стор. 437.

16) "Przeważna legacja i.o. Krzysztofa Zbaraskiego do Najjaśniejszego Sółtana cesarza tureckiego Mustafy w r. 1621..." w: Poezje Samuela z Skrzypny Twardowskiego. Kraków, 1861, str. 169.

17) Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce z rękopisów..., t. II, str. 237; "Przeważna legacja i.o. Krzysztofa Zbaraskiego...", str. 165.

18) А. Ю. Кримський: Твори в п'яти томах, т. IV, стор. 425.

в кінці XV стол. Роксолянин батько носив родові прізвище «Лісовський». Тут виникає сумнів, бо прізвища на «цький», «ський» належали, як правило, маєтній шляхті, а незнатні люди на Україні тоді родових прізвищ не мали. Щойно в 1642 році митрополит П. Могила доручив православним священикам вести метрики, в яких, проте, і в XVIII стол. фігурували лише імена без родових та інших прізвищ¹⁹. Тому досить проблематично, щоб в зазначений час простий православний священик вже мав родові прізвище.

Отже невідомо, як насправді звали Роксоляну, яке її прізвище й чи було вже в неї взагалі, як звали її батьків. За словами згаданого Михайла Литвина, її викрали, тобто взяли в ясир (полон), найвірогідніше — кримські татари. М. Савка в зазначеній статті запевняє, ніби це сталося в 1512 році. Я. Кісь на підставі різних хронік проаналізував ті татарські напади, які могли мати відношення до Рогатина — вийшло, що Роксоляна могла потрапити в ясир між 1509 і 1516 роками²⁰. Однак вірогідніше — десь перед самим 1520 роком. З Рогатина невідільницький шлях Роксоляни проліг до Криму. Становище невідільників було жахливе й майже безнадійне, проте молодим гарним полонянкам жилося краще. Ось як писав Михайло Литвин: «Жінок, які мають вгамовувати чоловічу жагу, продавці тримають інакше. Деякі мають розвеселяти на бенкетах — то тих навчають співати й грати... Гарні дівчата нашої крові купуються іноді на вагу золота і як іноді тут-таки зараз на місці перепродуються, даючи собою для продавця чималу вигоду»²¹. Напевно, таку початкову школу пройшла і юна Роксоляна, адже потрапила до гарему самого Сулеймана. Вважають, що вона опинилася там в 1520 році²². Якраз восени того року Сулейман став султаном, тому неясно, чи він дістав Роксоляну як ще був принцом, а чи вже як став султаном. Звичайно, для гарему її купили на невідільницькому ринку. На думку Р. Самарджича, Роксоляна поступила до гарему приблизно в 20-річному віці, отже мала б народитися чи не в 1500 р. У советських публікаціях її роком народження вказується 1505 р. Справжній рік народження Роксоляни, мабуть, лежить десь між цими двома датами (сам Сулейман I народився в 1494 році).

Ось скільки відомо про Роксоляну до того, як вона потрапила до гарему — мало. Тому, зрозуміло, в різних дослідженнях цей період Роксоляниного життя просто пропускали, а письменники заповнювали його різними вигадками. Неосвідомленість доходила до того, що, наприклад, свого часу німецький письменник Й. Градов зобразив Роксоляну дочкою кримського хана, яку взяли в полон і продали до гарему... запорізькі козаки.

19) Ю. К. Редько: Сучасні українські прізвища, К., 1966, стор. 4.

20) Я. Кісь, зазначена стаття, стор. 27.

21) «Мемуары, относящиеся к истории Южной России», вип. I.

22) УРЕ, вид. 1, т. 12, стор. 338; УРЕ, т. 4, стор. 7; Радован Самарджич, зазначена праця, стор. 96.

На черзі гаремний період життя славетної українки. В султанському гаремі було багато одалісок, але, звичайно, не всім вдавалося полонити султанове серце. Якщо котрась з коханок більше подобалась йому, та ще як народжувала дітей, особливо сина, то вона займала привілейоване становище в порівнянні з іншими гаремними коханками. По-турецьки таку жінку називали башкадуною. Нею до поступлення Роксоляни до гарему була черкеска Махідеван (Весняна троянда)*, від якої Сулейман I мав дітей, зокрема найстаршого сина Мустафу. Це була гарна, горда жінка, мабуть знатного роду. Вона поступила до гарему як аманатка від черкесів на знак покірності Туреччині (Роксолянну ж просто продали як живий товар). Сулейман I спочатку кохав свою Махідеван. Султанова мати (валіде) Хафса була дочкою кримського хана Менглі-Гірея, а по материнській лінії також походила з черкесів. Вона любила свою напівземлячку Махідеван, всіляко сприяла їй, а воля валіде в султанському дворі мала не абияку вагу. За мусульманським законом можна було мати чотири законні дружини, в той час, як кількість коханок-рабінь не обмежувалася. В султанському гаремі панували заздрощі, плітки, підступ, доноси тощо. Наявність законної дружини (дружин) аж ніяк не обмежувала мусульманина якоюсь подружньою вірністю — він міг будь-коли розважатися з будь-якою своєю гаремною коханкою. В зазначеній гаремній ситуації Роксоляні дуже нелегко було вибитися «в люди» та й хто зна, чи вона мріяла про це з самого початку. Саме султанове «залицання» до своїх одалісок відбувалося так: він заходив до гарему, де перед ним одаліски влаштували різні розваги: танцювали, грали, співали тощо й звичайно демонстрували себе. Якщо якась приглянулася султанові, то він клав на неї легеньку хустину — вона мала провести з ним ніч, після якої одаліска могла або піднятися над своїми посестрами з гарему, або позбутися дальшої уваги всевладного володаря. Відомий опис того султанського «залицання», яке вирішило дальшу долю Роксоляни. Це було десь восени 1521 року, коли Сулейман I повернувся з переможного походу на Белград. Султана чекала згадана Махідеван з синами (дочка померла під час походу), проте сталося інакше. Султан відвідав свій гарем: «Якось байдуже блукаючи між черкесками й грузинками, дівчатами, чию вроду в Царгороді вважали клясичною, султан зненацька зупинився перед одним ніжним і милим обличчям. Він опустив погляд на підведене до нього обличчя без явної вроди, але з спокосливим усміхом, сині очі затінені довгими віями промовляли до нього не тільки пустошливо, а й зухвало. І він, що бачив стільки поглядів сповнених пристрасти, муки й приниження, несподівано піддався отим розсміяним очам дівчини, яку в гаремі назвали Хуррем. Легку, як павутинка хустину залишив на ніжному плечі тої, яку цілий світ

* Я. Кісь у своїй статті називає її Восфораною.

незабаром зватиме Роксоляною»²³. Пізнавши Роксоляну, султан, звичайно, міг забавлятися й забавлявся і з іншими гаремними коханками, не скинув він зразу з рахунку й своє перше кохання — Махідеван, однак з своєю Хассекі Хуррем вже не поривав до кінця її життя.

Вона полонила його серце, душу, розум. Чим і як? Тут насамперед виникає спокуса поговорити про її зовнішність, вроду. За деякими теперішніми публікаціями (УРЕ, РЕУ та інші) Роксоляна відзначалася красою. Про дивну красу цієї українки говорив французький поет і історик XIX стол. А. Ламартін²⁴, а також румунський історик Н. Йорга²⁵. Натомість Роксолянині сучасники не помічали в ній дивної краси чи, за словами султанового біографа, цитованого вище — явної вроди. Слова Б. Наваджеро про «милий, скромний вигляд» ще не свідчать про особливу красу. П. Брагадіно в 1526 році, коли Роксоляні було понад 20 років, відзначив: «Молода, але негарна, граціозна й невелика ростом»²⁶. Щоправда, поняття про жіночу красу в різних народів і в різний час неоднакове, в цій справі велике значення має суб'єктивний чинник. У всякому разі Роксоляна не відповідала ні тодішньому європейському, ані турецькому еталонам жіночої краси. Збереглася низка портретних зображень, які традиційно пов'язуються з Роксоляною. На деяких із них взагалі годі й запідозрити красу портретованої²⁷. Найбільш правдивим мав би бути Роксолянин портрет із згаданої книги Буассарда (1596 р.), оскільки поміщені в ній портрети «зображені» з натури на старовинних медалях і привезені з Константинополя та подаровані імператорові Фердинандові... «Проте в зображенні Роксоляни з натури могли бути труднощі, бо, як відомо, іслам негативно ставиться до зображення людей. І ще А. Кримський, принаймні в деяких портретах Буассардової книги, бачив містифікацію, надуманість»²⁸. Так чи не так, але з цієї книги глядить молода, приваблива, однак не така вже вродлива «*Rossa Solymanni uxor*». На Україні, зокрема в Галичині більш значне інше зображення, яке хоч не має давнього підпису, але за традицією атрибутується як портрет Роксоляни. Він знаходиться у Львівському Історичному Музеї і датується кінцем XVI стол. (також XVII стол.). На ньому портретована особа в «шапці», яку приймали за чалму. Натомість мистецтвознавець П. Білецький в цьому портреті бачить не Роксоляну, а невідомого юнака «лісовчи-

23) Радован Самарджич, зазначена праця, стор. 16; наведено і в романі П. Загребельного «Роксолана».

24) Михайло Савка, зазначена стаття, стор. 45.

25) N. Jarga: *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 1909, Vol. II, p. 345.

26) «*Relazioni . . .*», т. IX — серія 3, т. 3, стор. 102.

27) Михайло Савка, зазначена стаття, поміщені в ній зображення.

28) Акад. А. Кримський: Вступ до історії Туреччини, вип. 3. Європейські джерела XVI в., К., 1926, стор. 107.

ка«-кавалериста з загону польського полковника Лісовського. На його думку й прізвище »Лісовська« може бути наслідком помилкової асоціації з назвою »лісовчик«. За переконанням Білецького, на голові юнака не чалма, а стародавній, поширений в Польщі чоловічий головний убір²⁹. Чалма чи не чалма, однак з портрету таки глядять жінка: довше волосся, великі очі, тонкі дугоподібні брови, спадисті рамена, »м'якеньке« тіло тощо. Жінка молода, симпатична, чи красива — проблематично. М. Савка в своїй статті про Роксоляну, покликуючись на неназваних турецьких хроністів, навіть такий її портрет: овальне обличчя, м'ясисті губи, піднятий до гори (кирпатий) ніс, смуглява, великі очі з довгими віями, чорні брови, чарівний усміх. Щодо форми носа, то на неї звернули увагу європейці — »le nez a la Roxolana«. Цікаво, що на жодному з відомих портретів ніс не кирпатий. І ще таке: Роксоляна мала, здається, золотаве волосся, яке для турків (смуглих) могло виглядати аж червоним. Тому, напевно, була вона не смуглява, а білява, адже й очі сині. Сказане про Роксолянин вигляд можна підсумувати словами А. Кримського: »... над тим недосяжновисоким, мудрим володарем мала нечувано величезну силу його не так вродлива, як розумна й інтриганська жінка«³⁰. Натомість сам Сулейман I, за словами Лоніцерія, був заворожений красою Росси. Італійський мандрівник XVI стол. Б. Рамберті описав зовнішній вигляд та душевний портрет самого Сулеймана I³¹. Зовнішньо він був незугарний у всіх відношеннях, але це для абсолютного володаря життя й смерті своїх підневільних коханок не було дошкульною вадою. А за душевним складом — це великий мелянхолік, який ніколи не розмовляв би і не всміхнувся б, якби не вживав опій. Попри свою мелянхолію Сулейман I був запальний, однак легко прощав провини. Далі, мав добре серце, і ще: в усьому стриманий і скромний, милосердний, людяний, дозволяв, щоб ним керували улюбленці. Звичайно, наведені позитивні риси не слід абсолютизувати, їх належить міряти тодішньою турецькою міркою, особливо в порівнянні з жорстоким, кровожадним Сулеймановим батьком Селімом. Роксоляна й зуміла знайти до свого володаря відповідний інтимно-психологічний ключ. Посол Бусбек пояснював Роксолянин зліт як коханням Сулеймана I, так і нерозбещеністю, нерозпущеністю султана. За твердженням чужоземних послів, Сулейман I на відміну від своїх попередників не знав содомського гріха, тому й більше тримався жінок, а з-поміж них — переважно однієї Роксоляни, яка 30-го вересня 1522 року народила сина Мехмеда. За деякими відомостями після народження сина Роксоляна мала б просити султана, щоб він звільнив її від жіночих обов'язків щодо нього. Хто-зна чи то було щире бажання чи жіноча інтрига, але султан не зважав — наступного року Роксоляна

29) Платон Білецький: Український портретний живопис XVII-XVIII стол., К., 1969, стор. 36-38.

30) А. Ю. Кримський: Твори в п'яти томах, т. V, стор. 425.

31) Радован Самарджич, зазначена праця, стор. 522-523.

подарувала йому дочку Мігрмах. Опинившись у султанському гаремі та ще й так полонивши Сулейманове серце, Роксоляна, звичайно, вже ніколи не могла вийти звідти. А тут ще й діти, то належало жити й діяти в наявних умовах. Ці умови спочатку були такі: «законну» перевагу над Роксолянню мала згадана черкеска Махідеван, яка була матір'ю наступника трону. Їй всіляко протегувала валіде Хафса. Шанували її і в близькому оточенні султана. Черкеска ніяк не могла змиритися, щоб Роксоляна зайняла її місце. До того ж Роксолянню в султанському дворі не любили, звичайно, за виїнятком самого султана. Ця любов була дуже сильним козирем. Між Махідеван і Роксолянню не могло бути жодного компромісу. І ось випадок у 1523 р. розсудив їх. Про це докладно розповів Б. Наваджеро. Було так. Якось Махідеван накинулася на Роксолянню й просто стала бити її, подряпала, повисмикувала волосся, називала «проданим м'ясом» тощо. Якраз після такої сцени Сулейман I покликав Роксолянню для чергової розваги, але його Хуррем Хассекі відмовилася прийти, мотивуючи, що в такому стані та ще й так як «продане м'ясо» не може стати перед своїм володарем. Не прийти на вимогу султана — це нечуване зухвальство. Султан наказав привести Роксолянню — та прийшла і розповіла що і як. Привели Махідеван. І вона розповіла правду, додавши, що Роксоляна заслужила на це, бо вона, Махідеван, найперше стала догоджувати султанові, тому всі інші в гаремі мають уступати їй і вважати її за свою володарку. Султан розсудив двох непримиренних суперниць не розумом, а серцем: не бажав після цього знати Махідеван. Для Роксоляни це була велика перемога, про яку вона, можливо, мріяла, якій, мабуть і торувала шлях, але до якої значною мірою спричинився випадок. В 1524 р. вона народила сина Селіма, в 1525 р. — сина Баязила, наступного року — Абдулаха (помер невдовзі після народження). Це, звичайно, зміцнювало становище Роксоляни, але в той час вона ще не досягла апогею свого всебічного впливу на султана.

Досить зазначити, що султанова мати Хафса і сестра Хатіджа симпатизували таки черкесці Махідеван. Не видно, щоб в 20-их роках Роксоляна явно грала помітну роллю у державно-політичних справах. В цій царині неподільно панував Сулейманів улюбленець, великий візир (перший міністр) Ібрагім-паша. Цей здібний, освічений, спритний діяч походив з простого грецького роду. В юності його продали в рабство одній багатій вдові-туркені, потім доля випадково звела його з тоді ще принцом Сулейманом — вони стали нерозлийвода. Коли ж Сулейман став султаном, то взяв Ібрагіма до себе і влітку 1523 р. зробив його великим візирем, а наступного року видав за нього свою сестру Хатіджу. З волі султана його улюбленець Ібрагім-паша зосередив у своїх руках величезну владу. З ним рахувалися в султанському дворі; бачачи, який прихильний до нього султан, то інші члени султанової родини нама-

галися заприятелювати з ним. Ібрагім-пашу поважали в Європі. Щодо Роксоляни, то в душі вона, мабуть, не погоджувалася ділити з Ібрагімом-пашею монополію впливу на Сулеймана. Були й зовнішні прояви неприязні між ними. Наприклад, в 1526 р. великий візир з угорського походження надіслав Роксоляні цінні подарунки, до чого вона поставилася зневажливо — Сулейман I в листі докоряв їй за це. Великий візир ставився до принца Мустафи, сина від Махідеван, як до законного наслідника султанського трону, що не могло подобатися Роксоляні, яка мала від султана синів і, звичайно, в далекій перспективі бачила когось із них на троні. І ще таке. Вже відомо, як болісно zareагувала Роксоляна на фразу Махідеван про продане м'ясо, а була чутка, що ніби не хто інший, а Ібрагім-паша доставив просту невольницю-українку, згодом славнозвісну Роксолянчу до Сулейманового гарему. Здається, що Роксоляна, пішовши вгору, мріяла позбутися свідка свого колишнього приниження. Проте покищо це було неможливо. Ібрагім-паша, улюбленець султана, міцно стояв біля державного керма, до якого, отже, Роксоляна не мала прямого доступу. Її монополією покищо було султанове кохання. Сулейман I часто бував у відлученнях із столиці (військові походи, лови). Відлучення ще більше зміцнювали його кохання до Роксоляни. Свої почуття він виливав в листах до своєї Хассекі, вона, звичайно, відповідала йому — і гінці стрімголов доставляли листи від одного до другого. Ось деякі зразки листування між Сулейманом I та Роксолянчу³². Султан до Роксоляни: «Не питай Меджуна про кохання: він зачудований. Не сподівайся, що таємницю відкриє ферхад: то тільки казка. Питай мене про знаки кохання — я розповім тобі».

Султан на крилах думок летів до своєї Хассекі наче метелик до світла: «Моя люба, ти станеш свічкою, а твій любий метеликом». Очманілий від кохання Мухіб (Сулейман I) благав у листі свою кохану: «Прилинь і прогуляйся в кришталевому палаці мого серця». Він сам бажав полинути до своєї милої, щоб «мереживом її кучерів полонити пташку свого серця у трояндовості її краси». Читаючи Сулейманові листи до Роксоляни, важко повірити, що писав їх грізний володар людей і народів, понурий мелянхолік, якого з отупіння виводив лише опій. Звичайно, в султанових листах до Роксоляни багато східньої умовності, символіки і поетичної біжутерії, тож чи щирий автор в цих своїх епістолярних почуттях? Так, щирий, бо він, всесильний володар, не потребував загравати з адресаткою, полонити її душу своїм красномовством — писав те, що відчував.

У своїх листах до султана Роксоляна — одна ніжність, покірність, відданість. Для неї Сулейман I насамперед обожнений володар, а вона його ревна прислужниця.

32) Там же, стор. 537-542; український переклад є і в романі П. Загребельного.

(Далі буде)

ПОЕЗІЯ З НЕСКОРЕНОЇ УКРАЇНИ

Євген КРАМАР

БРАТАМ ЛЯХАМ

Забути б . . . Ні, сусіде ляше,
Не стерли пам'яті віки.
Згадаймо те спóлзусіє наше,
Жили ми — правда, залюбки?

Латина, гонор — це ж декорум,
Косметика, а повсякчас . . .
Поглянь: *infernus rusticorum**
Окато зиркає на нас.

Конав козак на смертній палі,
А в замку розважався пан,
І Україну далі й далі
В ярмі зашморгував аркан.

Батіг звивався безупину,
І ксьондз лукавий скаженів.
Мужик хилив для ока спину,
А в серці мав пекельний гнів.

Було б для шляхти щастя повне,
Якби не счлор ten łajdak, cham.
І ще: тоді життя духовне
Належало по праву нам.

Наш степ живився власним соком,
Він не бажав чужих дощів.
Козак потрібне мав під боком,
Ні, до Європи не дозрів.

Бо ми — це ж Русь і візантійство,
А ви — маґнатство, Ватикан.
Все інше, знай, одне крутіїство.
Чи так, чи ні — такий був плян.

То тяміш, брате? Я ж то знаю,
Якого розбрату і зла,
І скільки крові й сліз по краю
Угода брестська рознесла.

А що ж король? Хитка корона,
Де править вето й судить ніж.
До того ж, ксьондз з свого амвона
Благословляв: »Схизмата ріж!«

*) Лат.: пекло для селян.

Буває так: ще краплю в чашу —
І чаша виповниться вщертъ.
Ох, заварили ж бо ми кашу,
І воля, віра; ні — то смерть.

... Не стало Гуні і Трясила,
Лягли Павлюк і Сулима ...
Упало й вас силенна сила,
Та все, здавалося, дарма.

І раптом громовиця з неба —
Затрясся весь шляхетський стан.
Ти тямиш, брате, це на тебе
Свої полки повів Богдан.

Козацька кара. Може, й Божа —
За глум і сльози, кривди, кров.
І клич od morza і do morza
Луною вільною пройшов.

Ти й досі кажеш: chamstwo, bydło,
Так, так — довкола все ревло,
Ламавши все, що остогидло.
А в тих словах — твоє жалоб.

Ну й погуляла Україна —
Ні берегів, ані русла.
Та й захмеліла сиротина,
Бо вже давно так не пила.

Її, безпам'ятну, зв'язали
І панству кинули до ніг,
І знов — заглянь но в ті анали —
Зневага, кривда і батіг ...

Тісна вже стала посполита,
Бо й литвини, і ми, і ви ...
А надто шляхта гордовита.
Куди ж тікати? До Москви.

В борні помалу гасли сили,
Руїна в селах і містах,
І Україну поділили
Таки живцем — москаль і лях.

Та лихо далі не вгавало,
І знов завихорився степ.
Неначе ще було замало
І крові, й трупів, і халеп.

Між нами пролягла безодня
І роз'єднала двох братів.
По той бік Умань, звідси Кодня —
І ще раз край забагрянів.

Нас різанина не навчила,
То гримнув з неба смертний час —
Спочатку нас взяла могила,
Тоді поглинула і вас.

І що ж то трапилося з нами,
І хто тут винен, ви чи ми?
Адже вважалися братами,
Та не були . . . так, так — людьми.

ПЕРШИЙ СНІГ

Сипле біла пудра з неба,
Засніжило цілий світ,
Мов гаптована мережка
В їжачках колючий дріт.

Сніжнобіло. І неначе
Скрізь чорноти вже нема.
Глянь: оділа білу плахту
Навіть мачуха-тюрма.

А в утробі — милий Боже!
Не збагне ні служ, ні зір:
Гомо сапієнс — людина —
Найлютіший в світі звір.

І на все одна управа
І однаковий тягар —
Тож мандрує по етапах
Здеформований бунтар.

Знай, мовчать високі мури,
Глухо гаркають ключі.
Нероздільні в симбіозі
Щит і схрещені мечі.**

Перший сніг. Ось-ось, не видно —
І новий тюремний рік.
Тільки сам, а де ж те щастя,
Чи не буде вже повік?

**) Щит і схрещені мечі — емблема юстиції в ССРСР.

НАУКА І ДОСЛІДИ

Проф. д-р Юрій БОЙКО

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОСОФІЇ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛІЗМУ

(Закінчення, 3)

»Членом братства, — читаємо в «Історії української культури», — міг бути кожний, хто записався, не тільки міщанин, але шляхтич і селянин. Записуючися до братства, платив окуп, або вступне, а потім постійну вкладку. Раз у рік відбувався вибір старших братів... Ці брати »обсиляли схожку«, тобто визначували сходини братства, на яких усі мали бути приявні, під загрозою кари. Братство давало різні користі своїм членам. Із братської каси давали допомогу зубожілим міщанам, особливо як хтось попав у довги; деякі братства мали значні фонди, так що позичали більші суми під заставу різних речей. Так само братство опікувалося хворими членами, а для бідноти закладало притулки, що звалися шпиталями. Коли на когось »Бог припустив смертний час«, браття брали участь в його похоронах та наймали службу за його душу. Кожний член братства мав право вписати до пам'ятника братства свою родину. У день місцевого празника відбувався у братстві бенкет, т. зв. »честь«, у яким брали участь усі браття і запрошені гості. Братство змагало до того, щоб виробити якнайбільшу солідарність і зв'язок між своїми членами. Коли котрийсь брат посварився з другим, не смів іти до »іншого уряду«, не пожалувавшись передше братії. Братство бажало, щоб міщани всі справи вирішали між собою. В уставах деяких братств був припис, що хто вже раз вступив до братства, не сміє вже з нього виступати: »Котрий брат за своїм упором хотів би з братства виступити, того церква має карати поти, аж знову повернеться до братства«. За порушення дисципліни братський суд назначував різні кари, — найчастіше наказував заплатити за віск на церковне світло. Деколи засуджував братів на арешт у церковній дзвіниці« (»Історія української культури«, вид. Тиктора, зош. IV, стор. 147).

Роля братств у творенні національного життя величезна. Будова шкіл, шпиталів, друкарень, боротьба за соціальні права українських станів, оборона православної віри і нації — це той широкий круг функцій, що їх перебрали на себе стани. В братствах добровільно єдналися міщанство, духівництво, селянство, козацтво, шляхта, тобто всі тодішні стани українського суспільства. І це єднання було добровільним. Лише моральний фактор відчуття національно-релігійного інтересу й обов'язку єднав ці стани в одній організації. За твердженням М. Грушевського, Львівське братство, після надання йому ставропігії, мало тенденцію перерости в українську владу, що, спираючись на моральнім началі, заступила б відсутність української державної влади:

»Реформоване Львівське братство має послужити центральним, на-

чальним органом нової організації, релігійної назверх, національної в основі своїй, яка мала обняти цілу Україну... Братство заводить не тільки моральну цензуру над своїми членами, відлучуючи їх від церкви за провини, але має право і обов'язок через членів і через місцеві братства слідити за поведінням взагалі православної людности, православного духовенства і навіть православної єрархії. Має вважати на всякі непорядки церковні, на всякі прояви неморального, нехристиянського життя духовенства, остерігати непоправних, звертати на них увагу владики, а якби єпископ, замість помагати братству в такій його роботі, став їй противитися — вважати його ворогом правди й противитися йому. Братська організація з Львівським братством на чолі стає, таким чином, контрольним органом церкви й суспільности, трибуналом українським взагалі, певного роду національним українським правительством» (Грушевський: »Культурно-національний рух на Україні«, стор. 112-113).

Спочатку Львівське братство, а пізніше Київське та інші відіграли величезну роль у формуванні соціального світогляду українського народу, і без урахування цього в процесах української історії XVII-XVIII стол. трудно зорієнтуватися. Сотні братських клітин укрили Україну, її міста і села. Під знаком братської ідеології розвивається у нас життя всього XVII стол. О. Єфименко в своїй прецікавій праці, присвяченій братствам, доводить, що останні відіграли певну роль і в XVIII віці. Тоді, коли Москва вже знищила останки політичної автономії, український народ стихійно пробував через братства зберегти особливості свого соціального світогляду, і братства під тиском урядової системи й церкви остаточно втратили своє значення лише в XIX стол.

Ще більш національну органічність українства XVI-XVIII віків виявляє феномен козацтва, особливо низового. Російський марксист — історик Рожков, а за ним і український соціаліст проф. І. Мазепа твердять, що відсутність гострих соціальних противенств пояснюється економічною відсталістю українського степу, в якому через постійну загрозу від кочовиків не був можливий нормальний розвиток соціально-економічного життя. Виходило б, що класова недиференційованість сприяла наявності патріархальних відносин між усіма елементами козацтва. І. Мазепа підкреслює, що в Західній Україні, віддаленій від степових небезпек, соціальні відносини розвинулися, мовляв, нормальніше і там створилися »февдальні відносини«. Вплив степу на українське життя справді величезний, але він не може пояснити відсутности гострої соціальної боротьби в українським народі, зокрема в козацтві. Аджеж на прикладі Львівського братства ми бачили, що ідеологія національної солідарности йшла не тільки з »примітивного« степу, але й з повністю феудального Заходу, і то так, що шляхта належала до братства. Часи Сагайдачного вже знали серед городового козацтва »значних«, заможних і козаків-нетяг. Однак це не перешкодило Сагайдачному зробити з козацтва українську силу, обруч, за виразом Грушевського, що збивав воедино українську національність в боротьбі за

національні цілі. Маєткова нерівність була властива і січовому козацтву. Право приватної власності в Січі було розвинене так, що крадіжка вважалася найважчим злочином і каралась не раз смертю. Але особливістю низового козацтва було ідеалістичне служіння національним цілям.

Ідеалістичність у своїй повній безпосередності — це та якість людської природи, з якою ані історичний матеріалізм, ані споріднені з ним історіософічні системи не можуть дати собі ради. А тим часом цей глибокий ідеалізм виріс на українському ґрунті як виплід вікової української трагедії, і в цьому ідеалізмові з могутньою силою виявилася молода життєва цінність української нації.

Еварницький у своїй «Истории запорожских казаков» пише:

»Многие жили лишь для того, чтобы отбивать христианский «ясырь» у татар, ежегодно уводимый тысячами, даже десятками тысяч из Украины в далекие области Малой Азии, Индии, Египта и других отдаленных стран: они залегали по глубоким балкам, прятались по сторонам проезжих дорог, скрывались по чащам густых лесов и, зорко подстерегая татарские отряды, внезапно нападали на них, отнимали из рук диких врагов несчастных невольников, которых потом на собственный счет лечили, давали одежду, снабжали продовольствием и возвращали на родину; этими подвигами заслужили историческую известность в особенности казаки Хижняк, Шульга и Рудь» (стор. 308).

Якими «клясовими інтересами», якими «обставинами клясової боротьби» можна пояснити цей високий ідеалізм козацьких лицарів? А він виплекувався в козацькому братстві-ордені на протязі цілої епохи. Він поклав нестерту печатку на ряд поколінь цих відважних воєків. В часі Хмельниччини велика кількість цих лицарів-аскетів включила свої сили в процес державного будівництва, в різні ділянки господарської й адміністративної машини молодій державі і позначила розвиток української соціальної системи високими якостями національної органічності.

Соціяльне гноблення, соціяльна боротьба — досить виразні явища української історії, як і всякої іншої. Можна навести безліч прикладів того, як протягом XVII-XVIII стол. українська старшина затискувала в кулак голоту, знущала з українського селянина, визискувала його. Одначе, незаперечним є, що українське суспільно-політичне життя XVI-XVII стол. мало довгий ряд фактів, що виражають тенденцію всенациональної, надклясової, надстанової єдності. І саме з цієї тенденції впливало все конструктивне, творче в українському житті.

Україна в середині XVII стол. опинилася у вийнятково сприятливій ситуації для творення нових, тоді ще нечуваних форм суспільного устрою народовладности. Зруйнування фєвдального польського ладу революційним шляхом, викликання активності широких народніх мас в бігу революції і включення їх в державне будівництво, вільнолюбні традиції Запорізької Січі, живі традиції

вікового розвитку солідаризму в церковних братствах — це були ті радикальні фактори, що творили сприятливу обставину для розвитку на українському ґрунті народовладного політичного устрою. І треба сказати, що контури його вже в епоху Руїни виразно окреслювалися. Цікаво відзначити, що протягом десятиків років на Україні був правно і фактично можливий перехід тої чи іншої особи з нижчого стану до вищого. Стани не були розмежовані такими перепонами, які були в Західній Європі і, розуміється, в Московщині. Тоді як селянство було закріпачене на всьому європейському континенті, на Україні воно було в напівкріпацькому стані і мало право вільного переходу з місця на місце. В другій половині XVII стол. не було в світі країни з більше передовим соціальним і державним устроєм від України, а конституційний устрій Української Держави, усталений першою нашою еміграцією по поразці Мазепи, був одним із перших хронологічно і одним із найпередовіших конституційних устроїв опертих на ідеї народовладности. (Диви про умову К. Гордієнка з П. Орликом і Карлом XII у кн. М. Драгоманова: »Політичні пісні українського народу XVII-XIX ст.«, Женева 1889, CLII-LV).

І коли наша народовладність не вивершилася, а занепала, то перша вина тут Москви, яка розкладала наш соціальний організм підступною демагогічною політикою із середини і розчавлювала окупантським чоботом згори.

XIX століття знов відродило тугу за соціальною єдністю в українським національним організмі. Всім відомо, з якою силою ця туга виявилася у Т. Г. Шевченка. Шевченко збагнув, яке величезне значення взагалі відіграє момент єдності соціальних сил в історії. В поемі »Іржавець« він зазначає, що перемога була б на стороні Мазепи, »якби були одностайно стали, та з фастовським полковником гетьмана єднали«. В гайдамацькому русі Залізняка, що спочатку мав такий великий успіх, Шевченко не забуває підкреслити об'єднаність усіх українських соціальних сил:

Зібралися; старий, малий,
Убогий, багатий
Поєднались-дожидують
Великого свята.

В романтичній візії кирилометодіївців — »Книгах Битія Українського Народу« — історичний поступ трактується, як розростання соціально-етичного ідеалу в душі здійснень Христових заповітів. Братчики вірять, що не пропала Україна, бо вона знати не хотіла ні царя, ні пана, а хоч і був цар та чужий, і хоч були пани, та чужі, і хоч з української крові були ті виродки, одначе не псували своїми губами мерзенними української мови і самі себе не називали українцями, а істий українець, хоч був він простого, хоч панського роду тепер, повинен не любити ні царя, ні пана, а повинен любити і пам'ятувати одного Бога Ісуса Христа, царя і пана над небом

і землю» (М. Костомарів: Книги Битія Українського Народу», Авґсбург, 1947, стор. 22).

Палкі романтики не відрізняли тут дійсности від свого ідеалу. Український поміщик — мрійник Білозер, що жив у атмосфері духової екзальтованости кирилометодіївців, на практиці, в дійсності залишався кріпосником, що з гіркою іронією відзначав у своєму щоденнику Шевченко. Проте вже той самий факт, що кирилометодіївський гурт в цілому усвідомлював історичний поступ як розвиток внутрішньонаціональної соціальної гармонії, є фактом знаменним і історично плідним: після кирилометодіївців і Шевченка зокрема ідея внутрішньонаціональної гармонійности соціальних відносин присутня в творах цілого ряду письменників і публіцистів. Серед них перше місце належить Іванові Франкові, що і в сивій давнині шукав прикладів тісної співпраці різних соціальних складників на користь батьківщини («Захар Беркут», «Сон князя Святослава»), і в прикладах з недавнього минулого розкривав психологічно-національні особливості українського народу, особливості, що уможливлюють творення соціального миру («Панські жарти»), і в площині образного поетично-філософського осмислення підійшов до проблеми соціальної гармонії, як визволення людства з кайданів зла («Смерть Каїна»). Знаходимо ідею внутрінаціонального соціального миру і в Лесі Українки. У поетеси ця ідея яскраво, по-бойовому протиставлена марксистським гаслам класової боротьби («В дому роботи, в країні неволі»).

Український націоналізм, розгортаючи свою теорію національної солідарности, не робить жодного «винаходу», лише ураховує природний гін нації до органічної єдности, і, користаючи з попередніх шукань форматорів української самосвідомости, стремить завершити цей процес стрункою теоретичною концепцією. Вже й сьогодні ця концепція, що заповнює наші душі, переймає нас своїм етосом.

В світлі цього високого націоналістичного соціального етосу ще величнішою стає ідея самостійности, як ідея нічим не обмежених можливостей нашого народу.

*

Ми вже зазначали, що національний розвиток є кінець-кінцем змістом історичного розвитку людства.

Для людини, що йде уторованими стежками демоліберального думання, така наша позиція є абсолютно неприйомна. Як? — скаже вона. Таж земна куля сповнена загальнолюдських ідей, світових об'єднань, світових гуманітарних організацій. І що таке релігії, які стоять понад народами і націями, а власне охоплюють собою цілий ряд націй і зближують їх? І, зрештою, хіба ми не стоїмо на порозі нової великої епохи всесвітньої єдности, якій моляться не лише комуністи, але й західній демократичний світ?

Оці кинуті в одну купу питання не є рівновартні. І саме ставлення їх в один шерг зраджує демоліберальний підхід.

Почнімо з релігії, яка, безумовно, має в своїй основі вічне, універсальне. Універсальною основою християнства є все те в ньому, що виступає як Богооб'явлення. Ісус Христос зі своєю наукою не лише понаднаціональний, але і понадісторичний. Великі істини Його неспівмірні з часом, в якому вони виникли, вони є вічні яко Божественні Заповіти, котрим суджено постійно ушляхетнювати натуру людську. Однак вже сам Христос, оскільки він був Боголюдиною, об'явив себе людям конкретно, дотикально в людським національним образі. Ми можемо з упередженням ставитися до світоглядних підстав Ренанового життєпису Ісуса Христа, але ніхто не відмовить Ренанові в блискучому знанні того історичного відтинку часу і національних обставин, в яких провів своє життя Божественний Учитель на землі. І як же прекрасно, переконливо показує Ренан зв'язок Ісуса Христа з гебрейством, як тонко змальовує він людські національні риси Боголюдини! Ще більше має в собі людського, національного Церква християнська.

Взяти б, для прикладу, хоч православ'я. Відмінність українського православ'я від московського в XVII стол. так різко відчувалася, що в Москві вважали за потрібне перехрищувати православних українців наново. Знаємо також, що померлих українців москалі вважали з релігійних мотивів за незручне ховати на своїх цвинтарях.

Такі головні християнські таїнства, як хрищення, шлюб, похорон, причастя мають в українській православній церкві цілий ряд істотних національних особливостей. Ці особливості сягають глибоко в свідомість і підсвідомість української людини, є безпосередньою часткою нашого національного «я».

В добу русифікації православ'я на Україні народне весілля різко відмежувалося від церковного обряду. Це був відруховий акт національного самозахисту нашого народу, бо давніші історичні дані свідчать, що народне весілля вросло в церковне вінчання, так як вросла колядка в наш релігійний побут. В повісті «Маруся» Квітки-Основ'яненка можемо бачити давній український похорон з єдністю його народньо-етнографічних і церковних деталей. Які ж глибокі сфери народньої душі заторкують ці обряди, де релігійні уяви злилися з національно-побутовими в одне нерозривне ціле!

Все, що знаходить свій розвиток в часі, все це в церкві є національне, починаючи від найінтимніших переживань людини і кінчаючи стилем церковного малярства та архітектурним стилем церковного будівництва. Через церкву релігія стає історично-формульним елементом нації.

Універсальні істини релігії й самі по собі є великою і вічно діючою силою. Але вони є постійно незмінною і незмірною величиною, з якою людина знаходить спіритуальний зв'язок, тому вони не можуть бути предметом історіософії. Так, як саме буття, вітальність, ці істини є поза самим історичним процесом, як передумова історичного процесу.

Однак і в самій людській природі є потяг до універсальності. Він є натуральним відчуттям біологічної спільності людей. Людині властива біологічна солідарність до іншої людини, як особи одного біологічного типу серед світу істот інших зоотипів. Звідси первинно-інстинктивні порухи жалю, співчуття, любови до людини зовсім незнайомої, чужої й по племені й по роду.

Цей біологічний універсальний також є постійно діючий, незмінний. Він є такий же елементарний, як у тварини, бо й вищі типи тварин його також мають. І саме тому, що він біологічний, він не є підставою соціального розвитку, а значить і історіософії.

Що таке сьогоднішній гуманізм, нинішня діяльність гуманітарних приписів і установ? Там, де це не є ложна фарисейська філантропія, де він не є виразом міжнародних вигід (таких, як, наприклад, засади щодо полонених у війні), там маємо справу зі сплетінням найвищого, надземного, божественного із елементарним, первинно біологічним. Гуманізм завжди був і завжди буде великим ушляхетнюючим елементом людського життя. Але чи може він бути історичним фактором, тобто таким, що міняє і спрямовує життя людських спільнот під кутом соціологічним? Такі якості гуманізму дотепер історично ще не виявилися. Але є ще й іншого типу універсальності. Це ті, що стремлять активно заперечити ідею нації і підмінити її ідеєю людства. Як правило, під таким універсальним заховується хижі ікла імперіалізму. Іноді мантия універсальних ідей виглядає назовні шляхетно. У Достоєвського ідея панування російського народу—«богоносця» трактується як ідея страждання за «людство». «Потреба всесвітнього з'єднання людей є остання мука людей. Завжди людство, в своїй цілості, прагнуло улаштуватися всесвітньо. Багато було великих народів з великою історією, але, що вищі були ці народи, то були й нещасніші, бо дужче від інших відчували потребу всесвітності з'єднання людей». Це, коли хочете, теж ідея для історіософічної концепції. Але такої, що доценту руйнує історичну правду на користь політичним тенденціями, виправдуючи і Цезаря, і Чингіс-хана, і Петра I.

Ідея «всесвітньої єдності людей» мабуть так само стара, як старий імперіалізм. Зокрема концепція єдиної або зфедерованої Європи виникає ще в Амоса Коменського, проходить через теорію французьких енциклопедистів, через практику французької великої революції, втілюється в політичні пляни Наполеона і постійно активізується протягом XIX—XX стол. Сьгодні ми не набагато ближче до її здійснення, як тоді, коли вона зформувалася. Як відомо, надхненним прихильником європейської єдності був Наполеон Бонапарт: «Одною з моїх найбільших думок, — пише він, — було збирання, з'єднання народів географічно єдиних, але роз'єднаних, роздіблених революціями і політикою... Я хотів зробити із кожного одне національне тіло». Він захоплено творив красиву лжу аж до такої міри, що сам переймався вірою в неї: «Як було б прекрасно в такому прямуюванні народів вступити в по-

томність, у благословіння віків! Тільки тоді, після такого першого спрощення можна було б віддатися прекрасній мрії цивілізації: всюди єдність законів, моральних начал, поглядів, почуттів, думок і речових користей». »Загальноєвропейський кодекс, загальноєвропейський суд; одна монета, одна вага, одна міра, один закон«. »Всі ріки одноплавні для всіх; всі моря вільні«. Тут ідею європейської єдності розгорнено так, що наші соціалісти чи ліберали навряд чи й спромоглися б щось до цього додати. Тим часом пляни Наполеона не стояли ні в якому контакті з живою дійсністю, як показала історія: XIX вік був віком найбурхливішого розвитку націй, а XX стол. продовжує його.

Неприваблива політична практика національного гніту, що ховалася за мріями Наполеона, виявилася дуже скоро: на неї недвозначно реагували всі народи Європи своїми революційно-визвольними рухами і повстаннями, яким навіть великий мілітарний геній Наполеона був безсильний протиставитися.

Приклад з Наполеоном — це класичний приклад розвитку і упадку понаднаціонального політичного універсалізму.

Сьогодні життя підносить чергову хвилю універсалізмів. На багатьох із нас вона ділає тому, що ми знаходимося, так скажу, в самій піні цієї хвилі. Не маємо історичної перспективи, тому піддаємося сугестіям. Ліком від цього може бути також націоналістична концепція історіософії.

Було б смішним і суперечним з історичними тенденціями розвитку заперечувати зріст взаємовпливів, національних культур і економік у світі. Під цим кутом погляду світ іде в напрямі єдності. Але тільки під цим кутом. Індивідуальність націй у цьому творенні єдності не тільки не затирається, але й далі розвивається й визначає собою як первооснова все суще в історії. І якщо судилося б колись здійснитися великопростірним концепціям політичних з'єднань, то їхня життєвість, тривалість стояла б у повній залежності від того, чи давали б ці великопростірні концепції нові можливості для поглиблення й повнішого розвитку націй як абсолютних цінностей в соціологічно-розвитковому процесі.

ДО УВАГИ ШАНОВНИХ ЧИТАЧІВ

Заходами автора і при чинній співпраці Об'єднання Абсолютентів Української Академічної Гімназії у Львові появилася в Українському Видавництві в Лондоні історія першої Академічної гімназії на рідних землях, під наг. »**ДО БЛАКИТНИХ ВЕРШИН**«. У книжці використав автор, д-р Роман В. Кухар, професор Державного Університету Форт Гейс в США, всі доступні джерельні матеріали до генези й розвитку тієї важливої освітньої установи в національному житті нашого народу.

Книжку, розміром 146 стор., з ілюстраціями будинків заведення й її виховників, в ціні 8 дол., можна набути, звертаючись на таку адресу:

R. Kuchar, 2402 Canal Blvd., Hays, Kansas 67601, USA

Володимир ЖИЛА

ФРАНКО І ГЕТЕ

(Закінчення, 2)

Франко є також автором віршованої казки *Лис Микита* (1890 р.), що займає найбільш помітне місце серед його казок і є одним з найпопулярніших творів цього жанру в українській літературі²⁴. Фабула мандрівного сюжету про Лиса, перероблена Гете у віршовану повість *Reineke Fuchs*, одержала найбільше поширення. Існували й інші переробки, з якими безперечно був ознайомлений Франко, але безпосереднім зразком для написання його поеми про Лиса послужив твір Гете, що стверджує сам автор поміткою «з німецького переробив»²⁵, при виданні свого *Лиса Микита*. В дійсності Франко є оригінальним українським твором, а посилення Франка на переробку з німецького дуже умовне, викликане, очевидно, цензурними міркуваннями²⁶.

Досі ми розглядали Франкові переклади з Гете. Звичайно, щоб уміло перекласти цю творчість, Франко мусив її ґрунтовно вивчати й постійно над нею працювати. Таким чином, з часом вона склала для нього окремих світ поетичної традиції, що глибоко запав у свідомість поета-перекладача та, без сумніву, був для нього життєдайним джерелом надхнення.

Зіставлення творчості двох видатних самобутніх мистців — Гете й Франка — річ надзвичайно складна. Надто тоді, коли йдеться про те, що вони мистці різних епох і різних світоглядів. А проте користь такого зіставлення є очевидною.

Немає сумніву, що Гете й Франко були в чомусь істотному споріднені. У загальному обом їм був притаманний оптимістичний світогляд, глибинний гуманізм і сильне тяжіння до філософського осмислення дійсності. Великий німецький поет приваблював Франка органічним злиттям простоти й мудрости, щирим гуманним почуттям, романтичною поривчастістю, суворим патосом у поєднанні з яскравою емоційністю і м'яким ліризмом — прикмети, що лягли в основу перлин Франкової лірики «*Зів'яле листя*».

Вплив Гете на поезію Франка досі ще мало досліджений. Я. Ярема торкається в основному лише поетичних імпульсів Гете, що знайшли місце в творчості Франка²⁷. Розглядає це питання також Леонід Рудницький. Він дошукується впливів *Фавста* в творчості Франка, а зокрема в ліричній драмі «*Зів'яле листя*»²⁸.

24) Я. В. Закревська: *Казки Івана Франка: мовно-художній аналіз*, Київ, «Наукова думка», 1966, стор. 43.

25) Іван Франко: «Хто такий «Лис Микита» і звідки родом?», *Твори*, т. 7, стор. 5.

26) Закревська, стор. 43.

27) Ярема, стор. 83-85.

28) Рудницький, стор. 107-108.

На його думку, мотив жадібності здійснити своє бажання, хоч би й загубити душу, органічно ввійшов у тканину десятого вірша «Третього жмутка» «Зів'ялого листя». Цей сам мотив знаходить Рудницький і в одинадцятому вірші, де герой готовий віддати чортові «небо, рай, весь світ», щоб тільки добитися здійснення свого бажання. У дванадцятому вірші Франко явно перегукується з Гете у своєму змалюванні чорта²⁹. Це приклади свідчень дослідників, що вказують як Франко користувався мотивами Гете в своїй творчості. Подібних асоціативних прикладів з поезії Гете у Франка чимало, але в цьому не виявляється духова спорідненість поетичних натур, яким притаманний високий емоційний лад у творчості та глибока життєстверджуюча гама почуттів.

Як знаємо, Гете поєднував у своїй індивідуальності романтичні й класичні елементи, як також об'єктивізм і суб'єктивізм, що були до певного ступеня перемішані в ньому³⁰. Він вимагав, щоб уся поезія була спричинена певними обставинами. Та якою чистою і прозорою вона не була б, вона повинна корінитися в реальності, представляти певне явище дійсності в красивій, поетичній формі³¹. Франко вважав, що література своїми темами, змістом і мотивами має бути такою ж багатою, як і життя. Кожен письменник повинен мати своє індивідуальне творче обличчя, свій спосіб писання, бо «творчість поетична — діло свободне, залежне від природи й успособлення чоловіка; правдиві, великі поети не подібні один до другого, кожен має щось свого, особного, чого ніхто інший не має»³². Проте Франко ніколи не заперечував, що «жоден правдивий поет не може обійтися... без знання того, що і як висказували і висказують інші поети»³³.

У передмові до другого видання *Зів'ялого листя*, Франко стверджує, що «видання цієї збірки ліричних пісень, найсуб'єктивніших із усіх... та при тій найбільш об'єктивних у способі малювання складного людського чуття»³⁴, є наголосенням типовості суб'єктивних авторських переживань і настроїв, змалюваних об'єктивно. Іншими словами, це висловлення того, «що всі ми відчуваємо, що всіх нас болить або радує, а чого ніхто ясно виразити не вміє»³⁵. І от тут є те істотне споріднення з Гете, та основа, на якій створювалася поетом лірична драма «*Зів'яле листя*», яку справедливо відносять до шедеврів світової поезії. На нашу думку, «*Зів'яле листя*» — це український різновид роману «*Страждання молодого Вертера*». Обидва твори далекі від песимізму й

29) Див. цю статтю, стор. 18.

30) Walter Pater, "Winckelmann": *The Renaissance: Studies in Art and Poetry*, London, MacMillan and Co., 1907, pp. 226-228; Marjorie Perloff, "Yeats and Goethe", *Comparative Literature*, 2(1971), 126-127.

31) Edward Engelberg, *The Vast Design: Patterns in W. B. Yeats's Aesthetic*, Toronto, University of Toronto Press, 1964, p. vi.

32) Іван Франко: «З останніх десятиліть 19 віку», *Літературно-Науковий Вісник*, 15(1901), стор. 128.

33) *Твори в двадцяти томах*, 1955, т. XVI, стор. 159.

34) Іван Франко: «Передне слово до другого видання [*Зів'ялого листя*]», *Твори*, 1958, т. XVI, кн. II, стор. 11.

35) *Твори в двадцяти томах*, т. XVI, стор. 160.

безнадійности, проте повні болю, туги й розчарувань, поєднаних з глибокою соціальною трагедією їхніх поколінь передової молоді.

Закінчуючи свою передмову до першого видання *»Зів'ялого листя«*, Франко пише: *»Чи варто було трудитися, щоб пустити в світ пару жмуктів зів'ялого листя, вкинути в круговорот нашого сучасного життя кілька крапель, затроєних песимізмом, а радше безнадійністю, розпукою та безрадністю? У нас і без того цього добра так багато! Та хто його знає — думалося мені — може це горе таке, як віспа, котру лічать вціплюванням віспи? Може, образ мук і горя хорої душі вздоровить деяку хору душу в нашій суспільності? Мені пригадався Гетевий Вертер і пригадалися ті слова, які Гете написав на екземплярі цієї своєї книги, посилаючи її одному своєму знайомому. З тими словами і я подаю оці вірші нашому молодому поколінню:*

Sei ein Mann und folge mir nicht nach!³⁶

За своїм характером *»Страждання молодого Вертера«* й *»Зів'яле листя«* — це трагедії нерозділеного кохання, в яких відображено душевний стан ліричного героя, показано складне людське почуття кохання у просторі й часі та дано широке поетичне змалювання внутрішнього світу закоханої людини. Емоції героїв передані безліччю відтінків, переливів із відтворенням складности й суперечливости почуттів. Кожного разу як Гете так і Франко подають один якийсь своєрідний момент, висвітлюють окрему грань душевного стану їхніх героїв, щоб таким чином скласти картину їхнього складного духового життя.

Важливо відзначити, що в основі сюжету *»Страждань молодого Вертера«* й *»Зів'ялого листя«* сховані дійсні переживання Гете й Франка, що відповідає вимогам геніяльного німецького поета, мовляв творчість повинна бути спричинена певними реальними обставинами з життя, або, як вимагав Франко, краса мистецького твору мусить лежати в *»його змісті, у вірному і глибокому відображенні життя«*³⁷. Слід пам'ятати, що обидва мистці творили мистецькі твори, а не писали біографічні замітки. Найрізноманітніші події і факти їхнього життя, потрапляючи до творчого горнила, виходили звідти вже узагальнені, пристосовані до твору, типізовані. Зображаючи свого Вертера, Гете малював узагальнений образ свого сучасника у всій повноті й складности його духового світу. Подібно поступав і Франко, змальовуючи свого ліричного героя *»Зів'ялого листя«*.

Франків герой безіменний, він палко покохав дівчину без надії на її взаємність. Він то проклинає її, намагаючись її забути, то

36) Іван Франко: [Передмова до першого видання *Зів'ялого листя*], *Твори*, т. XVI, кн. 11, стор. 8-9.

37) І. І. Сірак: *»Питання майстерності художнього твору в літературно-критичних статтях І. Франка«*, *Питання художньої майстерності*, Львів, В-во Львівського університету, 1958, стор. 5.

кличе її, згадуючи милий серцю образ. Потім знову насувається хмара відчаю й розпуки. Проте в «Першому жмутку» пробивається ледве помітне почуття надії, що не покидає героя. Це жевріюче почуття освяється новим спалахом кохання, що відтворено в «Другому жмутку». Заключний вірш цього жмутка «Сипле, сипле, сипле сніг» вказує на пригасання кохання в серці героя. Натомість з'являється жаль, потім байдужість і, нарешті, глибока втома. У «Третньому жмутку» Франко дає розв'язку драми: юнак втрачає свою кохану, вона стає дружиною іншого чоловіка. Герой розчаровується в своєму ідеалі, його любов зневажена, потоптана й назавжди втрачена. У нього немає більше мети в житті, вона пропала. Дійшовши до крайнього розпачу, він кінчає життя самогубством. У драмі немає конкретної героїні. Вона виступає то в образі легковажної красуні, то загадкової незнайомої дівчини, то звичайної обмеженої міщанки, а ще частіше просто чарівної, немов би то перенесеної з народніх пісень любки. Отже, є тут елементи спільні з сюжетом «Страждань молодого Вертера», але є і елементи нові, оригінальні й характерні для доби Франка.

У першій частині роману «Страждання молодого Вертера», любов Вертера не має в собі нічого трагічного; більше того, він навіть не намагається здобути Лотту для себе. Він їй подобається, вона признається йому, що вона майже заручена, при чому окремо наголошує слово «майже». Можна припустити, як стверджує польський письменник і перекладач Тадеуш Бой-Желенський, »Gdyby Werter zdeklarował się jasno, byłby zapewne bez trudu rozyskał serce Lotty«³⁸. Тут виступають помітні різниці між «Зів'ялим листям» і «Стражданнями молодого Вертера», не зважаючи на те, що стан емоційної напруги в обох творах майже однаковий. Гете й Франко засипають нас зливою медитацій, рефлексій, побутово-жанрових зарисовок тощо. Вертер поводиться подібно до Гете у його відносинах з Шарлоттою Буф; він хоче кохати, терпіти, але не женитися. Йому потрібне страждання, — як пише Бой-Желенський, — «для його власного духового розвитку» (стор. 63).

Перша частина «Страждань молодого Вертера» кінчається виїздом Вертера. Створюється своєрідна павза, приходиться тимчасовий стан рівноваги й заспокоєння героя; він стає на службу в консуляті. У нових незвичних обставинах Вертер почувується досить добре. Знайомиться з дівчиною, настають нові відносини і він знаходить у собі сили спокійно глянути на речі й жити новою надією: »Ich fange an, mich insofern ganz leidlich hier zu befinden. Das Beste ist, daß es zu tun genug gibt; und dann die vielerlei Menschen, die allerlei neuen Gestalten machen mir ein buntes Schauspiel vor meiner Seele«³⁹. Можна припустити, що його стосунки з

38) Tadeusz Boy-Zeleński: "Czytałem 'Wertera'," Polska krytyka literacka (1919-1939), Materiały, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1966, стор. 63. Всі інші цитати з цієї статті наведено за цим виданням і помічено в тексті поданням сторінки.

39) Gedenkausgabe der Werke, Briefe und Gespräche, т. IV, стор. 441. Всі інші цитати зі Страждань молодого Вертера наведено за цим виданням і помічено в тексті поданням сторінки.

Лоттою пішли б швидко в забуття, як це насправді мало місце в житті Гете. Але так не сталося, не зважаючи на те, що вістка про одруження Лотти з іншим застала його в стані духової рівноваги. Конфлікт із консулем, а згодом із місцевою аристократією — провінційною і смішною, на вимогу якої князь мусив випросити Вертера з залі під час прийняття, як також факт, що ця вістка розійшлася по місту й викликала прикрі коментарі — привели до упадку героя. Вертер, міщанський син, здібний і вишколений, не мав права бути гостем князя під час зустрічі з аристократією. Це завдало сильного болю молодому юнакові. Він пише: »Es hetzt mich alles. Ich war zerstört und bin noch wütend in mir. Ich wollte, daß sich einer unterstünde, mir es vorzuwerfen, daß ich ihm den Degen durch den Leib stoßen könnte; wenn ich Blut sähe, würde mir es besser werden. Ach ich habe hundertmal ein Messer ergriffen, um diesem gedrängten Herzen Luft zu machen... So ist mir's oft, ich möchte mir eine Ader öffnen, die mir die ewige Freiheit schaffte« (IV, стор. 450-452).

Ця раптова зміна немає нічого спільного з любов'ю, вона викликала на суспільному тлі й спричинила важкі переживання Вертера. Його невимойне горе, туга й самотність міняють його внутрішній світ. Він усвідомлює, що новий стан гіркої суспільної муки й нестерпних переживань не може тривати вічно. Вертер отримує звільнення з консульської служби, повертається до містечка, де живе Лотта з чоловіком, але ніщо вже не в силі привернути рівноваги й заспокоєння в його душі; він надщерблена людина.

»Ale co jest ciekawe, — пише Бой-Желенський, — to, że Goethe sam, wprowadzając ten motyw, nie wyciąga z niego konsekwencji, tak jakby nie czuł zbyttnio jego znaczenia. Bo też tak było. 'Wiem, że nie jesteśmy równi i równi być nie możemy' (Ich weiß wohl, daß wir nicht gleich sind noch sein können) — pisze Werter. On sam, Goethe, zawsze czuł się instynktownie po tamtej stronie, no i niebawem znalazł się tam«. Гете не був революціонером, тому можливо й не надав цьому епізодові гостроти, щоб не викликати в свідомості читача відповідної реакції. Вертер повертається, як пише Желенський, »z uczuciem niesmaku, krzywdy, upokorzenia; bez zajęcia, bez przyszłości, z pustką w duszy. I wówczas zmartwychwstaje jego miłość do Lotty, Werter czepia się tej miłości. Całe niezadowolenie jego z siebie, ze świata sublimuje się w tę miłość. O poprzednich zdarzeniach nie ma już mowy, tylko o Lotcie. Następuje jakby bezwiednia, a tak dobrze nowoczesnej psychologii znana maskarada uczuć; cały jego Weltschmerz — jak gdyby sobie szukał powabniejszego motywu — wyzywa się w tej nieszczęśliwej miłości, o której, gdyby nie doznany zawód życiowy, Werter byłby już do tej pory doszczętnie zapomniał. I w samobójstwie, jakie popełnia Werter, Lotta gra, ściśle biorąc, jedynie pośrednią rolę; w istocie losy młodzińca rozstrzygnęły się tam, w salonie hrabiego C., w dniu owej przygody, po której jedynie 'widok krwi mógł go uspokoić« (стор.

65). Таким чином цей суспільний епізод має поважний вплив на долю Вертера. Можна сміливо ствердити, що він упав жертвою не лише любови, але також і тодішніх суспільних конфліктів.

Глибокі суспільні конфлікти й тяжка особиста трагедія Франка знайшли сильне відображення в ліричній драмі *»Зів'яле листя«*. Це ще один важливий момент, що вказує на спорідненість драми з романом *»Страждання молодого Вертера«* й наповнює їх пересмисленим конкретним життєвим матеріалом. Звідси походить понурий кольорит драми — результат постійних сутичок Франка з народовцями, клерикалами, польськими шовіністами, прогнання його з редакції журналу *Зоря* й газети *Діло*, цькування перед виборами до парламенту — тяжкі переслідування відвертих ворогів та брехливих друзів, а в додаток — важка хвороба⁴⁰. Ці нездоланні перепони, які в житті визначаються абстрактним словом *»доля«*, можна простежити протягом усієї збірки декілька разів. Проте Франків герой ще відчуває зв'язок з життям, з людьми, з суспільною боротьбою, особисте горе покищо не в силі його зламати, бо в ньому відчувається міць характеру, що чинить опір життєвим злигодням, суспільному злу й несправедливості. Але з хвилиною, коли герой втрачає зв'язок з життям, коли для нього стає байдужим життя інших людей, їхня боротьба за щастя, тоді справді приходить для нього спочатку моральна, потім фізична смерть⁴¹:

Байдужісінько мені тепер
До всіх ваших болів і турбот,
До всіх ваших ббїв і гризот!
Всі ідеї ваші, весь народ,
Поступ, слава, — що мені тепер?
Я умер!

Хоч вались, про мене, весь сей світ,
Хоч брат брата тут мордуї і ріж, —
Нічого мені тепер глядіть,
Нічого вже добивається більш!
В моїм серці вбитий острий ніж,
І навіки душу я запер, —
Я умер. (XVI, стор. 78)

Тут мимоволі відчувається велика близькість до долі Вертера, який загинув не тому, що не здобув Лотти, а тому, що зазнав сильного духового упокорення й приниження; тоді прийшла до нього моральна смерть, він зневірився у життєвій боротьбі, втратив віру в себе, в навколишній світ, при чому, він відчув велику несправедливість, що змінила кохання на смерть. Таким чином,

40) Максим Рильський: *»Франко-поет«*, Слово про великого каменяра, за ред. О. І. Білецького, Київ, Держлітвидав, 1956, стор. 16; Арсен Каспрук: *»Лірична драма Зів'яле листя та її відгомін у поезії, Радянське літературознавство, 7(1966), стор. 81.*

41) Каспрук, стор. 86.

істотна спорідненість між Гете й Франком зростає. Вони немов перегукуються мистецькими засобами як краще змалювати любов та відтінити контраст поміж бурею нестримних почуттів і трудним та нерозгаданим життям, щоб відтворити складність і суперечливість світу безнадійно закоханої людини. Вертер і Франків герой, зневірившись у житті, а зокрема в його суспільній справедливості, думають про смерть. У Франка має місце уявна зустріч його героя з чортом, котрому він, як Фавст Гете, хоче продати душу:

Чорте, демоне розлуки,
Несповнимих диких мрій,
Недрімаючої муки
І несправджених надій!

Слухай голосу розпуки!
Буду раб, невільник твій,
Весь тобі віддамся в руки,
Лиш те серце заспокій!

Враз з тобою на страждання
Я готов навек піти, —
Лиш одно мені бажання
Заспокій тепера ти.

За один її цілунок
Хай горю сто тисяч літ!
За любов її і ласку
Дам я небо, рай, весь світ. (XVI, стор. 90)

Драматична напруженість цього вірша постійно зростає, а з нею і глибинність переживань Франкового героя, що готовий віддати всю душу, «небо, рай, весь світ», щоб тільки тимчасово відхилити від себе смерть. Подібну паралелю знаходимо в *«Стражданнях молодого Вертера»*, коли Вертер говорить про гріх та про Всевишнього Бога, перед яким він плянує скласти свої терпіння й отримати заспокоєння болю його серця: »Und was ist das, daß Albert Dein Mann ist? Mann! Das wäre denn für diese Welt — und für diese Welt Sünde, daß ich Dich liebe, daß ich Dich aus seinen Armen in die meinigen reißen möchte? Sünde? Gut, und ich strafe mich dafür; ich habe sie in ihrer ganzen Himmelswonne geschmeckt, diese Sünde, habe Lebensbalsam und Kraft in mein Herz gesaugt. Du bist von diesem Augenblicke mein! mein, o Lotte! Ich gehe voran! gehe zu meinem Vater, zu Dienem Vater. Dem will ich's klagen und er wird mich trösten bis Du kommst, und ich fliege Dir entgegen und fasse Dich und bleibe bei Dir vor dem Angesichte des Unendlichen in ewigen Umarmungen« (IV, стор. 503). Ми є свідками двох протилежних паралель, що служать цій самій цілі — відсунути смерть, скоротити хворобливий стан, безвольність і пасивність.

На закінчення варто ще відзначити мотив матері, що глибоко віддзеркалений в *»Зів'ялому листі«* та в *»Стражданнях молодого Вертера«*. Цей мотив набирає окремого значення, зокрема коли герої наближаються до свого остаточного кінця. У Франка цей мотив втілений в окремому вірші, тут він виступає рельєфно й опукло:

Матінко моя ріднесенька!
Не тужи ти за мною, не плач в самоті,
Не клени, як почувеш, що я зробив!
Не сумуй, що прийдеться самій доживать,
Що прийдеться самій в гріб лягать,
Що не буде кому очей затулить! (XVI, стор. 94–95)

У Гете згадки про матір повторюються в різних листах до Вільгельма. Проте найсильніше відчувається любов сина в прощальних рядках: *»Lebe wohl auch Du! Liebe Mutter, verzeiht mir! Tröste sie, Wilhelm! Gott segne Euch! Meine Sachen sind alle in Ordnung. Lebt wohl! wir sehen uns wieder und freudiger«* (IV, стор. 507).

Як *»Зів'яле листя«* так і *»Страждання молодого Вертера«* були переломовими творами для Гете й Франка. Вони позначили внутрішній зворот у творчості обох письменників. У них виступила їх велич і безсмертя. Франко — глибоко самобутній письменник — черпав із життєдайного джерела світової літературної спадщини, в тому числі із Гете. Він умів блискуче відтворити трагедію людського страждання особистого й громадського, показавши невмирущі в своїй красі мистецькі цінності, мотиви та образи, крізь своє індивідуальне бачення світу, людини, епохи.

У підсумку хочемо наголосити, що образ геніального німецького письменника й поета Йоганна Вольфганга фон Гете, живого в своєму безсмерті, постає з сторінок перекладницької творчості та з деяких ліричних творів Івана Франка, — і в цьому його незаперечна заслуга. Франко з юних років любив твори Гете, з ними не розставався до своєї смерті. Він їх уважно вивчав і перекладав, шукаючи в них співзвуччя, простоти, мудрости, емоційности та мистецької своєрідности. Гете приваблював його своїм оптимістичним світоглядом, глибинним гуманізмом і глибоким умінням пофілософськи осмислити дійсність.

Найбільше уваги присвятив Франко *»Фавстові«*. Для нього це був твір високої мистецької вартости, сповнений глибокого філософського змісту та великої віри в творчі сили людини, що прагне до кращого майбутнього.

Таким чином, своїми перекладами з Гете Франко розвивав мистецтво перекладу, робив творчий внесок у поетичне мистецтво взагалі, а також формулював провідну рису власної поетичної діяльності.

Лірична драма *»Зів'яле листя«*, український різновид *»Страждання молодого Вертера«* — це трагедія нерозділеного кохання, по-

роджена не лише любовною драмою, але й рядом причин суспільного й громадського характеру. Її безіменний герой, подібно до Вертера, — це узагальнений образ сучасника поета, змальований у всій повноті й складності його духового світу. Оцінити цей творчий внесок і визначити наскільки творчість Гете увійшла в його тканину — це річ надзвичайно складна. Ми старалися вказати лише на деякі мотиви спільні обом авторам та на світ поетичної традиції, що виробився у свідомості Франка під впливом Гете. Дослідження мистецької тканини «Зів'ялого листя» та інших творів Франка стверджують, що Франко, самобутній мистець, черпав із життєдайного джерела творчості Гете, але всі ці присвоєні мистецькі вартості перетоплював у своєму творчому горнилі, збагачуючи таким чином скарбницю українського письменства.

Текстас Текс університет.

Увага, Читачі!

Пропонуємо дуже цінну працю

д-ра Д. ДОНЦОВА

» НАЦІОНАЛІЗМ «

третє видання, справлене автором.

Книга ця вперше появилася 55 років тому (Львів-Жовква, 1926) і мала величезний вплив на формування ідей українського націоналізму, який витворив новий тип українця — борця за українську державність, і пірвав цілий український народ до боротьби за волю.

Книгу перевидано заходами Української Видавничої Спілки в Лондоні (Велика Британія) при співучасті Ліги Визволення України в Торонті (Канада).

Сьогодні, коли «Націоналізм» Д. Донцова не менш актуальний ніж 55 років тому, пропонуємо його найширшим колам українського суспільства.

Ціна примірника в твердій оправі — £4.00 або \$10.00.

Замовлення разом з готівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Road,
London, N.1.
Great Britain

о. д-р Іван МУЗИЧКА

БОГОСЛОВІЯ ПРО МИРЯН

(Закінчення, 2)

В східній богословії знайдемо, що єпископ є вчителем в Церкві, але сторожем віри не є сам єпископат, але весь Божий люд разом. Тим самим також православні Церкви визнають непомильність цілої Церкви, а не тільки папи. Ця правда поширюється в богослов'ї на Заході і її можна вповні погодити з правдою про непомильність папи, як глави цілої Церкви і тим можна б розв'язати не одну екуменічну трудність.

3. Врешті третє найбільш контроверсійне служіння — освячування, священниче, що сьогодні зветься «лейтургія» — спільне діло. Божий народ за словами св. Петра називається також «царське священство». Сьогодні почуємо в західній богословії вислів «спільне священство» — всіх в Церкві. Дехто перетягає струну і хоче затирати різницю між священником і мирянином в цьому служінні, чим деякі із західніх богословів склонюються в ім'я екуменізму до протестантів (які не мають священства!). Творяться надужиття в Літургії, які викликали в латинян поважну кризу. На Сході цього немає і священник є той, хто приносить Христову жертву і відпускає гріхи. Миряни беруть активну участь в жертві Літургії. Східня Літургія, а з нею і богословія не мають потреби позичати чогось ні в латинян, ані в протестантів, бо з історії бачимо, що наш зв'язок з переданням не вривається і на мирянським пункті не повинно в нас бути труднощів, хіба наслідуватимемо латинські правничі кроки.

Корисним буде тут про цю участь в священничім служінні на Сході дещо згадати. Під час свячень єпископів і єреїв народ бере участь окликом «аксіос» — гідний, достойний, чим весь народ дає свою згоду. Деякі православні богослови йдуть задалеко, бо кажуть, що коли б народ не дав тієї згоди, тоді свячення не повинні б відбутися.

З нашої бувальщини згадаю цікавий для богослова факт, що про нього згадує Чикаленко. Він розказує оповідання свого діда, що пам'ятав ще чумацькі часи. Коли в дорозі в степу вмирав чумац, провідник валки вислухував його сповіді, але не давав йому розгрішення. Він неначе брав ці гріхи в свою пам'ять і в найближчому селищі, де був священник, ішов до нього і цей давав розгрішення. Яка велика пошана до св. Тайни Сповіді і рівночасно до мирянина, що ставав посередником до того святого акту прощення. Очевидно, це не приклад для наслідування, а приклад на свідомість участі кожного в речах нашого освячення. В нашій релігійній побуті можна б найти безліч прикладів на різні благословення, які давали

батьки своїм дітям, провідники своїм підчиненим, коли не було священика.

В латинській Церкві від 1000 до 1500 року було таке високе цінення св. Сповіді, що сповідались один одному, тобто і мирянини й у випадку конечности давали розгрішення миряни. Св. Тома думає, що сповідь перед мирянином не є та сама, що перед священиком, але Христос доповняє цей брак повноти Таїнства.

Пій XI має такі гарні слова. »Чи були б самі 12 апостолів здатні поширити християнство по широкому світі? Зробили вони це своїм окликом: ми несемо скарби неба, допоможіть нам їх роздати!« Миряни є учасниками і помічниками у священичому служінні, але не мають повної власти священослужіння. Тому II Ватиканський Собор вчить: »Є в Церкві різnorodність служіння, але одність місії-післанництва. Апостолам та їх наслідникам Христос дав завдання в своєму імені вчити, освячувати і правити. Але миряни, будучи учасниками священичої, пророчої і царської служби Христової, частково виконують місію цілого народу Божого в Церкві і в світі. Своєю працею над проповіданням Євангелії та освячуванням людей і над сповненням і вдосконаленням земських речей духом євангельським, вони справді виконують апостолят, так, що їх працюовитість на цьому полі дає виразне свідчення Христові та служить на спасіння людей. А тому, що мирянському станові є властивим жити в світі і в світських ділах, то й покликаний він Богом до того, щоб, горіючи християнським духом, на спосіб за-кваски виконував в світі свій апостолят«⁶.

4. Є ще одне поле, не власть, на якому миряни можуть успішно проявляти свою діяльність в Церкві, а то й повинні, хоч ця річ незвичайно складна. Це справи матеріяльних дібр і справи політичні. За них йде в Церкві боротьба й бувають найчастіші конфлікти та постають недовір'я. Церковне добро є власністю всього Божого люду, який своєю працею і жертвами його здобуває. Але в гру входять легалістичні чинники, коли часто видається, що майно є власністю тільки єрархії. Коли такі думки виникають і на зовні так виглядає, тоді ми вертаємося до легалістичного погляду на Церкву. А наслідки прикрі: єпископи не вірять мирянам і можуть слухність свого недовір'я доказати; миряни не довіряють духовним особам і можуть теж своє недовір'я доказати... Що на те сказав би св. Павло?

Питання це дискусійне і залежить від духовної дозрілости Божого люду. В деяких народів ця матеріяльна справа добре і по-євангельськи полагоджена в гарній співпраці і порозумінні при мудрім державним законодавстві, а щоденна преса не має ніяких сенсаційних вісток про надужиття чи банкрутства. Тут обвинувачувати нема кого і з богословією може це мати тільки спільного, що грошолюбіє є прикметою нас усіх — і світських і духовних. Літургія стільки разів нам про це пригадує. Ліком на нього є

6) Декрет про мирян ч. 2.

Христове убожество, якого апостолом і свідком був мирянин св. Франціск з Асизу (потім монах), що в часах великих матеріяльних надужитъ в Церкві став перед своїм єпископом цілком нагий, щоб тим засвідчити про цілковите своє відречення від всякої мамони. Діяння апостолів записують, як шляхетними на цьому пункті були перші християни (Див. Діян. 4, 32-35). Хоч дослівно цього сьогодні, може, не можна б наслідувати за винятком монастирів, але можливим є довір'я, співпраця, убожество, як Христова чеснота, і взаємна любов, що мають ціхувати усіх членів Христової Церкви. Очевидним є теж і те, що єрархи і священники є тими, що повинні наглядати і за матеріяльними справами в Церкві, але чи не краще це сьогодні можуть робити миряни-спеціалісти в цьому ділі?

Подібною справою є політика і соціяльні питання, з якими Церква і єрархія по волі чи по неволі є зв'язані. Відповідь: «ми в політичні справи не мішаємося» — є ясно також політичною, бо заявляє пасивне ставлення до якогось питання і може давати тим самим апробату і погодження з таким чи іншим політичним напрямком чи дією. Христова Церква береже своїх дітей від всякого лиха... Миряни на політичному полі можуть куди успішніше працювати, боронити Христових правд чим духовні, бо політичне поле не все є чистим і шляхетним...

З політикою пов'язана дипломатія, тобто зв'язки і діалог з могутніми цього світу. Чи духовні особи надаються до цього? Чи оплачується їх на таку працю приготовляти і марнувати духовні покликання при їхньому браку? Чи не кращими були б миряни? Це питання, що їх ставив собі II Ватиканський Собор. Цілий ряд питань можна б ставити, хоч у практиці відповіді не все будуть задовільні.

Можемо тепер, підсумовуючи думкою все сказане, зробити короткий висновок і подати відповідь на питання, хто такий мирянин. Століттями, як каже один богослов латинської Америки, миряни жили як християни «другого степеня», як «малолітні» у відношенні до других двох груп в Церкві — пастирів і монахів (Л. Галло). Відповідь на поставлене питання дає II Ватиканський Собор: «Під іменем мирян тут розуміється всі вірні християни, крім членів священничого чину та чернечого стану встановленого в Церкві, тобто християни, що втілені в Христа через хрищення становлять народ Божий, беручи участь у свій спосіб у Христовій священничій, пророчій і царській службі, виконують свою частку місії цілого християнського народу в Церкві та в світі»⁷.

VI. Співвідповідальність

Які практичні висновки можна зробити на основі богословії про мирян?

⁷ Світло народів ч. 31.

1) Церква потребує мирян. Це звучить може дивно. Треба сказати — Церква хоче і потребує активності мирян в сучасному світі. Миряни не можуть бути пасивними її членами. Це противне їхньому покликанню, яке одержали вони, ми всі, в Хрищенні і Миропомазанні, це противне їхній позиції як членів Містичного Христового Тіла і Божого люду. Як зійшов Святий Дух на апостолів, так сходить на кожного нового члена Божого люду. На потребу активної участі мирян в праці Церкви вказував багато разів папа Пій XII. Він казав: »Досвід все таки показує конечність, що церковне життя має послуговуватись всіма енергіями і засобами, якими може диспонувати«. Церква на II Ватиканському Соборі в конституції »Радість і надія« висловила також це, пролонуючи цілому світові співпрацю. Це сьогодні конечне для відповідальних завдань Церкви. Це, історично порівнюючи, сьогодні настільки більше потрібно, наскільки в усіх державах світу Церква стала відділена від держави. В структурі держави, в її правлячих органах одинокі миряни, що можуть боронити Христові правди і їх вкладати в державну будову. Церква не може замкнутись в захристії з групою старших братів і паламарів. З тією ціллю оснував був в нас Преосв. Кир Іван Бучко Християнський Рух, щоб ним пенетрувати наше суспільне й політичне життя на поселеннях. Цей крок мав на меті зрушити до активної дії всякі наші інші мирянські організації у формі братств, які перестарілими і пасивними методами не сповняли свого завдання апостолату, фігуруючи часто тільки на папері й на своїх парадних з'їздах.

Було б сумно, коли б в нашої Церкві в цих модерних часах була думка, що мирян і мирянських організацій нам непотрібно і коли ми вибрали б лінію з минулого, коли Церкву звали клирикальною, тобто такою, що в ній все ідентифікується тільки клиром. Церква і ерархія — це не синоніми. Не може єпископ сказати, що Церква — то я, тут примасом і папою є я... Якщо таке трапляється в нас, треба прослідити причини, щоб в нас між мирянами і ерархією та духовенством було бажання і відчуття потреби праці мирян в Церкві. Часто причиною цього є перестарілі методи в праці, а наше духовенство ще не приготоване працювати з мирянами та вживати їхньої праці для добра Церкви. Ще частіше миряни мають хибні поняття про своє місце в Церкві, або хибні поняття про Церкву як світську установу подібну до інших людських організацій. Завданням мирянських організацій буде найперше виправити всі ті хибні погляди.

2) Щоб уникнути світських конфліктів в лоні Церкви, яка є союзом любови, треба виплекати всім у собі важне почуття *співвідповідальности*. То велике слово і в нім, здається, є розв'язка для багатьох питань. Співвідповідальність усіх за Христове слово в світі, в своїм народі, співвідповідальність за поширення того слова, співвідповідальність за занепад релігійности, співвідповідальність за ролю Церкви в світі і в своїм народі, співвідповідаль-

ність за долю нашої Церкви в Україні, співвідповідальність за її сили, права, покликання і найважливіше — за її майбутність. Не можуть бути відповідальні за Церкву і її місію тільки кілька осіб, тільки єрархія, тільки сам папа. *Відповідальність за силу і здоров'я організму є в усіх членів, бо терпить цілий організм, коли якийсь член хворіє, або є пасивний.*

Тут порушу питання «демократії» в Церкві, бо дух її віє і в Церкві. Словом «демократія» не можна надуживати всюди, де йдеться про керму, ведення, провід. Цього слова не застосовується так само в державі, в родині, культурі, науці, індустрії і тим самим і в Церкві. Не можна всюди замінювати провід і керму силою голосів. Це ясне (напр., в родині діти з мамою переголосували б і провід родини взяв би котрийсь з молодих синів...). На місце демократії виступає в Церкві вище поняття — *співвідповідальність усіх у свободі, рівності, любові, братерстві і одності для добра всіх і поодиноких членів з єрархічним проводом.* Намагання зменшити в Церкві вартість і потребу єрархії і священиків противиться поняттю Церкви: Церква є людська спільнота і Христова спільнота. Христос установив єрархічний лад в Церкві для служіння. Клопіт тільки в тому, коли ми цю установу творимо на людський лад адміністрації і панування. Протиріччя, конфлікти і незрозуміння ваги єрархії, незнання ролі мирян виникнуть завжди, коли будемо щось переакцентувувати. Церква не є чисто харизматична і духовна інституція, не є вона тільки єрархічно-адміністративна інституція, так як людина не є тільки тілом, ані не є тільки ангелом. Ціллю Церкви є проповідь Христової благовісті, народження нової людини і хід в сторону вічності зі Святим Духом через Христа до Отця, або коротко — спасіння. То не побожна фраза, а факт, що рішає про весь зміст і суть Церкви. Тим Церква охоплює всі ділянки життя людини. Основа Церкви є Христос.

В Церкві не може бути демократії в світському значенні (як, напр., вибір президента в Америці), а є вищий степень життя базований на співвідповідальності, що впливає з вузла любови й одности того таїнственного організму. Ця співвідповідальність творить цей Божий люд з усіх членів. Тоді всі щоденні чинності мирянина в Дусі набирають глибокого значення — стаються постійною жертвою, молитвою, свідченням в різних формах і видах. Миряни є в подвійній ситуації: вони є в Церкві і вони є в світі. Слово-свідчення, освячення-благодать і служіння Церкви вони несуть у світ і в своє докільля і тим роблять Церкву присутньою в світі. То вислід співвідповідальности. Коли її усунемо, чи її не схочемо мати, тоді поділимо організм на одних відповідальних і других пасивних та невідповідальних. То не буде організм, то буде механізм, що буде монотонно без духа існувати і працювати згідно зі своїм запрограмуванням.

Де виникають конфлікти, там напевно є в когось відступ від властивого поняття про Церкву, що робить її не такою, як бажав її Основник, *там бракує почуття співвідповідальности*. Ролью і працю мирян не можна будувати на якимсь дуалізмі в Церкві: духовні — світські, вони — ми, а вже ніяк на опозиції (чи зі сторони єрархії чи зі сторони мирян), а ще гірше, коли творяться корисні і потрібні мирянські організації і чуються слова: ви нам не потрібні. Це противне духові Церкви. II Ватиканський Собор подає загальні засади, але не входить в подробиці, лишаючи нашій християнській дозрілості розв'язку конкретних практичних питань. Над цим нам всім спільно враз з єрархією і духовенством треба працювати.

Правильне усвідомлення Таїнства Церкви, правильно на тім побудована богословська думка про мирянина і духовних осіб — це важне завдання формації всіх, цілого Божого люду. Помилкою буде мрія про Церкву, а з тим і про мирянина, як про щось цілковито духовне, харизматичне і протиставне юридичному і зовнішньому. Церква є також досконалою зовнішньою спільнотою, з ладом і порядком. Але все в ній лучить любов, співвідповідальність і Христос, якого Церква є продовженням в історії.

**НАЙНОВІШЕ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ
В ЛОНДОНІ**

**МИХАЙЛО ОСАДЧИЙ
САТАРАСТ (БІЛЬМО)**

у перекладі англійською мовою. 112 стор. плюс 12 репродукцій картин мистця — в'язня московських концтаборів. Книжка на доброму папері, в твердій обкладинці з ілюстрованою сорочинкою.

Цей автобіографічний нарис про арештування і перебування у московських концтаборах — високої літературно-мистецької якості твір, який заслуговує на розповсюдження в англomовних країнах серед письменників, літературознавців, науковців, студентів, журналістів, англomовних приятелів і знайомих, а також добра лектура англomовним українцям для ознайомлення з московсько-більшевицькою дійсністю.

Ціна: у Великій Британії — £2.50 або \$6.00.

Замовлення просимо слати:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.

Валентин БОКОВСЬКИЙ

ДЕЩО З МИНУЛОГО

(Порядком обговорення)

Десять віків тому в Україні сталася величезна історична подія — 10 серпня 988 року у Дніпрі було охрещено киян, і від того часу християнство стало офіційною релігією Русі-України. Побідоносний марш християнської віри у Західньому світі приєднав до християнства ще одну країну, яка до того мала іншу релігію. Велика й радісна подія перемоги вчення Христа! Офіційна історія проголошує цю подію початком християнства в Україні і так само думає переважна більшість людей. Проте це не зовсім так. Християнську віру в Україні започаткували самі апостоли Ісуса Христа. Як подає «Ворлд Фемілі Енциклопедія» Н.Й.С. 1953 р., (Біблія, із коментарями про початки християнства), В-во Бостон-Провіденс 1872 р., то у Скитії, — як тоді називалася Україна, — проповідували віру Христову апостоли Андрій і Пилип. Про них сказано так: «Ап. Пилип, один із 12 учнів Христа, народився у Віфсаїді, четвертий учень якого покликав Христос. Ап. Пилип проповідував учення Христа в Скитії». «Апостол Андрій, один із учнів Христа, брат ап. Петра, хрещений був Ів. Хрестителем, опісля Христос покликав його за свого учня. Він проповідував Христа на Сході в Малій Азії, Грузії, Абхазії, в Греції і в Скитії. Скінчив життя окола 70-их років по Христі». З цього видно, що проповідь благовістя Христового була в Україні в перші десятки років після смерти Христа. Проте вони були не одні. Як подає місяцеслов візантійського імператора Василія, (початок IX віку) ап. Андрій мав своїх учнів скитів Інна, Римма і Піна, які проповідували Христа. Крім того, як зазначає проф. І. Огієнко (митрополит Іларіон) у своїй праці «Постання азбуки й літературної мови у слов'ян»: «Маємо багато підстав думати, що спроби проповідувати українцям християнство розпочалося з глибокої давнини. Поблизу християнських народів лежали землі дуже численного, ще не охрещеного українського народу; напевно не одну сотню разів ходили туди найрізніші місіонери й проповідували християнство, проповідували українською мовою, бо проповідь чужою мовою була б тут зовсім не на місці й була б засуджена на невдачу». В цій же книзі подано також цікаву згадку з проповіді царгородського архієпископа Івана Золотоустого в неділю по Великодні в 399 році, в якій він згадував скитів-християн, що є доказом їхнього існування у ті часи.

Як подає «Археологія України» Я. Пастернака, в римські володіння на півдні України римляни засилали своїх противників (щось ніби як москалі в Сибір). В таких містах як Ольвія і Херсонес були засланці з різних народів і між ними немало християн, серед яких були також

два римських папи — Климентій і Мартин. Наприкінці III і початку IV стол. в південній Україні існували вже три епархії: херсонеська, гетська і босфорська, що є безперечним доказом існування християнських громад в Україні на 700 років раніше офіційного хрещення. Що християнство було вже в Україні ще в IV віці свідчить і той факт, що на Нікейському соборі в 325 році був представник від України єпископ Вулфіл. Коли Кирило й Методій (847-862) прибули до Києва, то там уже існувала церква св. Іллі.

Мати Володимира Великого кн. Ольга була християнкою ще до хрещення Київської Русі. Відносно її хрещення є три історичні версії: Православна Церква тримається погляду, що кн. Ольга була охрещена в Царгороді під час перебування там у 957 році. Історик М. Грушевський твердить, що кн. Ольга була охрещена в Києві, а історик І. Кузич-Березовський заявляє, що кн. Ольга була охрещена ще малою, як четверта дочка болгарського князя Сурдики. Доказів усі ці версії не мають, проте опис подорожі кн. Ольги до Царгороду в 957 році згадує, що вона їхала з почотом княжої дружини та в супроводі свого духовника на ім'я Григорій, з чого виходить, що вона була вже охрещена до її подорожі до Царгороду. Дехто робить припущення, що хрещення Русі-України було інтенцією кн. Ольги, проте підтвердження цього ніде немає.

Отже, хрещення киян у 988 році, а цим самим і символічне хрещення всієї Русі-України обрядом християнської Церкви, не є започаткуванням християнства в Україні, а його апотеозом, — офіційним актом усталення християнської віри державною вірою Київської Русі.

З бігом віків християнство все більше й більше охоплювало народні маси аж поки не стало загальною, пануючою релігією українського народу. Нащадки виховані на засадах християнської віри стали вірними послідовниками християнства й ставали на захист своєї віри, жертвуючи навіть своїм життям. Християнство в Україні повністю перемогло.

Греки привезли зі собою не тільки іншу віру, а також іншу мову й письмо. Історик Д. Дорошенко у своїй «Короткій історії України», згадуючи про хрещення Русі, пише: «Сталося це без труднощів, бо, очевидно, населення вже звикло до християнства. Грецьке духовенство привезло зі собою церковні книги на болгарській мові, зрозумілій тодішнім українським людям, хоч мова ця, розуміється, відрізнялася від живої народної мови України». Історики християнської доби розцінюють це як залучення відсталого народу до культури й започаткування письменности в Україні. Це також не зовсім так.

До прийняття християнства Русь-Україна мала свою досить розвинену культуру й своє письмо, що підтверджує хоч би та сама згадка проф. І. Огієнка про Івана Золотоустого, який у своїй проповіді (IV століття), згадуючи українців-християн, зазначив, що вони переклали Святе Письмо на свою рідну мову. В історії Київської Русі є також описано приїзд місіонерів християнства Кирила й Методія на Україну, де в Херсонесі вони, хоч і знали слов'янську мову, зустрілися з труднощами зрозуміння місцевої мови. У Херсонесі Кирило почав вивчати

місцеву мову й знайшов Псалтир і Євангеліє написані цією самою старовинною українською мовою, а також знайшов людину, яка розмовляла цією мовою й помогла йому в навчанні. Навчившись від нього, він почав читати й розмовляти мовою Київської Русі. Це саме згадує історична праця «Життя святих» видання оо. Василян, Торонто, 1952 року: «Кирилові й Методію руська місія принесла багато користи. Вони близько пізнали східне слов'янство, знайшли місцевий переклад Псалтиря і Євангелія на київську мову, навчилися тієї мови, та глибше пізнали силу богослуження на народній мові».

У своїй праці «Постання азбуки й літературної мови у слов'ян» проф. І. Огієнко наводить згадку болгарського ченця Храброго, що українці писали «чертами і різаними» і що це українське письмо не було належно впорядковане. Називалася ця старовинна українська письменність глаголиця і в стародавні часи вживалася як загальнопризнана письменність. Володимир Великий, віддаючи своїх синів у науку, нагадував, щоб вони вивчали глаголицьке та грецьке письмо, а державна угода між Святославом і Цимісієм 972 року була написана глаголицею, як це стверджують офіційні документи.

Завдяки поширенню глаголиці в писемному вжитку, вживали її такі відомі українські вчені, як філософ Етика та єпископи Вулфіл і Єро-

Таблиця мовних знаків стародавньої глаголиці

А	Ⲁ	Ⲁⲗ	О	Ⲕ	І -
Б	Ⲃ	Ⲃ	П	Ⲕ	Ⲕⲓ
В	ⲄⲞ	ⲄⲠⲞ	Р	Ⲅ	ⲄⲞⲞ
Г	Ⲅ	ⲄⲞ	С	Ⲅ	ⲄⲞⲞ
Д	Ⲅ	ⲄⲞ	Т	Ⲅ	ⲄⲞⲞ
Е	Ⲅ	ⲄⲞ	У	Ⲅ	Ⲅ
Ж	Ⲅ	ⲄⲞ	Ф	Ⲅ	Ⲅ
З	Ⲅ	ⲄⲞ	Х	Ⲅ	Ⲅ
И	Ⲅ	ⲄⲞ	Ц	Ⲅ	ⲄⲞ
І	Ⲅ	ⲄⲞ	Ч	Ⲅ	ⲄⲞ
Ї	Ⲅ	ⲄⲞ	Ш	Ⲅ	Ⲅ
Й	Ⲅ	ⲄⲞ	Ъ	Ⲅ	Ⲅ
К	Ⲅ	ⲄⲞ	Ь	Ⲅ	ⲄⲞ
Л	Ⲅ	ⲄⲞ	Ъ	Ⲅ	ⲄⲞⲞⲞ
М	Ⲅ	ⲄⲞ	Ю	Ⲅ	ⲄⲞ
Н	Ⲅ	ⲄⲞ	Я	Ⲅ	ⲄⲞ

нім. Наслідуючи думку німецького єпископа Майнцу Грабана Мавруса (776–856), багато істориків схильні вважати їх творцями глаголиці. Проте Климент Грубісич (1766 р.) із Венеції та Рафаїл Лесакович (1640 р.) на підставі документів і спогадів стародавніх часів у своїх досліджах подають, що стародавні українські письмена є на монетах знайдених у Фінікії, що були в обігу 200–300 р. до Хр. А відомий дослідник з II стол. до Хр. Клавдій Птоломей із Александрії видав свого часу географічну мапу з написами на українській території тодішнім українським письмом, з характерним українським »І«, яке протягом майже двох тисяч двіста років зберегло свою специфіку й досі. Отже, письменність в Україні почалася не від хрещення Київської Русі, а набагато давніше. Як уже зазначалося, це стародавнє письмо не було належно впорядковане і в деяких місцевостях писалося дещо відмінно, що й видно з наведеної таблиці мовних знаків стародавньої української глаголиці (гляди стор. 369).

Після хрещення Київської Русі мовою Церкви в Україні стала солунсько-болгарська мова, а правописом кирилиця, якою були написані богослужбні книги привезені греками з Болгарії, яка прийняла християнство значно раніше України, бо ця мова була українцям більше зрозуміла ніж грецька. З часом цією мовою почали послуговуватись правлячі кола держави, вживаючи її для адміністративних потреб. Таким чином ця мова стала офіційною церковною й державною мовою країни, а згодом цією мовою почали писати й літературні твори. З цього всього в країні утворилася двомовність — народ говорив старою українською мовою, а всі книги писалися новою болгарською мовою, яку пізніше почали називати церковно-слов'янською мовою. Ця двомовність усталила назви — народна мова, або проста селянська мова, і книжна або літературна мова, якою писалися книжки. Ця термінологія існує в нас і досі.

Двомовність не минулася безслідно, а залишила по собі досить глибокий слід у психіці людей. Вона виробила звичку в народі дивитися на провідні верстви суспільства, що вживали чужу мову, як на прихильників чужого, що цураються свого рідного. Це породило антагонізм між суспільними верствами народу, а цим самим послабило єдність народу і його силу національного спротиву.

Докорінні зміни життя народу знаменувалися не тільки цим, а ще й впровадженням нової візантійської культури, зокрема філософії, і нищенням старої української культури. Культура народу — це продукт розвитку його інтелекту, вияв його духових властивостей, його ідейного спрямування, віри й матеріального прогресу. Залежно від історичних обставин кожний народ мав і має своє русло розвитку, свої умови існування й творення. Ці історичні обставини розвитку безперечно впливали на формування духових якостей цієї спорідненої спільноти, що виявлялося в загальних її рисах, властивостях характеру, у творчих проявах і ставленні до оточення. Умови існування українського народу виробили в нього певний ідейний напрямок думання, працю-

витість і глибокі моральні засади соціальних відносин, пошану розумові й досвідові, а від цього й повагу до старших. Навіть ще й досі в українському народі діти величають батьків на «Ви», і в українській мові немає жодного лайливого слова етнічного походження; усі вживані в народі лайки запозичені від сусідів. Це свідчить про шляхетність і високоморальність культурного розвитку народу, який протягом довгих віків свого існування створив високорозвинену духовну культуру, аж ніяк не нижчу тодішніх європейських культур.

У хроніках літописців християнської доби відбито лише маленьку частину справжньої старовинної культури Русі-України, що дійшла до наших часів. Яскравим прикладом цього може бути «Слово о полку Ігоревім», яке засвідчує, що існувала література нашого народу далеко раніше XII стол., в якому воно написано. В ньому читач знаходить згадки минулих часів, зокрема про «Семий вік Трояна» (як видно було ще шість попередніх), про часи готських дів над Руським морем, про Бусові часи, про перемоги над Шаруканом. Вся ця багата культурна творчість, висловлена в думках, переказах, піснях і літописах, була знищена, замінена візантійщиною і безповоротно загинула. Те, що не встигла знищити візантійщина, присвоїли собі пізніші загарбники москалі, які чваняться нашою давньою культурою перед усім світом, видаючи її за свою, зокрема високомистецькі перекази про Іллю Муромця, Добриню Микитича, Олексу Буслая, Микулу Селяниновича, Кирила Кожем'яку та ін. Загарбані історичні цінності з України москалі тримають у себе, зокрема дорогоцінну пам'ятку української старовинної літератури «Слово о полку Ігоревім», яке є в московському історичному музеї, «Остромировське Євангеліє» 1056 р. в бібліотеці ім. Салтикова-Щедрина в Ленінграді, там же «Ізборник законів Святослава» 1076 р., а «Ізборник Святослава» 1073 р. в московському історичному музеї, і в цьому ж музеї «Галицьке Євангеліє» 1144 р., «Руська Правда» — кодекс законів Ярослава Мудрого з 1282 р., «Галицьке Полікарпове Євангеліє» 1307 р., «Галицько-волинський літопис» 1201-1292 рр. в бібліотеці Академії Наук СРСР та інші історичні цінності по різних місцях в Московщині. Навіть тіло Ярослава Мудрого забрано із саркофагу в київській Софії і держать в Москві.

Протягом десяти віків офіційна історія трактує події, які сталися після хрещення Русі-України, як надзвичайно позитивні і благодіючі, наслідуючи їх дещо однобоко лише з погляду розвитку християнства. Звичайно, для того, щоб мати вірне уявлення й судження про щось, треба подивитися на це щось також із протилежного боку. Тому слід розглядати цю виняткову історичну подію не тільки з погляду християнства, а також із національного погляду. Які користі це дало Русі-Україні як нації?

Ця історична подія була не тільки впровадженням іншої віри, але також впровадженням іншої мови, іншої письменности, іншої культури, іншої ідеології й духовности, які були впроваджені проти волі народу. Зміна вірування не пройшла так гладко і лагідно, як це окреслюють історики християнства. Відомі з історії вигуки киян до свого божества

»Видибай, Боже! Видибай, Боже!«, коли статую Перуна було вкинено до Дніпра, навряд чи можна вважати добровільним виразом волі народу прийняти нову віру, але таки залишити стару.

Примусове впровадження в життя українського народу візантійської віри й культури знищило нашу стару, віками усталену, національну культуру й замінило її чужою; нехай шляхетною й високоморальною, але чужою. Цей жахливий катаклізм в національному житті народу знаменував собою закінчення старої національної доби розвитку і впровадження нової візантійської, що негативно відбилася на всьому національному розвитку українського народу, а особливо на його духовості. Чуже завжди чуже, а не рідне. Чуже можна шанувати, чужим можна послуговуватись, але чужим не можна створити національних духових вартостей, — вони мусять бути свої рідні.

Розглядаючи відважний і далекосяжний намір Володимира Великого — поєднати свою силу з високорозвиненою культурою Візантії, і, споріднившись із сестрою царгородського цесаря, створити наймогутнішу і найкультурнішу державу в Європі — з погляду логіки й державної доцільності не можна не признати блискучим. Проте не так сталося, як бажалося, бо не було враховано найважливішого — духової потуги такої держави.

В суспільній структурі народу віра — це не тільки прояв космогонічного ставлення до Вищої Сили всесвіту, не тільки частина світогляду суспільства, а також основний фермент поступу, знання й культури (в усьому світі освіта впроваджується на засадах віри). Віра є складовою частиною духовості народу, тією субстанцією, що дає йому стимул існування, що допомагає з'єднувати споріднену спільноту в одне нерозривне ціле, яке зветься нацією.

Досвід минулих десяти років практично показав, що заміна старої національної віри й культури на візантійську зробила українському народові величезну травму, яка й досі болюче відчувається. Виходячи з погляду державної рації і підпорядковуючись наказові володаря, нову віру й культуру сприйняли головним чином провідні верстви тогочасного суспільства, а народ у своїй більшості ще довго дотримувався старої віри, яку чужинці презирливо називали поганською, від грецького слова «паганос», що означає селянство, простолюддя.

Народ втратив єдність своєї духовості й почалося роздвоєння. Провідні верстви суспільства впроваджували чужу візантійську віру й культуру, вимагали їм вірити й коритися. Життєві обставини змушували людей існувати разом з чужим і йому потурати. Це співіснування стабілізувало існуючу духовну роздвоєність, паралізувало силу спротиву і поволі призвичаювало коритися чужому й мовчазно терпіти. У наступних поколіннях, вихованих на засадах християнської любови й покори, ця властивість потурати чужому ще більше поглибилась, що призвело до толерування не тільки чужої культури, а згодом і чужої зверхності й чужого панування. Все чуже стало добрим, а все своє злим. Войовничий народ, який свого часу тримав під своєю залежністю половину Європи, завдяки зміні своєї духовості став узгідливий і по-

кірливий. Настав довгий час залежності нашої країни від чужинців та приєднання до чужих державних систем (Литва, Польща), а далі неволя Московщини і бездержавність, що позначилися послабленням почуття національно-державної окремішності, яке утворює в народі всеохоплюючу національну свідомість і є відпорним чинником у збереженні духовних властивостей народу, — а зменшення націоналізму в народі виробило податливість до денаціоналізації, чи асиміляції.

Процес нищення української національної духовности продовжується всі десять минулих століть; спочатку візантійщиною, а тоді московською русифікацією, комуністичною ідеологією та всякими її сурогатами під різними соціалістичними та демократичними заслонами. Це все довело до того, що тепер український народ змушений боротися не тільки за охорону кордонів своєї держави і своїх здобутків, а за збереження своєї національної ідентичности, свого національного буття, за збереження своєї мови, своєї культури, історії та своєї національної духовности від цілковитого знищення чужою навалюю.

Намагання відновити дух минувшини створенням рідної національної віри є лише заміною однієї обрядности другою, і ще одним приводом до роздору. Існуючі християнські релігії, хоч ісповідують те ж саме вчення Христа, знаходячись під чужими впливами (Ватикану, Москви та ін.) розсварені між собою, і самозрозуміло не є чинниками єднання. Тому єдиним стимулом єднання залишається наша національна мова й література, — те слово, що від Шевченка стоїть на сторожі народу.

В сучасну пору під натиском чужої культури та ідеології український народ зберігає й підсичує свою національну духовність своїм фолкльором, своїми звичаями, національним одягом, колядками, писанками, щедрівками, вишивками, танцями та піснями, які зберігають своєрідність нації. Ці зовнішні національні форми є тією животворчою силою, яка збуджує десь у затаєному куточку душі, — куди чужому немає доступу, — почуття національної любови до свого рідного, свідомість духової національної приналежності. А з цього плекається й нова національна духовність спротиву всьому чужому й захисту свого рідного, що має бути основним завданням нашого існування.

Чи Ви вже вирівняли передплату «В.Ш.» на 1983 рік? Пам'ятайте, наш журнал ступив у своє 36-річчя! Допомагайте його розбудувувати і розповсюджувати в усіх країнах поселення українців!

Д-р Олекса ВОРОПАЙ

МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА

Серед усіх видів літературної творчості мемуарна література (від французького слова «мемоар» — пам'ять), займає одне з найповажніших місць, бо, як відомо, справжнє життя завжди цікавіше, ніж вигадане. У формі спогадів, записок чи щоденника автор мемуарів передає новому поколінню свій власний життєвий досвід в ділянці літературній, політичній, чи громадській.

Хоч мемуарна література часто, але не завжди, наближається до художньої літератури, та все ж мемуари відрізняються від белетристики своїм прагненням до точного зображення дійсності. Але провести чітку грань поміж мемуарною та художньою літературою не завжди вдається. Наприклад, повість Тараса Шевченка «Художник» — це мистецький твір і в той же час спогади про те, як його звільняли з кріпацької неволі. «Давид Копперфілд» Чарлса Дікенса — це художня повість і в той же час ми там знаходимо багато автобіографічного матеріалу, що покладений в основу літературно-мистецької творчості. Те ж саме ми можемо сказати і про «Мартина Ідена» Джека Лондона, і про «Царівну» Ольги Кобилянської, і про цілий ряд інших широко відомих творів.

Часто трапляється і зворотний зв'язок, коли у мемуарних творах ми зустрічаємо всі ознаки художньої літератури. Клясичним прикладом таких мемуарів є записки італійського авантюриста XVIII століття — Джакомо Кассанова. У тих записках є всі ознаки авантюрицького роману епохи рококо. В таких спогадах не все ймовірно, там, можна сподіватися, є багато чого й вигаданого.

До типу спогадів, де ймовірно поєднане з вигаданим, слід віднести і твір Йоганна В. Гете «Поезія і правда». Таке поєднання робить великі труднощі для біографа або дослідника творчості автора мемуарів. Отже, вигадане у мемуарних творах дуже небажане, бо воно обезцінює твір, робить його менш вартісним. У мистецьких творах, навпаки, ймовірно наближує твір до дійсності і тим самим підвищує вартість мистецького твору.

Види мемуарної літератури

Первісною формою мемуарної літератури є щоденні або періодичні записки автора. У тих записках, звичайно, зображуються події особистого життя на полі сучасної дійсності. Щоденник має ту хибу, що там відсутня загальна перспектива подій і окремі оповідання поєднуються між собою тільки особою автора та системою його поглядів. Та все ж щоденник має велике значення у вивченні й особи автора, і його доби. Так, щоденні записки Василя Григоровича-Барського, ведені в першій половині XVIII століття, відкривають перед нами заслону двохсотлітньої давности. Читаючи ті записки, ми ніби переносимось у той час і в ті обставини, де

і коли перебував автор щоденника. Ми ніби власними очима бачимо тогочасні звичаї між людьми, навіть спостерігаємо природу та «чуємо» мову того часу.

Щоденник Тараса Шевченка змальовує такі цікаві для нас тепер подробиці життя великого поета. Ми ніби бачимо, як він, переживаючи останні дні свого заслання, ходить на город з бляшаним чайником в руках, п'є чай і пише вірші. Прозаїчний малюнок. Але цей малюнок показує нам, де, коли і при яких обставинах були написані твори нашого найбільшого поета.

Щоденник Олександра Кошиця, що кілька років тому друкувався у канадському «Новому Шляху», дає нам надзвичайно цікаві відомості про окремі країни Західної Європи після Першої світової війни та про так званих «Мистецьких амбасадорів», що пісню розповідали світові про Україну.

Щоденник Аркадія Любченка, який теж друкувався кілька років тому в журналі «Нові Дні», дає нам цінні відомості про становище столиці України, Києва, під німецькою окупацією в 1942 році. Значення цього щоденника дехто з нас зараз недооцінює, але прийде час, коли ми будемо звертатись до того щоденника, як до цінного скарбу, що постачатиме нас, чи людей, які будуть після нас, подробицями життя української інтелігенції та народу взагалі, в окупованому німцями Києві.

Складнішою і частішою формою мемуарної літератури є спогади. Ця форма дає можливість авторові дивитись на описані події з певної перспективи, охопити більший відрізок часу та аналізувати події з точки зору його ідейної концепції. Крім того, у спогадах більші можливості для відбору, відсіву подій, а це те, що значно підвищує якість і актуальність кожного твору.

Після Визвольних змагань 1918-1921 років, вже тут, на еміграції, наша література збагатилась кількома надзвичайно цінними і цікавими спогадами. Спогади Дмитра Дорошенка, Олександра Кошиця, генерала Всеволода Петрова та інших людей, що брали участь у Визвольних змаганнях цих часів, — це цінні скарби нашої мемуарної літератури, що розповідає новим поколінням про те, як жили і боролись старші за визволення нашої батьківщини-України.

Нова еміграція після Другої світової війни вже теж дала декілька добре написаних спогадів про життя нашого народу під московсько-більшевицькою окупацією. Такі твори, як «Спогади про неоклясиків» Юрія Клена, «Недостріляні» та «Українська інтелігенція на Соловках» Семена Підгайного, спогади про 1933 рік, як наші батьки й матері вмирали з голоду на своїй знедоленій батьківщині-Україні — все це документи-обвинувачення московсько-більшевицької окупації, а цього ж наші вороги бояться, бо ж ось у VII томі «Літературної енциклопедії» советського видання надруковано таке: «Політичні мемуари представляють собою обнаженное оружие классової боротьби. Это обявляет в данной области к повышенной бдительности».

Отже, комуністи цим самим визнають, що записана правда в мемуарному творі є гострим мечем, якого вони бояться. У даних обставинах еміграції, спогади є чи не єдиною формою мемуарних творів для правдивого зображення советської дійсності в Україні.

Третьою формою мемуарних творів є автобіографія. Якщо спогади можуть розповідати про дійсність взагалі і автор при цьому може стояти збоку, то в автобіографії обов'язковою умовою є те, що особа автора мусить стояти в центрі всіх подій описаних в автобіографії.

Автобіографії здебільшого пишуться з різних нагод, як ось при вступі до якоїсь школи чи організації і т. д. Вчений або письменник, переглядаючи свій творчий шлях, звичайно, теж пише автобіографію.

Автобіографія, присвячена якимбудь переломовим подіям в житті людини, це найчастіше буває з письменниками, зветься сповіддю. Такою була «Авторська сповідь» Миколи Гоголя, а також «Сповідь» Жан-Жака Руссо.

Якщо головна увага в автобіографії переноситься від автора на тих осіб, що з ними автор був пов'язаний в минулому, то виникає ще одна форма специфічних спогадів — це автобіографічні спогади. Найкращим прикладом цієї форми автобіографії є «Мої спогади про давнє минуле» Дмитра Дорошенка, «Спогади про неоклясики» Юрія Клена та «Українська інтелігенція на Соловках» Семена Підгайного. Але цього типу спогади не дають цільної наукової біографії осіб, що про них згадує автор, але вони доставляють цінний матеріал для біографа.

Нарешті, спогади про близьку особу, написані у зв'язку з її смертю і під безпосереднім враженням смерти, дають нам нову форму мемуарного твору, що має назву «некролог».

Але вся ця класифікація мемуарних творів є дуже умовною, схематичною, бож вона не визначає жанрової суті того чи іншого твору. Іноді, але не завжди, така класифікація нас тільки наближає до розкриття жанрової суті мемуарних творів.

Реальна правдивість мемуарних творів

У мемуарних творах більше ніж у якихбудь інших відображується національна свідомість і соціальна приналежність автора. Ці чинники визначають тематику спогадів, обумовлюють відношення автора до описаних подій, та й вибір самих фактів, що їх записує автор у своїх мемуарах, що теж залежить від його національної та соціальної свідомості та позиції. Так, переглядаючи мемуари часів Визвольних змагань, ми зустрічаємо і такі спогади, що намагаються висміювати боротьбу нашого народу за свою незалежність. У численних спогадах і промовах, згадуючи колективізацію, окупанти нашої батьківщини-України називають жакхливий 1933 рік тріумфальною перемогою соціалізму над капіталізмом. Для нас той же рік залишиться у нашій пам'яті як трагедія нашого народу. Маючи це на увазі, першим питанням про ймовір-

ність фактів описаних у мемуарних творах, є для нас питання національної свідомости та соціальної приналежності автора. Хто був автор мемуарного твору? Це перше, що нас повинно цікавити при зустрічі з новими мемуарами.

Потім ми цікавимось, чи твір справді належить тому, кому він приписаний? Встановивши особу автора, ми переходимо до перевірки зображених фактів. Одним із основних методів цієї перевірки є протиставлення різних показників про один і той же час, одні і ті ж події та особи. Велике значення при цьому має пристрасне відношення автора до зображених подій або осіб. Так, наприклад, при всій пошані до Михайла Максимовича, ми не можемо повірити тій негативній характеристиці, яку він дає у своїх спогадах Тарасові Шевченкові.

Зв'язок мемуарів з художньою літературою

Мемуари, як джерело відомостей про ту чи іншу добу, постають важливий матеріал і з історії літературного життя. У світовому письменстві є багато мемуарних творів, що присвячені літературному побуту. У цих творах ми зустрічаємо цікаві факти з життя окремих мистців слова та цілих літературних товариств.

Такі записки, як братів Гонкур, Жорж-Занд, Шатобріана — у Франції, мемуари Гете — в Німеччині, спогади багатьох сучасників Тараса Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка — в українській літературі, мають велике історичне значення.

Дуже важливі для історії літератури записки самих авторів або осіб, що були близькі з авторами і мали можливість спостерігати життя в його щоденних умовах, обставинах. Такими є спогади про Джека Лондона його дружини, а також твір Джона Фостера про Чарлса Діккенса.

Крім того, мемуарна література може постачати великий історичний матеріал не тільки для літературних дослідів, але й для самих мистців слова. Мемуарні твори дають великий простір для вивчення побутового характеру епохи та психології окремих осіб. Отже, записки сучасників кажуть більше для уяви письменника і дають кращі ресурси для втілення конкретних історичних осіб в художні образи, ніж сухий науково-історичний матеріал. Ось чому автори т. зв. історичних романів скоріше звертаються до мемуарних джерел, ніж до якихось інших.

Анатоль Франс у творі «Боги жадають» та в збірці новель «Перлямутровий ларець» широко користувався мемуарними записками сучасників французької революції. Наш Тарас Шевченко написав поему «Гайдамаки» на основі спогадів свого діда.

При цій нагоді доводиться висловити жаль, що наші сучасні новелісти та повістярі мало користуються мемуарними записками тих людей, які брали участь у Визвольних змаганнях.

Кінчаючи цю свою статтю, я хочу нагадати всім початкуючим авторам, що мемуарна література має не менше, а більше значення, ніж будь-які літературні вигадки.

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ

Володимир ЖИЛА

СПВЕЦЬ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Твори Василя Гренджі-Донського, зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська, літературний редактор Василь Лев, видання Карпатського Союзу, Вашингтон, том I (1981), том II (1982).

*

Творчість Василя Гренджі-Донського, його життя, сама його особа псволі привертають увагу українських читачів і деяких літературознавців. Свідченням цього — рецензоване двотомове видання і деякі голоси критики, що з'явилися після першого тому.

Розглядаючи книги *Творів*, помічасмо велику дбайливість видавців, а зокрема впорядниці, дочки поета, яка використала майже всі джерела творчости й збрала чимале поетичне багатство, що його нам залишив Василь Гренджа-Донський. Її підхід вдалий і немає сумніву, що він викличе ширше зацікавлення особою поета, бажання дізнатися про його творчість і його життя. Помітним явищем видання є стаття «Василь Гренджа-Донський», що її опрацював відомий літературознавець Богдан Романенчук. У цій статті він уміло підібрав уривки з творчости поета, розкрив його душевну красу, всесторонній гуманізм і глибоке розуміння життєвих процесів. Стаття в цілому відзначається ґрунтовністю дослідження, чіткою логічною побудовою і послідовністю викладу. Романенчук пише, що Гренджа-Донський був для Закарпаття й Котляревським і Шашкевичем і Федьковичем в одній особі, бо він був творцем української літератури й батьком національного відродження цієї частини України.

Стаття також виявляє, що Василь Гренджа-Донський — це щирий український патріот, який «гаряче любив свій поневолений нарід, працював для нього... віддав йому всю свою поетичну творчість, якою дуже причинився до пробудження національної свідомости Закарпаття». Він завжди й всюди «підкреслював соборність усіх українських земель та всіх частин єдиного українського народу від Закарпаття аж до Дону. Для підкреслення цієї соборницької ідеї він прибрав собі до родинного прізвища Гренджа додаток Донський, мовляв, Україна сягає від Карпат чи Закарпаття до Дону».

Початок літературної діяльності Гренджі-Донського відносять до 1923 року, коли появилася його перша збірка віршів «Квіти з терньом». Уважно перечитуючи його перші твори, відчуваємо як важко було поетові шукати власного літературного вияву, а ще важче було виробити літературно-естетичні погляди, які у нього формувалися під впливом української народної пісні, а також творів Т. Шевченка. Його

перші вірші написані народною мовою, верховинським діалектом, глибоко реалістичні, соціально загострені й пов'язані з народно-поетичними традиціями.

Заридала бідна мати,
Голодна й сама:
»Дитинонько ж моя мила,
Хліба в нас нема!
Нема!..« (*»Зима«*)

Образна система вірша багата й різноманітна, органічно пов'язана з народним життям. Епітети «Голодна й сама» надають віршеві поглибленого значення і несуть посилене навантаження. Сильно в образній системі поета звучать і порівняння:

У панів собакам
Ліпше ся живе.
А народ мій гине.
Серденько мое... (*»Бачив я сьогодні«*)

Порівняння оригінальні й яскраві й наближають його вірші до народнопісенних зразків.

Творчий доробок Гренджі-Донського великий та різноманітний і характеристика його заняла б чимало місця, тому в нашому огляді спинимось лише на тих його творах, якими відзначені найважливіші етапи його творчої еволюції. Манить нас, насамперед, «Медея Верховини», яку поет написав ще 1923 р., переробив у 1944 р. й назвав «Катериною», а в 1970 р., зробивши в ній додаткові зміни, повернув їй первісну назву «Медеї Верховини». Видко, що ім'я «Медея» в заголовку більше подобалося поетові, бо воно краще відображає ідею помсти та має глибокі літературні традиції в старинній і в західноєвропейській літературі. Образ Василини, Медеї Гренджі-Донського, нескладний, проте своєрідний, глибоко життєвий, позначений чіткою визначеністю соціальних симпатій автора:

І кого любила,
вкрала Ковалівна,
бо я бідна сиротина,
їй ніяк не рівня!

Особливу роль відіграють у поемі зображення. Вони підсилюють переживання Василини в її невпинному шуканні своєї долі та пригуплюють відплату за вчинену їй кривду:

Але те зробити
в мене сил немає,
препогану думку мозку
серце відганяє.

У поемі також чудово змальовано прекрасні картини рідної природи, красу людини, чистоту й ніжність її почуттів.

Поема «Червона скала» (1930) — це цінний внесок до скарбниці української ліро-епічної поезії. Вона позначена ліричною схвильованістю, народністю і глибоким драматизмом. Людські характери розкрито докладно й всебічно, події змальовано об'єктивно. Сюжет поеми цікавий, оснований на народніх переказах. Описи легко сполучаються з ліричними відступами для кращого саморозкриття думок і почуттів героїв. У поемі помічаємо балядні риси, що проявляються в чуттєвому сприйманні дійсності та в романтичному зображенні життя на міцній реалістичній основі:

— Мій сину, вже сказала я,
Я мати рідная твоя,
Мені ти рідний син,
На світі лиш один!

— В країні, за гірським порогом
Живе твій батько, князь Богдан,
Клянуся українським Богом:
Його ти рідний син Іван.

Хай і умру я в цю хвилину,
Ти знаєш вже, хто ти такий...
Мое ти щастячко, мій сину,
Єдиний, рідний, дорогий!

Ідейно-психологічна побудова цього уривка нескладна, проте сутність образу чудово розкриває духовий світ матері і становить ту частину мистецького зображення, де найповніше виявляється таланти Гренджі-Донського — психолога.

Трагічний кінець життєвої долі князя Богдана зазнає складного, частини суперечливого розвитку:

— Ох, сину мій, сину, мій світку погаслий,
Та ж я колись пестив маленьке дитя...
Утратив назавжди... Твій батько нещасний...
Шукав же тебе я цілеє життя!
Будь проклятий батьку, що збив свого сина,
Єдиного мав ти, й того заколов!

Сумом звучать останні чотири рядки поеми з повторюваним пригосним «с»:

Кров князя почала скалою стікати,
Червоно барвила скалу кам'яну,
Скалу і почали «червоною» звати,
Де князь і поповнив подію сумну.

Показ минулого в перспективі його майбутнього значення стає мистецько вмотивований виявом тількищо в епілозі, коли поет виразно й певно заявляє, що такий стан не вічний, що

... виросте сильне колись покоління,
Відважне та сміле, хоробре, нове,
Пропаде назавжди недоля, терпіння
І воля заблисне і Край оживе.

Навряд чи можна назвати іншого поета на Закарпатті, крім Гренджі-Донського, який приділив би таку велику увагу історичній тематиці. Ця тематика вабила поета протягом усього його життя. Надхнення і віри сповнене віршоване історичне оповідання з XVII стол. «Сава Тур». Це оповідання написав Гренджа-Донський в 1943 р. і переробив у 1971 р. Тут він змалював історичну дійсність, яка дає нам багатий матеріал та відкриває нові обрії поетового тематичного засягу. Залишаючись вірним своїм естетично-ідейним вимогам, він вдало розкриває духовий світ свого героя:

»Україну я не зраджу, буду вірний їй.
Хоч у пугах і загину — все мені одно,
Україна — це для мене одинокий Бог,
це єдине мое щастя і єдина мрія,
і єдина моя гордість, віра і надія.
Кращої землі під сонцем, ох, нема-нема!
Бо немає більш на світі другого Дніпра!«

Цим визначено спрямування твору й відображено почуття Сави Тура. З підкресленою симпатією змалював поет і героїню оповідання Юстину, дочку каштеляна Бориса, що покохала козака Саву.

А Юстина, як калина, доня пишних гір.

А Юстина, як гірська смерічка, стан дівочий,
коси темні, кучеряві, гарні чорні очі,
щічки як сама малина, устонька як вишні,
це й медово-солоденькі і розкішно-пишні.

У додаток вона тверда, сильна й здатна рішати про своє майбутнє, якого вона щасливо добивається:

Їдуть ночами і днями, зрідка приставали,
і Юстину привітала батьківщина Сави.
Привітала, наче рідну, тут вона щаслива,
неспокійну сиву Тису на Дніпро змінила.

У рядках сильно відчутний мотив соборности, пройнятий теплою та щирістю, висловлений у високому напруженні. Ніби не устами, а самим серцем промовляє поет, розкриваючи органічний зв'язок двох віток одного народу.

Поема «Чорні хмари», що її написав Гренджа-Донський в Братиславі в 1965-66 рр. — це документальне й психологічне змалювання подій 1939 р. Наведені факти дають досить повне уявлення про події Вартоломіївської ночі в Карпатській Україні. Своім змістом поема нагадує

народні думи героїчного характеру, в яких висловлено прагнення народу до волі. У цю волю поет вірить усією силою своєї душі, бо »правдива воля ще лише прийде«, а тим часом ворог

... не спинить хоробрости й відваги!
 Хоч обсадить країну він катами,
 хоч будемо страждати у неволі,
 конати, як та риба серед суші —
 не витопче з грудей бажання волі,
 і золотом не купить наші душі!

Це вогненні слова поета, що особисто пережив ці події та справедливо їх оцінив, змалювавши не тільки державне будівництво Карпатської України, але й безмежну любов до свого народу й ненависть до поневолювачів. Духово він тут на вершинах, його вірші глибоко реалістичні, національно загострені й просякнуті народними ліро-епічними традиціями. »Чорні хмари« своєю віршовою структурою може найбільш складна псема Гренджі-Донського, в якій часто навіть предмети й явища набирають окремої ваги й виступають важливими чинниками у розкритті внутрішнього стану людини. Сильно звучать тут почуття обурення поета з приводу великої кривди, яку заподіяно українському народові:

Скрізь сум... неволя... жаль... страждання,

щобільше, навіть,

В пляях сопілка занімала,
 Засохла й трембіта.

Поема в цілому ідейно спрямована, суворо-стримана та сильна значимістю засобів вислову.

Рецензовані книги читаються з великим інтересом, бо матеріал цікавий, конкретний і дуже багатий. Добра організація видання дозволяє уважно простежити творчий розвиток Гренджі-Донського та відкриває перспективу для виділення і дальшого дослідження його літературної спадщини. На особливу увагу заслуговує стаття Богдана Романенчука, в якій досліджується творчість поета та висвітлюються деякі аспекти його життя. Великою цінністю видання є примітки, що цікаво пояснюють маловживані й маловідомі слова, які використовував поет та позабучний список поем, де подано відомості про кожний твір, коли його написано, де він друкувався тощо.

Впадають в око окремі редакторські недогляди технічного характеру, але вони безперечно не можуть знизити загальної високої оцінки цього важливого видання.

Підсумовуючи, можна сказати: зроблено добрий початок, видано глибоко змістовні книги, що гідно представляють творчість оригінального й самобутнього майстра слова Карпатської України.

**КАТАЛОГ КНИЖОК
УКРАЇНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ В ЛОНДОНІ — 1983**

(Закінчення, 2)

41. Збірні Автори: **»МОСКОВСЬКІ ВБИВЦІ БАНДЕРИ ПЕРЕД СУДОМ«**, —
збірка матеріалів за ред. Д. Чайковського. Стор. 695, тверда обкладинка. Ціна: £12.00 або \$25.00.
42. Полонська-Василенко Н., проф. д-р: **»ІСТОРІЯ УКРАЇНИ«** — у двох томах. Обидва томи у твердих обкладинках.
Том I — стор. 591. Ціна: £12.00 або \$25.00.
Том II — стор. 600. Ціна: £15.00 або \$35.00.
43. Збірні Автори: **»БУЧАЧЧИНА«**, —
історично-мемуарний збірник. Стор. 943, тверда обкладинка. Ціна: £15.00 або \$35.00.
44. Збірні Автори: **»ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ ТА ЙОГО ДОБА«**, —
збірка матеріалів. Стор. 1019, тверда обкладинка. Ціна: £15.00 або \$35.00.
45. Збірні Автори: **»СЛОВО І ЗБРОЯ«**, —
антологія української поезії присвяченої УПА і революційно-визвольній боротьбі 1942-1967 рр. Сторінок 415, м'яка і тверда обкл. з сорочинкою. Ціна: £5.00 або \$12.00.
46. Збірні Автори: **»СПІВАНИК УПА«**, —
65 упівських пісень з текстом і нотами. Стор. 160, м'яка обкладинка. Ціна: £2.00 або \$5.00.
47. Макар Володимир: **»БЕРЕЗА КАРТУЗЬКА«**, —
спомини 1934-1935 рр. Стор. 206, м'яка обкладинка. Ціна: £2.00 або \$5.00.
48. Франко-Ключко А.: **»ІВАН ФРАНКО І ЙОГО РОДИНА«**, —
спомини. Стор. 131, м'яка обкладинка. Ціна: £2.00 або \$5.00.
49. Ломацький М.: **»З ГУЦУЛЬЩИНИ«**, —
Нариси. Стор. 355, м'яка обкл. Ціна: £2.00 або \$5.00.
50. Хамула М.: **»ГЛИНЯНИ — МІСТО МОЇХ КИЛИМІВ«**, —
спогади українського промисловця — організатора килимарства в Західній Україні. Стор. 139, тверда обкладинка зі сорочинкою. Ціна: £2.00 або \$5.00.
51. Прилісний В.: **»ІСПИТ«**, — повість. Стор. 262, м'яка обкл. Ціна: £2.00 або \$5.00.
52. Орлигора Л.: **»БУДНІ НАШОЇ ЕПОХИ«**, — трилогія.
Том I — стор. 144, том II — стор. 125, м'яка обкл. Ціна: по £1.00 або \$2.00 за один том.
53. Полтава Леонід: **»ЕНЕЇДА МОДЕРНА«**, —
поема-епопея. Стор. 131, м'яка обкладинка. Ціна: £1.00 або \$2.00.

54. Побігуций Євген: **»ДРУЖИНИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У 1941-1942 РР.«**, —
стор. 125, м'яка обкл. Ціна: £2.00 або \$4.00.
55. Оглоблин О.: **»УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКА УГОДА 1654 Р.«**,
— стор. 100, м'яка обкл. Ціна £1.00 або \$2.00.
56. Колодзінський М.: **»УКРАЇНСЬКА ВОЄННА ДОКТРИНА«**, —
стор. 36, м'яка обкл. Ціна: £1.00 або \$2.00.
57. Ковалівський М.: **»ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА«**, —
життя і деякі думки українського філософа-спиритуаліста. Стор. 36, м'яка обкл. Ціна: £1.00 або \$2.00.
58. Кізко П.: **»УСТИМ БЕЗРІДНИЙ«**, —
повість, частина перша Стор. 175, м'яка обкл.
Ціна: £2.00 або \$4.00.
59. Антоненко-Давидович Борис: **»СМЕРТЬ«**, —
повість. Стор. 130, м'яка обкл. Ціна: £1.00 або \$2.00.
60. Єндик Ростислав: **»СЛОВО ДО БРАТІВ«**, —
стор. 191, м'яка обкл. Ціна: £3.00 або \$7.00.
61. Черінь Ганна: **»УКРАЇНСЬКА КРОВ«**, —
оповідання. Стор. 77, м'яка обкладинка.
Ціна: £1.50 або \$3.00.
62. Щербаківський Вадим, проф.: **»ПАМ'ЯТИ ВАСИЛЯ ГРИГОРОВИЧА КРИЧЕВСЬКОГО«**, —
стор. 56, м'яка обкл. Ціна: £1.00 або \$2.00.
63. Храплива Леся: **»ВІТЕР З УКРАЇНИ«**, —
оповідання і казки для дітей. Стор. 142, м'яка обкл.
Ціна: £2.00 або \$4.00.
64. Клен Юрій: **»ТВОРИ«**, — три томи.
Ціна разом: £15.00 або \$30.00.
(Окремо за книжку: £6.00 або \$12.00.)
65. Косик Володимир, д-р: **»ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ У ВІДНОШЕННІ ДО УКРАЇНИ В 1917-1918 РР.«**, —
(у французькій мові). Стор. 300, м'яка обкладинка.
Ціна: £15.00.
66. Дяків-Горновий Осип: **»ІДЕЯ І ЧИН«**, —
повна збірка творів. Стор. 408, тверда обкладинка.
Ціна: £15.00.
67. Юриняк А.: **»ЛІТЕРАТУРНІ ЖАНРИ« Ч. II**, —
повість — поема — драма. Стор. 368, м'яка обкл.
Ціна: £6.00 \$12.00.
68. Алетіяно-Попівський Євген: **»З ІДЕЄЮ В СЕРЦІ — ЗІ ЗБРОЄЮ В РУКАХ«**, —
збірка писань учасника революційної боротьби ОУН-УПА на Правобережжі. Стор. 419, тверда обкл.
Ціна: £6.00 або \$15.00.
69. Свидницький Анатоль: **»ЛЮБОРАЦЬКІ«** — сімейна хроніка.
Сторін 236, м'яка обкл. Ціна: £2.00 або \$5.00.